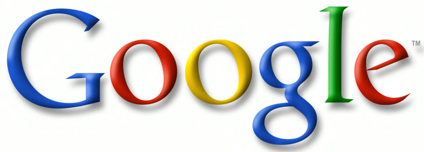

HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 057 043 333

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV. ANG.
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS

Hungary

AZ ERŐHATALOM

(VIS MAJOR)

FOGALMA A RÓMAI ÉS A MAI JOGBAN.

IRTA

HELLE KÁROLY

jogtudor, köz- és váltó-ügyvéd, a római jog ny. r. tanára
a kecskeméti ev. ref. jogakadémián.

„... difficilis est huius rei definitio."
l. 32. pr. D. 22. 1.

KECSKEMÉT,
FEKETE MIHÁLY BIZOMÁNYA

AZ ERŐHATALOM

(VIS MAJOR)

FOGALMA A RÓMAI ÉS A MAI JOGBAN.

54

IRTA

HELLE KÁROLY

jogtudor, köz- és váltó-ügyvéd, a római jog ny. r. tanára
a kecskeméti ev. ref. jogakadémián.

„ . . . difficilis est huius rei definitio."
l. 32. pr. D. 22. 1.

KECSKEMÉT,
FEKETE MIHÁLY BIZOMÁNYA.
1896.

Forty.

H

Nyomatott Kecskeméten, Sziládi Lászlónál.

I.

Bevezetés.

Hogy mit kell erőhatalom — vis major — alatt érteni? egyike a legvitatottabb kérdéseknek.

A római jog forrásaiban — a honnan ez a kifejezés ered — az erőhatalom határozott definitióját nem találjuk meg, de a modern jog sem nyujtja annak megnyugtató meghatározását.

Goldschmidt a német kereskedelmi törvényjavaslatról irt birálatában[1]) határozottan ellene volt annak, hogy a „vis major“, ez a homályos kifejezés a kereskedelmi törvénykönyvbe felvétessék.

A törvényhozás azonban más utat követett. A német kereskedelmi törvény nem vetette el a kifejezést, amennyiben 395-ik artikulusa az erőhatalmat — „höhere Gewalt“ — jelöli meg a fuvarozó

[1]) Beilageheft zur Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. III. k. 112. 113. ll.

felelőssége határául, de sőt a 607-ik artikulusban — a tengeri fuvarozó felelőssége megállapitásánál is felhasználja azt.

Átment ez a kifejezés a modern forgalmi törvénykönyvek legnagyobb részébe, igy: a sweizi kötelmi jogba,[1]) a „Code de commerce“-be,[2]) a „Codice di commercio“-ba,[3]) az angol common law-ba[4]) és természetesen a német kereskedelmi törvény alapján készült magyar kereskedelmi törvénykönyvbe is.[5])

Ugyancsak megtaláljuk a „vis major„-nak megfelelő kifejezést a német „Reichshaftpflichtgesetz“-ben,[6]) a sweizi „Eisenbahnhaftpflichtgesetz“-ben,[7]) az 1869. évi márczius 5-iki osztrák törvényben,[8]) és az 1874. évi XVIII. törvénycikk 1-ső §-ában, mely törvények a vaspályák által okozott halál

---

1) Art. 457.

2) Art. 103.

3) Art. 400.

4) Az angol „common law“ a fuvarozót felelőssé teszi „for any event, except the act of God or the Queens enemies, unless where the goods were in their nature liable to extra ordinary risks and are injured in consequence of such peculiar charakter“: „minden véletlen esetért, kivéve a felsőbb hatalom és az ellenség cselekményeiből származókat: — kivéve ott, a hol a javak már természetüknél fogva rendkivüli koczkázatnak vannak alávetve, és épen ezen sajátságos jellegük következtében sérültek meg.“ L.: H. Smidt, A treatise on the law of negligence. London, 1880. Idézve Exnernél „Der Begriff der höheren Gewalt“ cimű munkájában, a 4-ik lapon.

5) Az 1875. XXXVII. t. c. 398. 437. és 493. §§-ban.

6) 1. §.

7) Art. 2.

8) 1. és 2. §§.

vagy testi sértés iránti felelősség határául szintén az erőhatalmat — vis major — jelölik meg.

Előfordul a „vis major"-nak megfelelő kifejezés az 1871. évi október 28-iki német posta-törvényben,[1]) az 1873. évi június 23-iki francia,[2]) valamint az 1862. évi május 5-iki olasz posta-törvényekben is.[3])

Olvashatjuk továbbá ezt a kifejezést a francia,[4]) az olasz,[5]) a szász[6]) és a zürichi[7]) polgári törvénykönyvekben, valamint a német birodalmi polgári törvénykönyv tervezetében.[8])

Végre megtalálhatjuk ezt a kifejezést az 1881. évi XIV. törvényczikkben,[9]) mely a kézi-zálog kölcsönüzletről szól, itt a zálogüzlet tulajdonosának felelőssége határául szolgál. Legujabban pedig az 1892. évi XXV-ik törvénycikk által becikkelyezett berni egyezmény 30-ik cimében és az ezen egyezmény által szükségessé vált új vasúti üzletszabályzat 75-ik §-ában talált alkalmazást.

A „vis major" kifejezés a római „receptum" szűk korlátai közül kiemeltetve, különböző változatokban és vonatkozásokban valóban széles körű kiterjesztést és alkalmazást talált a modern törvényekben. Ebből a körülményből arra lehetne következtetni, hogy egy oly kifejezéssel van dolgunk,

---

1) Art. 11.
2) Art. 4.
3) Art. 10.
4) Art. 1784.
5) Atr. 1630.
6) 1285. §.
7) 543. §.
8) „Entwurf" 626. §.
9) 12. §.

melynek értéke és értelme minden kétségen felül áll, vagy e tekintetben, legalább megközelitőleg, egyértelműség uralkodik. A dolog azonban nem igy áll. Mert alig találunk a jogtudomány terén kifejezést, melyet oly sokféleképen, egymásnak ellentmondóan értelmeztek volna, mint épen a „vis major“-t.

Azok a modern törvények, melyek a kifejezést felhasználták, s a hozzájuk tartozó előmunkálatok nem terjeszkednek ki a kifejezés értelmének tisztázására, hanem részben a római jogi forrásokra utalnak, részben azzal, mint magától érthető, bevett és általánosan ismert fogalmat jelző kifejezéssel operálnak; részben — beismerve annak határozatlan voltát — azzal indokolják felhasználását, hogy az más törvényekbe is felvétetett; részben végre a jogtudományra és az ezen alapuló joggyakorlatra bizzák a kifejezés értelmének tisztázását.

A jogtudomány nem is késett megpróbálkozni a feladattal. Különösen a mióta Goldschmidtnek „Das receptum nautarum, cauponum stabulariorum“[1]) cimű értekezése megjelent, egész irodalom keletkezett a kérdés tisztázására. Német, franczia és sweizi jogászok a kifejezés gyakorlati jelentőségének megfelelő buzgalommal igyekeztek meghatározni a „vis major“ kifejezés értelmét.

A különböző nézetek, melyek a „vis major“ fogalmának tisztázására napvilágot látott munkák-

---

[1]) Zeitschrift für Handelsrecht. III. k. 79. és k. ll., 331. és k. ll.

ban kifejezést nyertek, három osztályba csoportosithatók.

Az első osztályba tartozó nézetek szerint az erőhatalom — vis major — nem egyéb, mint a közönséges véletlen — casus. — Ez a felfogás főképen a franczia és olasz jogtudományban uralkodó.

A második osztályba azok a nézetek sorolhatók, a melyek szerint a „vis major“ több, mint a közönséges véletlen, casus, valamint azonban ez utóbbi, úgy az erőhatalom is csak a kötelezett személyes viszonyából az eseményhez, tehát viszonylagosan határozható meg. Közönséges véletlen — casus — forog fenn, ha az esemény a rendes családapa gondosságával nem volt elhárítható, erőhatalom — vis major, — ha fokozott, rendkivüli gondossággal sem volt elhárítható. A kötelezett vétkessége határozza meg tehát az erőhatalmat épúgy, mint a közönséges véletlent, s a különbség csak abban rejlik, hogy a gondosság s illetőleg vétkesség foka az erőhatalommal szemben nagyobb.

A harmadik osztályt végre azok a nézetek alkotják, melyek szerint az erőhatalom fogalma a jogi értelemben vett közönséges véletlentől egészen különböző, tárgyilagos fogalom, mely a kötelezett gondosságától és vétkességétől egészen független. Bizonyos események már önmagukban véve erőhatalmat képeznek, más események ellenben sohasem számithatók az erőhatalom fogalma alá, még

ha bebizonyittatik is, hogy a kötelezettet a legkissebb vétkesség sem terheli.

Az első osztályba foglalt nézet ellen szól az, hogy ha az erőhatalom a közönséges véletlennel azonos fogalom jelzésére szolgáló kifejezés: mire való akkor a megkülönböztetés?

A második ellen felhozható, hogy az gyakorlati alkalmazásában veszélylyel jár. Mert ha a kötelezettől a rendesnél nagyobb gondosságot követelünk, hiányzik a kellő tárgyilagos támpont, a melyhez a tényleg kifejtett gondosságot mérhetnők, minek folytán a biróságok gyakorlata és eljárása szükségképen ingadozó lesz, a mint azt Németországban — a hol ez a felfogás domináló — tényleg tapasztalhatjuk is.

A harmadik osztályba foglalt nézettel szemben meg az a kérdés merül fel: vajjon meghatározhatjuk-e teljes bizonyossággal azokat az eseményeket, a melyek a vis major, és azokat, a melyek a casus fogalma alá esnek és miként?

Előttünk áll tehát a „vis major“ problemája, a mely problema fontosságát és megoldásának szükségét gyakorlati jelentősége indokolja.

Hogy a feladatnak megfelelhessünk, ki kell terjeszkednünk a római jogra, mely a kifejezést szolgáltatja; a modern törvényhozásra, mely azt felhasználja; a jogtudományra és a joggyakorlatra, a melyek a kérdés tisztázásához utmutatással szolgálnak.

II.

A római jog.

A „vis major“ kifejezés a római jogból ered, azt kell tehát először is tudnunk, hogy mit nyujtanak a római jogi források a kifejezés megértéséhez.

A „Corpus juris“ nem tartalmazza a fogalom definitióját, hacsak az ilyen körülirásokat, mint „damna, quae imprudentibus accidunt, hoc est damna fatalia“, „vis major, quam Graeci θεοῦ βίαν appellant“, vagy „vis, cui humana infirmitas resistere non potest“ meghatározásoknak nem vesszük.

A római jog szempontjából vizsgálva tehát a feladatot, azt kell tudnunk, hogy minő vonatkozásokban fordul itt elő ez a kifejezés.

E célból fel kell keresnünk azokat a forráshelyeket, a melyekben ez a kifejezés felhasználtatik. Ezeket a forráshelyeket pedig két kategoriába osztom.

Az elsőbe azokat sorolom, a melyekben a „vis major“ kifejezés sajátlagos, a közönséges véletlentől — casus — megkülönböztethető értelemben fordul elő. Értem ezek alatt a „receptum“-ra vonatkozó rendelkezéseket főképen, s e mellett a „horrearius“ jogviszonyára és a „locatio conductio operis“-re vonatkozó forráshelyeket, a melyekben a kifejezésnek látszólag hasonló értéke van, mint a „receptum“-nál.

A második kategoriába a forráshelyek azon tömegét osztom be, a melyekben a „vis major“ a közönséges véletlentől — „casus“ — meg nem különböztethető, azzal azonos értelemben használtatik fel. Ide tartoznak különösen a mutuum, commodatum, locatio-conductio, pignus s a societasra vonatkozó forráshelyek.

*

A Digesták negyedik könyvének 9-ik titulusában „Nautae, caupones, stabularii, ut recepta restituant“ cim alatt hét töredékben tárgyaltatnak azok a szabályok, a melyek a vendéglős, fogadós, hajós és a velük szerződő harmadik személyek között felmerülő jogviszonyt rendezik. Ezek között reánk nézve különös fontossággal birnak azok a szabályok, a melyek az üzlettulajdonosnak — hajós, vendéglős, fogadós — a vele szerződő harmadik személyekkel szemben fennálló felelőssége terjedel-

mét állapitják meg, mert ezek a „ius commune“-től eltérő, singularis jellegű rendelkezést tartalmaznak.

Az általános jogelvek szerint ugyanis a felelősség a subjectiv vétkességtől függ. Mindenki felelős a kárért, melyet szándékosan — dolose — vagy gondatlanságból — culpose — okozott; ellenben nem felelős a kárért, a kit nem terhel sem dolus, sem culpa, jelesül, ha a kárt baleset — casus — okozta.

A receptor felelőssége ennél jóval nagyobb és fokozottabb.

Eredetileg egy praetori edictum, — melyről Ulpianus emlékezik meg „ad edictum“ cimű munkájában — állapitotta meg a receptor felelősségének terjedelmét.

„Ait praetor: Nautae, caupones, stabularii, quod cuiusque salvum fore receperint, nisi restituent, in eos iudicium dabo.“

Ezen edictum szerint a személyek s állatok befogadásával, illetőleg szállitásával iparszerűen foglalkozó vendéglős, fogadós és hajós felelős minden kárért, mely az üzletszerűen rábizott vagy elvállalt dolgot az átvételtől a kiszolgáltatásig éri.

Ezen látszólag feltétlen felelősségnek alapját kezdetben valósziműleg a receptor kifejezett igérete képezte, később a kifejezett igérettől eltekintettek s hallgatag — a receptum ténye által — jött létre a felelősség.

Dacára az edictum szavainak, mely látszólag feltétlen felelősséget ró a receptorra, alig hihető, hogy az semmi körülmények között sem szabadulhatott volna a felelősség alol. Hiszen szórul-szóra véve az edictum rendelkezését, azt kellene feltételezni, hogy a receptor felelőssége akkor is megállott, ha a kárt maga az utas vagy vendég okozta. Ilyen kockázatra aligha akadt volna vállalkozó. Csak ha a biztositás jogintézménye ismeretes lett volna a rómaiak előtt — melynek nyomaira a forrásokban nem akadunk — csak akkor volna elképzelhető bizonyos nagyobb mérvű kockázat elvállalása.

De bármiképen állott is a dolog, annyi tény, hogy a rómaiak nem állottak meg a feltétlen felelősségnél. Kivételek fordultak elő, de természetesen nem abban a mértékben, mint más jogviszonynál. Ezt láthatjuk a D. l. 3. §. 1. 4. 9-ből:

> „Ait praetor: nisi restituent, in eos iudicium dabo. Ex hoc edicto in factum actio proficiscitur. Sed an sit necessaria, videndum, quia agi civili actione ex hac causa poterit. Si quidem merces intervenerit, et locato vel conducto; sed si tota navis locata sit, qui conduxit, ex conducto etiam de rebus, quae desunt, agere potest; si vero res perferendas nauta conduxit, et locato convenietur; sed si gratis res susceptae sint, ait Pomponius, depo-

siti agi potuisse. Miratur igitur, cur honoraria actio sit inducta, quum sint civiles; nisi forte, inquit, ideo, ut innotesceret praetor curam agere reprimendae improbitatis hoc genus hominum, et quia in locato conducto culpa, in doposito dolus duntaxat praestatur. At hoc edicto omnimodo, qui recepit, tenetur, etiamsi sine culpa eius res periit, vel damnum datum est, nisi si quid damno fatali contingit. Inde Labeo scribit, si quid naufragio, aut per vim piratarum perierit, non esse iniquum exceptionem ei dari. Idem erit dicendum, et si in stabulo, aut in caupona vis major contigerit. §. 2. Eodem modo tenentur caupones et stabularii, quo exercentes negotium suum recipiunt."

Itt először is az a kérdés van felvetve, mi az oka annak, hogy a praetori edictum a receptorral szemben a felelősségnek oly szigorú mértékét állapitotta meg? Hiszen a közte és vele szerződő harmadik személy közötti jogviszony alapja egy civilis contractus, t. i. depositum vagy locatio-conductio. Tehát szükség esetén depositi actio directával, vagy actio locati, illetőleg conducti-val felléphet ellene az utas vagy vendég!? Ennek a

források két okát adják. Az egyik a sokat ócsárolt „improbitas hoc genus hominum“, a másik pedig az, hogy a locatio conductionál a culpáig, a depositumnál meg épen csak a dolusig terjed a felelősség, holott az edictum szerint a felelősség sokkal nagyobb!

Az üzlettulajdonos feltétlenül felelős minden kárért, mely a dolgot az átvételtől a kiszolgáltatásig éri, tekintet nélkül a subjectiv vétkességre:

> „At hoc edicto omnimodo qui recepit tenetur, etiam si sine culpa eius res periit, vel damnum datum est.“

Felelős a lopásért — furtum — és a kártételért — damnum:

l. 5. §. 1.:

> „Non enim dubitari oportet, quin is, qui salvum fore recipit, non solum a furto, sed etiam a damno recedere videatur.“

Felelős az alkalmazott szolga- és segédszemélyzet, valamint az utasok cselekményeiért, mint sajátjaiért:

l. 1. §. 8.:

> „Et puto omnium eum recipere custodiam, quae in navem illatae sunt, et factum non solum nautarum praestare debere, sed et vectorum.“

l. 2.:

> „... sicut et caupo viatorum.“

Csak egyetlen egy esetben nem felelős, ha a kárt „damnum fatale“ — vagy a mi ezzel egy és ugyanaz — „vis major“ okozta:

„... nisi, si quid damno fatali contingit.“

Ezzel szemben Goldschmidt[1]) következőképen állapitja meg a receptor felelősségének terjedelmét és tartalmát:

1. Az üzlettulajdonos feltétlenül felelős az alkalmazott szolga- és segédszemélyzet, valamint az utasok cselekményeiért.

2. Felelős az előbbi kategoriába nem tartozó harmadik személyekért, mégpedig nemcsak lopás — furtum, -- hanem kártétel — damnum — esetében is.

3. „Vis major“-ért felelősséggel nem tartozik.

A mennyiben nem feltétlen felelősségről van szó (2), Goldschmidt szerint az üzlettulajdonos csak a „custodia“ elmulasztásáért felelős. Azok az események, a melyek a „custodia“ alkalmazása mellett sem voltak elhárithatók, alkotják a „vis major“ körét.

Hogy azonban mit kell „custodia“ alatt érteni? az vitás.

Az uralkodó tan szerint — melynek alapját Goldschmidt vetette meg,[2]) a custodia nem egyéb, mint a gondosság egyik faja, t. i. oly formán, hogy a kötelezett bizonyos jogviszonyoknál a tör-

---

1) I. m. 93. és 113. ll.
2) I. m. III. k. 111. l.

vény erejénél fogva tartozik a gondos családapa figyelmével őrizni a birtokában vagy birlalatában lévő dolgot, mit ha elmulaszt, felelősséggel tartozik. Ez az u. n. közönséges „custodia“, mely az emtio-venditio-nál, a pignus-nál és a locatio-conductio-nál ipso jure, tehát a törvény erejénél fogva terheli a dolog birtokában vagy birlalatában levőt. Mivel pedig a vendéglős, hajós és fogadós s a velök szerződő harmadik személyek közötti jogviszony alapja rendesen locatio-conductio: ennélfogva ezek is ipso jure felelősek azon dolgok őrizetéért, a melyek birlalatukba jutottak.

A vendéglős, fogadós, hajós azonban ezen, a törvény erejénél fogva rájuk nehezedő felelősség mellett, a custodia-ért való felelősséget még külön is — előbb kifejezetten, később hallgatag a receptum ténye által — magukra vállalták. Ebből világos, — mint Goldschmidt mondja, — hogy a receptor felelőssége sokkal nagyobb, mint azoké, a kik csak a törvény erejénél fogva rájuk nehezedő felelősséggel vannak terhelve. Ez utóbbiak csak a közönséges custodia-ért felelősek, t. i. kötelesek a birtokukban, illetőleg birlalatukban lévő dolgot a rendes családapa gondosságával — diligentia diligentis paterfamilias — őrizni a károsító behatások ellen. Mig a receptor — mivel felelőssége nagyobb — a rendes családapa gondosságát meghaladó u. n. technicus, vagy garantialis custodia-ért felelős, azaz köteles rendkivüli gon-

dossággal — diligentia diligentissimi paterfamilias — őrizni az üzletszerűen rábizott dolgokat.

A „custodia“ alatt tehát — a melyért Goldschmidt a receptort felelőssé teszi — a rendkivüli gondosságért való felelősséget kell érteni. Ehhez képest azután — Goldschmidt szerint — a mennyiben nem feltétlen felelősségről van szó — a receptor csak a rendkivüli gondosság elmulasztásáért felelős. Az olyan események, a melyek ezen rendkivüli gondosság alkalmazása mellett sem voltak elháríthatók: alkotják a „vis major“ körét. Ugy hogy tehát a kötelezett által alkalmazott gondosság mérve — diligentia diligentissimi paterfamilias, — illetőleg az ennek elmulasztásából eredő vétkesség — culpa levissima — az a szempont, a melynek elhanyagolása, illetőleg fenforgásához képest, valamint a konkrét körülmények szorgos figyelembe vétele mellett állapitja meg a biró, hogy forog-e fenn „vis major“ esete, vagy sem?

Ezzel az uralkodó felfogással szemben — melyet Goldschmidt a „vis major“ fogalmának meghatározhatására construált — régi és ujabb tekintélyes jogászok véleményével találkozunk, a kik a „custodia“ kifejezést egészen máskép értékelik. Donellustól[1]) kezdve Puffendorf,[2]) Löhr,[3]) Schö-

[1]) Comm. de jure civili, liber 16. caput 7.

[2]) „De culpa commentatio juris naturalis et civilis.“ Lemgoviae, 1741.

[3]) „Theorie der culpa“ és „Beiträge zu der Theorie der culpa.“ Giessen, 1808.

man,[1]) Glück,[2]) Hasse,[3]) Vangerow,[4]) Puchta,[5]) Seufert,[6]) ujabban pedig Pernice,[7]) Windscheid,[8]) Brinz,[9]) Engelman[10]) és Baron,[11]) legujabban Bruckner[12]) különböző eredményekkel tettek kisérletet arra, hogy a „custodia“ kifejezés értelmét megállapitsák, de véleményem szerint egyikőjüknek sem sikerült megnyugtató meghatározást adni. Ugy hogy a „custodia“ értelme még ma is problematikus; miért is azt — a mint Goldschmidt teszi — egy még problematikusabb kifejezés — a „vis major“ — értelmének megállapitására felhasználni helyesen nem lehet.

Azt állitja továbbá Goldschmidt, hogy ezzel a mondattal: „omnimodo, qui recepit tenetur, etiamsi sine culpa eius res periit vel damnum datum est“ Pomponius egyszerűen csak a segéd- és szolgaszemélyzet, valamint az utasok cselekményeire akart utalni, mint akikért a receptor feltétlen felelősséggel tartozik, de nem egyszersmind harmadik

---

1) „Lehre vom Schadenersatz.“ Giessen, 1806.

2) „Ausführliche Erläuterung der Pandekten.“ 4. és 15. kötet.

3) „Die culpa des römischen Rechts.“ Kiel, 1815.

4) „Pandekten.“ I. 162. l.

5) „Vorlesungen über das heutige römische Recht.“ 1862.

6) „Praktisches Pandektenrecht.“

7) „Marcus Antistitius Labeo.“ II. kötet.

8) „Pandekten.“ II. 384. §.

9) „Pandekten.“ II. 267—269. §§.

10) „Die custodiae praestatio nach römischem Recht.“

11) „Archiv für civilistische Praxis.“ 52. k. I. f. 44. l.

12) „Die custodia nebst ihrer Beziehung zur vis major nach römischem Rechte.“

személyek cselekményeire, mert ezekért csak a „custodia"-ig felelős.

Ez a feltevés azonban — a mint azt már Pernice[1]) és utánna Brinz[2]) is kimutatták — nagyon önkényes és az idézett forráshelyek mesterkélt értelmezésének eredménye. Mert ez a mondat: „omnimodo qui recepit tenetur, etiamsi sine culpa eius res periit, vel damnum datum est", — bizonyára többet jelent, azt akarja nevezetesen kifejezésre juttatni, hogy a receptorral szemben a vétkesség kérdése egészen közömbös. Ebből szükségképen az következik, hogy a „vis major" fogalmát oly külső, objectiv ismérvek adják, a melyek a kötelezett gondosságától és vétkességétől egészen függetlenek.

Hogy azonban melyek azok az ismérvek? erre a jogforrások feleletet nem adnak. Ulpianus nem határozza meg a „vis major" fogalmát, de még csak azokat az ismérveket sem nyujtja, a melyek egyik-másik eseményt vis major-rá qualificalnak. Igaz ugyan, hogy a Labeo-ra való hivatkozásban két példáját emliti a „vis major"-nak, nevezetesen a „naufragium"-ot és a „vis piratarum"-ot, de egy szóval sem jelzi, hogy mi alapon, minő ismérvekre való tekintettel sorolta Labeo ezeket a „vis major" fogalma alá. Az idézett forráshelyekből annyit ki lehet venni, hogy a „casus"

1) Id. m. II. 347. l. 11. jegyzet.
2) Id. m. II. k. 269. §.

és „vis major“ két különböző fogalom jelzésére szolgáló kifejezés. Hogy ez igy van, ezt azok a forráshelyek is igazolják, a melyek a „casus“ — a közönséges véletlen — meghatározását foglalják magukban. Igy:

§. 3. I. 4. 3. „De lege Aquilia“:

„Ac ne is quidem hac lege tenetur, qui casu occidit, si modo culpa eius nulla inveniatur; nam aliquoin non minus quam ex dolo, ex culpa quisque, hac lege tenetur.“

l. 11. D. 3. 5. „De negotiis gestis“:

„Si negotia absentis et ignorantis geras, et culpam, et dolum praestare debes. Sed Proculus, interdum etiam casum praestare debere...“

l. 32. D. 3. 5. „De negotiis gestis“:

„In qua lite culpam aestimari satis est, non etiam casum...“

l. 1. §. 35. D. 16. 3. „Depositi vel contra“:

„Saepe evenit, ut res deposita vel numi periculo sint eius, apud quem deponuntur, utputa si hoc nominatim convenit; sed et si se quis deposito obtulit, idem Julianus scribit, periculo se depositi illigasse, ita tamen, ut non solum dolum, sed etiam culpam et custodiam praestet, non tamen casus fortuitos.“

l. 9. §. 3. D. 19. 2. „Locati, conducti“:

„Si colonis praediorum lege locationis, ut innocentem ignem habeant, denuntiatum sit, si quidem fortuitus casus incendii causam intulerit, non praestabit periculum locator; si vero locatoris culpa, quam praestare neccese est, damnum fecerit, tenebitur.“

l. 10. C. 4. 6. „De condictione ob causam datorum“:

„Pecuniam a te datam, licet causa pro qua data est, non culpa accipientis, sed fortuito casu non est secuta, minime repeti posse certum est.“

l. 13. C. 4. 35. „Mandati“:

„A procuratore dolum et omnem culpam, non etiam improvisum casum praestandum esse, iuris auctoritate manifeste declaratur.“

Tényleg ezen és még számos más forráshelyekben is a „casus“ mindenütt mint a „culpa“ ellentéte szerepel. Tehát „casus“ a véletlen események jelzésére szolgáló kifejezés. Miután pedig az idézett forráshelyekben az van mondva, hogy a receptor — sine culpa, — tehát a vétlen eseményekért is felelős, a „vis major“-ért pedig nem felelős: ebből világosan következik az, hogy az idézett források szerint mást kell „casus“ és mást

„vis major“ alatt érteni. De hogy mit? azt ezekből a forráshelyekből megállapitani nem lehet.

Mert sem az elhárithatlanság, mint azt Baron[1]) gondolja, sem az előreláthatlanság, mint Puffendorf[2]) véli, sem pedig az esemény által előidézett kár nagysága, mint Hänel[3]) állitja, nem oly biztos ismérvek, a melyek csak a „vis major“-t jellemeznék, hanem olyanok, a melyek a közönséges véletlen — casus — eseteire is alkalmazást találnak; de nem is objectiv ismervék ezek, mint a milyeneknek a fentebbiekből nyert eredményhez képest lenniök kellene, hanem viszonylagosak, a kötelezettnek az eseményekhez való személyes viszonyából megállapithatók.

A „casus“-tól — látszólag — megkülönböztethető értelemben használják fel a források a „vis major“ kifejezést a „horrearius“ felelősségének megállapitásánál. A melyre vonatkozólag a következő forráshelyeket idézem:

l. 55. pr. D. 19. 2. „Locati conducti“:

„Dominus horreorum effractis et compilatis horreis non tenetur, nisi custodiam eorum recepit; servi tamen eius, cum quo contractum est, propter aedificiorum notitiam in quaestionem peti possunt.“

---

1) „Arch. für civilistische Praxis“ 28. k. II. f. és „Pandekten“ I. 238. §.

2) Id. m. II. §. 8.

3) „Schadensersatz“ 9. és k. l.

l. 1. C. 4. 65. „De locato et conducto“:

„Dominus horreorum periculum vis majoris vel effracturam latronum conductori praestare non cogitur. His cessantibus, si quid extrinsecus ex depositis rebus, illaesis horreis, perierit, damnum depositarum rerum sarciri debte.“

l. 4. C. 4. 65. „De locato et conducto“:

„Ex divi Antonini Pii literis certa forma est, ut domini horreorum effractorum euismodi querelas deferentibus custodes exhibere necesse habeant, nec ultra periculo subjecti sint. Quod vos quoque adito praeside provinciae impetrabitis; qui si maiorem animadversionem exigere rem deprehenderit, ad Domitium Ulpianum, praefectum praetorio et parentem meum, reos remittere curabit. Sed qui domini horreorum nominatim etiam custodiam repromiserunt, idem exhibere debent.“

„Collatio legum Moscaicarum et Romanarum“ 10. 9.:

„Dominus horreorum periculum vis majoris vel effracturae latronum praestare non cogitur. His cessantibus, si quid ex depositis rebus illaesis horreis extrinsecus periit, damnum depositorum sarciri debet. Paulus respondit, satis propositam

constitutionem declarare, his qui horrea locant, maiorem vim imputari non posse."

Ámbár a római jogi források a „horrea"-ról többször tesznek emlitést, mégis keveset tudunk meg azokból a „horrearius" és a vele szerződő harmadik személyek közötti jogviszonyra vonatkozólag. A mit erről megközelitő bizonyossággal állithatunk, azt is csak a „horrea" nyilvánvaló céljából vont következtetés által nyerjük. A rómaiaknál szokásban volt, hogy értékesebb holmijukat „horrea"-ban — közraktárakban — helyezték el. Az ilyen közraktárakat — melyeknek felállitása és üzemben tartása igen jövedelmező üzlet lehetett — sokan vehették igénybe, miből arra következtethetünk, hogy ezek nagy épületek voltak, a melyek egymástól elkülönitett, elzárható férhelyeket, kamrákat — cellae — foglaltak magukban.[1]) Már most, hogy a felek ilyen cellákat bérelve, maguk helyezték-e el értékeiket, vagy pedig egyszerűen átadták azt a „horrearius"-nak, aki azután maga helyezte el azokat? erre a kérdésre a források határozott feleletet nem adnak. Amennyiben azonban a források „locatio horrei"-ről, tehát „locatio rei"-ről szólnak,[2]) az előbbi feltevés valószinűbbnek látszik.

---

[1]) l. 3. §. 2. D. 1. 15. „De officio praefecti vigilum":
„Effracturae fiunt plerumque in insulis horreisque, ubi homines praetiosissimam partem fortunarum suarum reponunt; quum vel cella effringitur, vel armarium, vel arca..."

[2]) l. 21. §. 1. D. 20. 4.; — l. 60. §. 6. D. 19. 2.

Másrészről az is feltehető, hogy a „horrearius" kötelezettségének tartalmát nem meritette ki a bérbeadott cellák rendelkezésre bocsátása, hanem az őrizetért — custodia — való felelősség is alkatelemét képezte annak. Erre mutatnak legalább az idézett forráshelyek, a melyek közül a második és utolsó helyen emlitettek szerint a „dominus horreorum" vagy „horrearius" nem felelős a betöréses lopás és rablásért — mint a melyek a „vis major" példái gyanánt vannak felemlitve, — ellenben a közönséges lopásért a mely a „horrea" megrongálása nélkül következett be, feltétlenül felelős. Az első és harmadik helyen idézett forráshelyek szerint az effractura-ért való felelősség rendszerint ki van zárva és csak akkor áll be, ha a horrearius kifejezetten magára vállalta az őrizetért — custodia — a felelősséget.

Első pillanatra úgy látszik, hogy a horrearius felelőssége födi a receptorét. Ez is, az is feltétlenül felelős a véletlen eseményekért, a „vis major"-ért azonban egyik sem tartozik felelősséggel; — ez következnék legalább abból, hogy az effractura"-val — mint a „vis major" példájával — a közönséges lopás — véletlen esemény — van szembeállitva. Mivel azonban — a mint azt Gerth[1]) helyesen jegyzi meg — a közönséges lopás nem lehet vétlen, ennélfogva a horrearius felelőssége

---

[1]) Der Begriff der vis major im römischen und Reichsrecht" 73 l.

a közönséges magánjogi felelősség mérvére zsugorodik össze. A horrearius felelős a közönséges lopásért — tehát mind azokért az eseményekért, a melyeket szándékosan, vagy gondatlanságból okozott, de a közönséges lopáson tul — tehát a casusért — nem felelős. Mihez képest azután az „effractura“, mint a „vis major“ példája, sem több, sem kevesebb, mint a közönséges véletlen — casus – a melyért a horrearius felelősséggel nem tartozik.

Végre még a Digesták 19-ik könyvének 2-ik titulusában találjuk a „vis major“ kifejezést a „casus“-tól látszólag megkülönböztethető értelemben felhasználva:

l. 36.:

„Opus, quod aversione locatum est, donec approbetur, conductoris periculum est. Quod veroit a conductum sit, ut in pedes mensurasve praestetur, eatenus conductoris periculo est, quatenus admensum non sit; et in utraque causa nociturum locatori, si per eum steterit, quominus opus approbetur vel admetiatur. Si tamen vi majore opus prius interciderit quam approbaretur, locatoris periculo est, nisi si aliud actum sit; non enim amplius praestari locatori oporteat, quam quod sua cura atque opera consecutus esset.“

A ki magát valamely műnek, pl. épületnek

emelésére általjában, egyre-másra kötelezi, viseli a művet érhető veszély terhét egészen a munkaadó jóváhagyásának megtörténtéig. Ha pedig valaki valamely műnek lábak és méretek — pedes mensurasve — szerint való előállitására vállalkozott, a művet érhető veszély terhét a megmérésig — quatenus admensum non sit — tartozik viselni. Mind a két esetben átmegy a veszély terhe a munkaadóra — locator — ha a jóváhagyás, illetőleg megmérés meg nem történte ő rajta múlott. Hogy ha pedig az épület vagy mű a jóváhagyás, illetőleg megmérés megtörténte előtt „vis major“ következtében megsemmisül — a mennyiben más egyezkedés nem történt — az igy előálló kár a munkaadót terheli.

Ezen forráshelynek — a mely meglehetős élénk discussióra szolgáltatott alkalmat — közelebbi értelme az volna, a mint azt Glück[1]) és Dernburg[2]) megállapitották, hogy a vállalkozó a jóváhagyás, illetőleg megmérésig viseli a művet érhető veszély terhét, tehát felelős a véletlen eseményekért — casus — is, de nem felelős a „vis major“-ért. Hogy már most mit kell ez alatt a „vis major“ alatt érteni, melynek terhe a locatorra nenehezedik? az kérdés. Valamint hogy kérdés az is, miképen oszlik meg egy „opus conductum“-ot érhető véletlen eseményből eredő kár terhe a conductor és a locator között?

1) Id. m. 17. k. 439. l.
2) „Pandekten“ 2. k. 113. §.

A római jogi források, felfogásom szerint erre az utóbbi kérdésre — a melyet vitásnak mondhatunk — megadják a feleletet.

l. 59. D. 19. 2.:

„Marcius domum faciendam a Flacco conduxerat, deinde operis parte effecta terrae motu concussum erat aedificium; Masurius Sabinus, si vi naturali, veluti terrae motu hoc acciderit, Flacci esse periculum.“

l. 62. D. eod.:

„Si rivum, quem faciendum conduxeras et feceras, antequam eum probares, labes corrumpit, tuum periculum est, Paulus: imo si soli vitio id accidit locatoris erit periculum, si operis vitio accidit, tuum erit detrimentum.“

l. 37. D. eod.:

„Si priusquam locatori opus probaretur, vi aliqua consumtum est, detrimentum ad locatorem ita pertinet, si tale opus fuit, ut probari deberet.“

Figyelembe véve azt, hogy a „terrae motus“, a mely nem jelent szükségképen földrengést, hanem mint azt Glück[1]) és Gerth[2]) helyesen megjegyezték, földcsuszamlást is érthetni alatta — a „vitium soli“ és a „vis aliqua“ nem egyebek,

---

1) Id. m. 17. k. 437.
2) Id. m. 66. l.

mint a közönséges véletlen — casus — példái: én előttem úgy látszik, hogy ezekben a forráshelyekben világosan el van határolva a locatornak és conductornak a véletlen eseményekért való felelőssége. Még pedig akként, hogy a vállalkozó — conductor — csak azokért a véletlen károkért felelős, a melyek a „vitium operis“-ből erednek, egyéb véletlenből eredő károk pedig a munkaadóra — locator — nehezednek. Ezek az egyéb véletlentől eredő károk pedig ép oly kevéssé nevezhetők „vis major“-nak, mint akár a földcsuszamlás — terrae motus — vagy a „soli vitium“, vagy a „vis aliqua“; a közönséges véletlen — casus — esetei azok. Ehhez képest azután a fentebbi l. 36-ban előforduló „vis major“ sem egyéb, mint közönséges véletlen — casus, — hogy ez igy van, kitűnik abból az indokolásból is, a mit Florentinus ezen forráshelyhez fűz:

> „non enim amplius praestari locatori oporteat, quam quod sua cura atque opera consecutus esset.“

A munkaadó tehát azért viseli a műnek „vis major“ következtében beállott megsemmisüléséből eredő kárt, mivel vele szemben más nem lehet felelős többért, mint a mennyit maga a locator saját gondossága és munkássága mellett elérhetett volna. Természetesen ez nem vonatkozik a „vitium operis“-re, mert ezekről az nem mondható. A kérdés tehát azon fordul meg: vajjon a locator „sua

cura et opera“ elkerülhette volna-e az eseményt? Ebből már most meg lehet állapitani az itt előforduló „vis major“ kifejezés értékét is. Az itt szóban lévő „cura et opera“ alatt nem valamely rendkivüli, az átlagosat meghaladó gondosságot és munkásságot kell érteni, — mert ezzel a jog terén operálni nem lehet, — hanem a „cura et opera diligentis paterfamilias“-t. Ezt a mértéket alkalmazva már most a vállalkozóval szemben, — a mint hogy azt a fentiek szerint egyedül lehet alkalmazni, — ha ő ezt a gondosságot és munkásságot kifejteni elmulasztotta: felelős; ha pedig kifejtette, felelősséggel nem tartozik. Az esemény pedig, a mely ezen „cura et opera diligentis paterfamilias“ alkalmazása mellett is bekövetkezett, s a melyért a vállalkozó felelősséggel nem tartozik, nem egyéb, mint a közönséges véletlen — casus. A „vis major“ tehát, a melyről itt Florentinus beszél, a közönséges véletlenre — casus — fokozódik le.

Ezekkel a forráshelyekkel szemben állanak már most a második kategoriába soroltak, a melyekben a „vis major“ és „casus“ kifejezések azonos értelemben használtatnak fel, t. i. vétlen események jelzésére. Ide vonatkozólag a következő forráshelyeket idézem:

I. 3. 14. „Quibus modis re contrahitur obligatio“:

2. §. „Et is quidem, qui mutuum accepit, si quolibet fortuito casu amiserit

quod accepit, veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum hostiumve incursu, nihilominus obligatus permanet. At is quidem, qui utendum accepit, sane quidem exactam diligentiam custodiendae rei praestare jubetur, nec sufficit ei tantam diligentiam adhibuisse, quantam in suis rebus adhibere solitus est, si modo alius diligentior poterit eam rem custodire. Sed propter maiorem vim, majoresve casus non tenetur, si modo non ipsius culpa is casus intervenerit; aliquoin, si id, quod tibi commodatum est, peregre tecum ferre malueris, et vel incursu hostium praedonumve vel naufragio amiseris, dubium non est, quin de restituenda ea re tenearis."

l. 5. §. 4. D. 13. 6. „Commodati vel contra":

„Quod vero senectute contigit vel morbo, vel vi latronum ereptum est, aut quid simile accidit, dicendum est, nihil eorum esse imputandum ei, qui commodatum accepit, nisi aliqua culpa interveniat. Proinde et si incendio vel ruina aliquid contigit, vel aliquod damnum fatale, non tenebitur, nisi forte, quum posset res commodatas salvas facere, suas praetulit."

l. 18. pr. D. 13. 6. „Gauis libro 9. ad edictum provinciale":

„In rebus commodatis talis dilingentia praestanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet, ita ut tantum eos casus non praestet, quibus resisti non possit, veluti mortes servorum, quae sine dolo et culpa eius accidunt, latronum hostiunve incursus, piratarum insidias, naufragium, incendium, fugas servorum, qui custodiri non solent. Quod autem de latronibus et piratis et naufragio diximus, ita scilicet accipiemus, si in hoc commodata sit alicui res, ut eam rem peregre secum ferat; ali quoin si cui ideo argentum commodaverim, quod is amicos ad coenam invitaturum se diceret, et id peregre secum portaverit, sine ulla dubitatione etiam piratarum et latronum, et naufragii casum praestare debet.“

l. 13. §. 1. D. 13. 7. „De pignoratitia actione vel contra“:

„Venit autem in hac actione et dolus et culpa venit et custodia, vis major non venit.“

l. 30. D. 13. 7.:

„Qui ratiario crediderat, quum ad diem pecunia non solveretur, ratem in flumine sua auctoritate detinuit; postea flumen crevit et ratem abstulit; si invito ratiario retinuisset, eius periculo ratem fuisse res-

pondit; sed si debitor sua voluntate concessisset ut retineret, culpam duntaxat ei praestandam non vim majorem."

l. 52. §. 3. D. 17. 2. „Pro socio":

„Damna, quae imprudentibus accidunt, hoc est damna fatalia, socii non cogentur praestare; ideoque si pecus aestimatum datum sit, et id latrocinio aut incendio perierit, commune damnum est, si nihil dolo aut culpa acciderit eius qui aestimatum pecus acceperit; quodsi a furibus surreptum sit, proprium eius detrimentum est, quia custodiam praestare debuit, qui aestimatum accepit. — Haec vera sunt, et pro socio erit actio, si modo societatis contrahendae causa pascenda data sunt, quamvis aestimata."

l. 2. §. 1. D. 18. 6. „De periculo et commodo rei venditae":

„Custodiam autem ante admetiendi diem qualem praestare venditorem oporteat, utrum plenam, ut et diligentiam praestet, an vero dolum duntaxat videamus. Et puto, eam diligentiam venditorem exhibere debere, ut fatale damnum vel vis magna sit excusatum."

l. 1. §. 4. D. 44. 7. „De obligationibus et actionibus":

„Et ille quidem, qui mutuum accepit,

si quolibet casu, quod accepit amiserit, nihilominus obligatus permanet. Is vero, qui utendum accepit, si maiore casu, cui humana infirmitas resistere non potest, veluti incendio, ruina, naufragio, rem, quam accepit, amiserit, securus est; alias tamen exactissimam diligentiam custodiendae rei praestare compellitur; nec sufficit ei, eandem diligentiam adhibere, quam suis rebus adhibet, si alius diligentior custodire poterit. Sed et in maioribus casibus, si culpa eius interveniat, tenetur; veluti si quasi amicos, ad coenam invitaturus argentum, quod in eam rem utendum acceperit, peregre proficiscens secum portare voluerit, et id aut naufragio, aut praedonum hostiumve incursu amiserit."

l. 6. C. 4. 24. „De pignoratitia actione":

„Qae fortuitis casibus accidunt, quum praevideri non potuerant, in quibus etiam aggressura latronum est, nullo bonae fidei iudicio praestantur, et ideo creditor pignora, quae hujusmodi casu interierunt praestare non compellitur, nec a petitione debiti submovetur, nisi inter contrahentes placuerit, ut amissio pignorum liberet debitorem."

l. 19. C. 8. 14. „De pignoribus et hypothecis":

„Sicut vim majorem pignorum creditor praestare necesse non habet, ita dolum et culpam, sed et custodiam exhibere cogitur.“

Az első helyen idézett forrás-töredék első fele a „mutuum“-ról szól, s kimondja, hogy a véletlen baleset — casus — a kölcsönnél a kölcsönbe vevőt éri. A véletlen baleset példái gyanánt fel vannak sorolva: az „incendium“, „ruina“, „naufragium“ s a „latronum hostiumve incursus“. Ezek közül a két utóbbival fentebb, a receptumra vonatkozó forráshelyeknél mint a „vis major“ példáival találkoztunk. Itt egyszerűen a közönséges véletlen — casus — fogalma alá soroltatnak ezek is.

A töredék második felében — szembeállitva a kölcsönbe vevő felelősségével — a „commodatarius“ felelősségéről van szó. A haszonkölcsönbe vevő felelős a rendkivüli gondosság — exacta diligentia — elmulasztásáért, s akkor sem szabadul feltétlenül a felelősség alól, ha beigazolja is, hogy a saját dolgaiban kifejteni szokott gondosságot alkalmazta a haszonkölcsönbe vett dologgal szemben, mert ha kiderül, hogy a dolgot gondosabban lehetett volna őrizni: felelős marad. „Vis major“-ért és „casus major“-ért azonban felelősséggel nem tartozik, hacsak nem az ő vétkességének eredményei azok. Ez volna a fentebb idézett forráshely szószerinti értelme.

Mivel azonban egyrészről a rendkivüli gon-

dosság — exacta diligentia -- amint azt az uralkodó felfogás helyesen tanitja, sem több, sem kevesebb, mint a „diligentia diligentis paterfamilias“; mivel másrészről azt a kérdést: vajjon a dolgot lehetett volna-e gondosabban őrizni, mint a hogy a haszonkölcsönbe vevő őrizte? esetről esetre a biró dönti el, a ki pedig itt más mértéket nem alkalmazhat, mint a „diligentia diligentis paterfamilias“-t; ennélfogva ezen forráshely helyes értelme az: hogy a commodatarius felelős a gondosság — diligentia — elmulasztásáért, azontúl — tehát a véletlenért, casus — felelősséggel nem tartozik, feltéve, hogy a szerződés határait át nem lépte; mert ellenkező esetben úgy felel, mintha saját hibája idézte volna elő a balesetet. A „vis major“, „casus major“ kifejezések alatt tehát itt mást nem lehet érteni, mint a közönséges véletlent — casus; — maga a töredék vége is „is casus“-nak nevezi ezeket, s ennek példái gyanánt az „incursus hostium praedonumve“-t és a „naufragium“-ot emliti: példák, melyek másutt a „vis major“ példái gyanánt szerepelnek.

Ugyanez áll a nyolczadik helyen idézett l. 1. §. 4. D. 44. 7. töredékről is, a mely lényegtelen eltéréssel a szövegezésben ugyanezeket mondja.

A második és harmadik helyen idézett fragmentumok szintén a „commodatum“-ról szólnak. Az előbbiben a „morbus“, a „vis latronum“ s a „ruina“ — jóllehet „damnum fatale“-nak, tehát „vis major“-nak mondatnak is — a közönséges vé-

letlen példái, a mi kitűnik abból, hogy a forráshely szerint ezekért az eseményekért a „commodatarius“ csak akkor felelős: „nisi aliqua culpa interveniat“. Az utóbbiban pedig a „mortes servorum“, „latronum hostiumve incursus“, „piratarum insidias“, „naufragium“, „incendium“ és a „fuga servorum“, azok a véletlen események — casus — a melyekért a „commodatarius“ nem felelős, s a melyeket el nem párithatott: „quibus resisti non possit“. Ezekért a véletlen eseményekért — s általában a véletlenért — a „commodatarius“ csak akkor felelős — a mint ez a töredék végéből világosan ki is tűnik, — ha a dolgot a megállapodástól eltérőleg használta, tehát a szerződés határait átlépte.[1])

A negyedik fragmentumban, mely a pignoraticius hitelezőnek az elzálogositási szerződésből folyó felelőssége terjedelméről szól, a hitelező szán-

---

[1]) Baron, az „Archiv für civilistische Praxis“ 28-ik kötet II-ik füzetének 203. és következő lapjain „Die Haftung bis zur höheren Gewalt“ cimű értekezésében ezen és még más forráshelyek egybevetéséből arra az eredményre jut, hogy valahányszor a római jogi források a „vis major“ kifejezés értelmét közelebbről akarják feltüntetni, mindannyiszor az elháríthatlanságot — Unüberwindlichkeit — emelik ki. Ugy hogy tehát az elháríthatlanság volna az az ismérv, a mely valamely eseményt „vis major“-rá qualificál, s a mely azt a közönséges casustól, mely rendesen elhárítható, megkülönbözteti. Azonban az elháríthatlanság korántsem oly biztos tárgyilagos ismérv, mint Baron állitja, a melyről a „vis major“-ra ráismerhetnénk. Abstracte véve, egyetlen egy eseményt sem lehet elháríthatlannak tekinteni, mert az elháríthatlanságot mindig a konkret esemény és azon körülmények határozzák meg, melyek között ez létrejött. Lehet, hogy egy és ugyanazon esemény egy bizonyos konkrét esetben elháríthatlan, egy másikban elhárítható volt.

dékosságával és gondatlanságával szembe van állitva a „vis major“, a mely itt nem jelent egyebet, mint a közönséges véletlent, casust, mint a melyért a pignoraticius hitelező felelősséggel nem tartozik, mert a mint Paulus a l. 14. D. 13. 7.-ben mondja: „Ea igitur, quae diligens paterfamilias in suis rebus praestare solet, a creditore exiguntur.“

Az ötödik fragmentumban arról van szó, hogy valaki egy tutajosnak kölcsönzött pénzt, a ki azt a megállapitott időre visszafizetni elmulasztotta, miért is a hitelező adósának egy tutaját biztositékul, önhatalmúlag visszatartotta; majd a folyó megáradván, a tutajt elsodorta. Kérdés tétetvén az iránt, hogy ki viselje a kárt? Alfenus Varus akként felelt: hogy ha a hitelező önhatalmúlag tartotta vissza a tutajt, a kárt ő tartozik viselni; de ha az adós beleegyezett a visszatartásba, a kár az övé, mert a hitelezőt csak vétkességeért, de nem a „vis major“ következtében beállott kárért lehet felelősségre vonni. Itt is szemben találjuk magunkat az erőhatalom, „vis major“ kifejezéssel, de itt sem jelent ez többet, mint közönséges casust, a melyért a hitelező — mint azt az előbbi fragmentumból láttuk — nem felelős, s a melyért felelősséggel csak akkor tartozik — a mint ez a szóban lévő fragmentumból kitűnik, — ha őt vétkesség terheli.

A hatodik helyen idézett fragmentumban a „damna fatalia“ kifejezéssel találkozunk, a mely a „vis major“ synonymája, mint az a hetedik frag-

mentumból világosan kivető. Hogy ez alatt a kifejezés alatt sem kell többet érteni, mint a közönséges véletlent — casus: ez kitűnik először is abból, hogy a „damna fatalia“ példái gyanánt itt oly események vannak felemlitve, a melyekkel már több izben, mint a casus példáival találkozunk; de kitűnik ez abból is, hogy a „damna fatalia“ példáival szemben a „socius“ vétkessége áll, a mi azt jelenti, hogy a „socius“ felelőssége nem terjed túl a közönséges magánjogi felelősség határán, vagyis felelős a szándékosságért és a gondatlanságért, de azon túl — tehát a véletlen eseményekért felelősségre nem vonható. A mint a §. 9. I. 3. 25. mondja:

> „Socius socio etiam culpae nomine teneri. Sufficit talem diligentiam in communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet.“

Hogy a „socius“ a közönséges lopás esetében — quod si a furibus surreptum sit — maga viseli a kárt, ez azért van igy — a mint azt a forráshely indokolja — mert a „socius“ magára vállalta a „custodia“-ért való felelősséget. A „custodia“-ért való felelősség pedig involválja a közönséges lopásért való felelősséget, mint a melyet vétlennek tekinteni nem lehet, mert a másik fél nincs abban a helyzetben, hogy társának az őrizet körül kifejtett gondosságát ellenőrizhesse s az annak esetleges vétkességét bebizonyithassa.

A hetedik fragmentum az eladónak a vevővel szemben fennálló felelősségét állapitja meg akként, hogy felelős a „custodia plena"-ért, tehát a szándékosság- és gondatlanságért, de ezen túl, vagyis a véletlenért — casus — a mely itt „damnum fatale vel vis magna"-nak van nevezve — felelősséggel nem tartozik.

Végre, hogy a pignoratitius hitelező felelőssége terjedelmét megállapitó kilenczedik és tizedik fragmentumokban használt „casus fortuitus" „aggressura latronum" s „vis major" kifejezések alatt a közönséges véletlennél egyebet érteni nem lehet: ez kitűnik világosan magából a két töredék mondatszerkezetéből, de igazolják ezt a negyedik fragmentumra vonatkozólag elmondottak is.

Ezen és még számos más forráshelyekben az események egész sorozatával találkozunk, a hol ezek majd mint „vis major", „damnum fatale" és „casus maior"; — majd mint „casus cui resisti non potest" és „maiores casus, quibus humana informitas resistere non potest"; — majd végre mint „fortuitus casus" és egyszerűen mint „casus" is jeleztetnek. Ugyanazon események, a melyek a „vis major" példái gyanánt emlittetnek, egyszersmind a közönséges véletlen — casus — eseteiként is felhasználtatnak. Miből az következik, hogy ezekben a forráshelyekben a „casus" és „vis major" egy és ugyanazon fogalom, t. i. a véletlen jelzésére szolgáló kifejezések.

Egybevetve már most ezeket a forráshelyeket egyrészt azzal az eredménynyel, a melyet a „receptum“-ra vonatkozó forráshelyekben foglalt rendelkezésekből a két kifejezés szétválasztása tekintetében nyertünk, másrészt a „horrearius“ és a „locatio-conductio operis“-re vonatkozó töredékekkel: arra a conclusiora kell jutnunk, hogy a rómaiak a „vis major“ kifejezéssel határozott fogalmat nem jeleztek, azt technikus értelemben nem használták s annak precizirozását nem tartották szükségesnek még ott sem, a hol az — mint a „receptum“-ra vonatkozó forráshelyekben foglalt rendelkezésekből láttuk — sajátlagos értelemmel látszik birni.

Ennélfogva a modern jogban kell keresnünk támpontokat a „vis major“ — erőhatalom — fogalmának meghatározásához.

III.

A modern törvények.

Ha az erőhatalom fogalmát a modern törvényekből kiindulva vizsgáljuk, bizonyos tekintetben sajátságos feladattal állunk szemben. Mert ha a római jog szempontjából vitás marad is az, hogy „vis major“ és „casus“ alatt két különböző fogalmat, vagy pedig csak egy és ugyanazon fogalom jelzésére szolgáló két különböző kifejezést kell-e érteni? a modern törvények egyrészének álláspontjából kétségtelen, hogy azok mást akarnak érteni „vis major“, és mást „casus“ alatt. S bár igaz, hogy a modern törvényhozás az erőhatalom fogalmát a római „receptum“-ból vette át, de az is igaz, hogy ugyanakkor a római jog szempontjából is a „vis major“ és „casus“ közötti fogalmi különbségből indult ki. Hogy azonban minő értelmet kötött ehhez a kifejezéshez? az kérdés.

*

A magyar kereskedelmi törvénykönyv 398-ik §-a, a német kereskedelmi törvény 395-ik artikulusa, a sweizi kötelmi jog 457-ik, a franczia „Code de commerce“ 103-ik és az olasz „Codice di commercio“ 400-ik artikulusai egyaránt az „erőhatalmat“ jelölik meg a fuvarozó felelőssége határául.

A magyar ker. törv. 398-ik §-a igy szól:

„A fuvarozó minden kárért, mely az árúban az átvételtől a kiszolgáltatásig elveszés vagy megsérülés által történik, felelős, a mennyiben igazolni nem képes, hogy a kárt erőhatalom, vagy az árú természetes minősége, különösen belső megromlás, beszáradás, rendes csurgás, vagy a begöngyölésnek kivülről fel nem ismerhető hiányai okozták.

Drágaságok, pénzek, vagy értékpapirokért a fuvarozó csak akkor felelős, ha a tárgyak ezen minősége vagy értéke neki kijelentve lett.“

A német ker. törv. megfelelő 395-ik artikulusa igy hangzik:

„Der Frachtführer haftet für den Schaden, welcher durch Verlust oder Beschädigung des Frachtguts seit der Empfangnahme bis zur Ablieferung entstanden ist, sofern er nicht beweist, dass der Verlust oder die Beschädigung durch höhere Gewalt (vis major), oder durch die na-

türliche Beschaffenheit des Guts, namentlich durch inneren Verderb, Schwinden, gewöhnliche Leckage u. dgl. oder durch äusserlich nicht erkennbare Mängel der Verpackung entstanden ist.

Für Kostbarkeiten, Gelder und Werthpapiere haftet der Frachtführer nur dann, wenn ihm diese Beschaffenheit oder der Werth des Guts angegeben ist"

és a 607-ik artikulus:

„Der Verfrachter haftet für den Schaden, welcher durch Verlust oder Beschädigung der Güter seit der Empfangnahme bis zur Ablieferung entstanden ist, sofern er nicht beweist, das der Verlust oder die Beschädigung durch höhere Gewalt (vis major), oder durch die natürliche Beschaffenheit der Güter, namentlich durch inneren Verderb, Schwinden, gewöhnliche Leckage u. dgl., oder durch äusserlich nicht erkennbare Mängel der Verpackung entstanden ist.

Verlust und Beschädigung, welche aus einem mangelhaften Zustande des Schiffes entstehen, der aller Sorgfalt ungeachtet nicht zu entdecken war (Art. 560. Abs. 3.), werden dem Verluste oder der Beschädigung durch höhere Gewalt gleichgeachtet."

A sweizi kötelmi jog 457-ik artikusa igy szól:

„Wenn ein Frachtgut verloren oder zu Grunde gegangen ist, so haftet der Frachtführer den vollen Werth desselben zu ersetzen, sofern er nicht beweist, dass der Verlust oder Untergang durch die natürliche Beschaffenheit des Gutes oder durch höhere Gewalt, oder durch ein Verschulden oder eine Anweisung des Absenders beziehungsweise des Empfängers verursacht sei.

Verabredungen, wonach ein den vollen Werth überschreitendes Interesse oder weniger als der volle Werth zu ersetzen ist, bleiben vorbehalten."

A „Code de commerce" 103-ik artikulusa igy szól:

„Le voiturier est garant de la perte des objets à transporter, hors les cas de la force majeure.

Il est garant des avaries autres que celles qui proviennent du vice propre de la chose ou de la force majeur."

Végre az olasz „Codice di Commercio" 400-ik §-a igy hangzik:

„Il vettore é responsabile della perdita e dell' avaria delle cose affidategli per il trasporto dal momento in cui le riceve sino a quello della riconsegna al destina-

tario, se non prova che la perdita o l'avaria é derivata da caso fortuito o da forza maggiore, da vizio delle cose stesse o dalla loro natura, da fatto del mittente o del destinatario."

Hogy a magyar kereskedelmi törvény mást akar érteni a közönséges véletlen — casus — s mást vis major alatt, az a §. szövegezéséből, de az előmunkálatokból is kitűnik. De hogy mit? erre a kérdésre megnyugtató választ nem kapunk.

Az Apáthy-féle tervezet indokolásában[1]) idevonatkozólag a következőket olvashatjuk: „Hogy mit kelljen erőhatalom — vis major, force majeur — alatt érteni, az a törvényben átalában sem határozható meg, s e részben mindössze azt lehet mondani, hogy vis major alatt minden oly esemény érthető, melynek kárt okozó hatását emberi erővel elháritani nem lehet. Ily értelemben a vis major egyrészről nemcsak elemi, hanem emberi erőszakot is involvál; de másrészről nem tekinthetők erőhatalomból eredetteknek azon károk, melyeket a vitelező személyzete, vagy a vitelezési eszközök okoztak."

Ezek szerint az „elhárithatlanság" volna az a tulajdonság, a melyről a vis majorra ráismerhetnénk. Mivel azonban az „elhárithatlanság" nem a vis major kizárólagos tulajdonsága, hanem olyan,

1) „A magyar kereskedelmi törvénykönyv tervezete", harmadik rész, 537-ik lap.

a mely a közönséges véletlent — casus — is karakterizálhatja: ebből folyólag világos, hogy a fentebbiekből a kifejezés helyes értelmét megállapitani nem lehet.

A „Kereskedelmi törvényjavaslat és a tárgyalására egybehivott értekezlet jegyzőkönyvei“-ből[1]) pedig mindössze annyit tudunk meg, hogy „az erőhatalom szó iránt aggály merült fel, miután annak a vis major fogalom kifejezésére való használata eddig nem volt szokásos; tekintettel azonban arra, hogy a szó ellen az okból, mintha eddig más fogalom kifejezésére használtatnék, kifogás nem tehető, hogy továbbá elég világosan magában foglalja a vis major jelentményét: — az aggály eléggé indokoltnak nem találtatott.

A német kereskedelmi törvénykönyv előmunkálatai sem nyujtanak biztos támpontot a „höhere Gewalt“ kifejezés értelmének tisztázásához. Ide vonatkozólag csak annyit tudunk meg ezekből, hogy a német kereskedelmi törvény tervezetének tárgyalására egybehivott bizottságban[2]) élénk vita tárgyát képezte az a kérdés, hogy vajjon a fuvarozó felelősségének határául a rendes fuvarozótól megkivánható gondosság állapittassék-e meg, vagy pedig felelőssé tétessék-e a véletlenért is, kivéve az az erőhatalom eseteit. Az első s enyhébb nézet

---

1) 343-ik lap.

2) „Protokolle der Kommission z. Berathung eines allg. deutsch. Handelsgesetzbuches“. Würzburg 1858—67. Kiadta Lutz I. 794-ik lapon.

indokolására felhozták: hogy a fuvarozó felelőssége határának megállapitásánál nem lehet oly messzire menni, hogy őt — a mint az a római receptumban is történik — a véletlen eseményekért is felelőssé tegyék. Mert a fuvarozó és hajós — receptor — helyzete nem egyforma; ez utóbbi könnyebben magára vállalhatja a felelősséget bizonyos véletlen eseményekért, mert az árúkat egy izolált s mindenki részére egykönynyen hozzá nem férhető hajójában szállitja. A bizottság többsége azonban a szigorúbb felelősség megállapitása mellett foglalt állást, a mely szerint úgy a szárazföldi, mint a tengeri fuvarozó egyaránt viseljék a római receptumban megállapitott felelősség teljes mértékét. A többség álláspontját a fuvarozó eljárásának és gondosságának ellenőrizhetlenségére alapitotta.

A harmadik olvasás alkalmával[1]) ujra felmerült a két ellentétes nézet. Egyrészről inditványozták újra, hogy a fuvarozó felelőssége akként állapittassék meg, hogy mindazokért az eseményekért, a melyeknek károsító behatásait a rendes fuvarozó gondosságával elháritani nem lehet — felelősségre ne vonattathassék. Ennek az inditványnak — mint az megjegyeztetett — határozott czélja az volt, hogy eloszlassa azon homályt, a melybe a „vis major“ fogalma és értelme mindez ideig burkolva

1) „Protokolle“ 4693. l.

volt; itt levén az ideje, hogy ez a homály végre eltűnjék. Mert mindaddig, mig határozottan és minden kétséget kizárólag meg nem állapitható, hogy mely véletlen események számithatók az elhárithatlanok, tehát azok közé, melyek a törvény értelmében vis majornak tekintendők: a szükséges jogbiztonság hiányozni fog.

Ezzel szemben más oldalról felhozták, hogy mivel a feladó az árút nem kisérheti, nem is ellenőrizheti a fuvarozó eljárását. Ennélfogva azt a kérdést, hogy a fuvarozó a kellő gondossággal járt-e el vagy sem? mellőzni kell. Abból kell kiindulni, hogy a fuvarozó az árút azzal a kijelentéssel vette át, hogy azt sértetlen állapotban fogja rendeltetési helyére elszállitani (rem salvam fore). Ez a kijelentés pedig akként értendő, hogy a fuvarozó mindazt igéri megtenni, a mit emberi erővel megtenni lehet, tehát ez által oly eseményekért felelősséget nem vállal, melyek emberi erővel semmikép sem lettek volna elhárithatók.

Már most, ha mind ezekből, a miket itt előadtam, világos volna is, hogy mit értett a német kereskedelmi törvénykönyv tervezetének megvitatására egybehivott bizottság a „vis major“ kifejezés alatt: még akkor sem merném minden aggály nélkül a bizottság véleményét a törvényhozóé gyanánt feltűntetni. De ezekből, a miket itt közöltem, világos, hogy a bizottság is egy egészen határozatlan körű, bizonytalan terjedelmű fogalommal

operált, a midőn a vis majort a német kereskedelmi törvénykönyv tervezetében meghagyta a fuvarozó felelősségének határául.

A tengeri jog tárgyalására egybehivott bizottságnak a német kereskedelmi törvénykönyv jelenlegi, már idézett 607-ik artikulusára vonatkozó megállapodásai[1]) sem nyujtanak felvilágositást a fogalom megérthetéséhez.

A sweizi kötelmi jog előmunkálataiban sem találhatunk — a mint azt Schneidertől[2]) megtudhatjuk — semmiféle útmutatást a „höhere Gewalt“ kifejezés megérthetéséhez. A törvényhozó itt a jogtudományra és a joggyakorlatra bizta a kifejezés értelmének megállapitását.

Mig a francia „Code de commerce“-ben használt „force majeure“ kifejezés alatt — a mint azt Demolombe[3]), Bedaridde[4]) és Lyon-Caen & L. Renault[5]) munkáiból olvashatjuk — sem többet, sem

1) „Protocolle“ 2286. l.

2) „Commentar zum schweiz. Obligationenrecht“ von Schneider und Fick. A 457-ik artikulusnál.

3) „Traite des Contrats“ I. 549. l.

4) „Droit commercial du Code de commerce“ I. k. IV. r. a 103-ik artikulusnál.

5) „Traite de droit commercial“ Paris 1891. III-ik kötet az 598. és 599-ik pontoknál. Az 599-ik pontnál a következők mondatnak: „Les expressions cas fortuits et cas de force majeure sont souvent employèes comme synonymes pour designer des événements qu'il ne dépend pas d'un homme soigneux d'empêcher. A la rigeur chacune des ces deux expressions a un sens different: le cas de force majeure sont des événements dans lesquels le fait de l'homme joue un certain rôle, tandisque que les cas fortuits ne procedent que du hasard ou ne résultent, que de lois na-

kevesebbet nem kell érteni, mint a közönséges véletlent — casus.

Hogy végre az olasz „codice di commercio“-ban előforduló „forza maggiore“ kifejezés is csak közönséges véletlent jelent: az kitűnik az idézett artikulus szövegezéséből, a hol is a vis major „forza maggiore“ és a casus „caso fortuito“ egymás mellett emlittetnek és a „vagy“ „o“ kötőszóval vannak egybekapcsolva.

*

Az 1874. évi XVIII-ik törvényczikk 1-ső §-a, megfelelőleg az 1871. évi június 7-iki német „Reichshaftpflichtgesetz“ 1-ső §-ának, a vaspályák által okozott halál, vagy testi sértés iránti felelősség határául szintén az erőhatalmat jelöli meg. Ugyanigy az 1875. évi július 1-én kelt „Bundesgesetz betreffend die Haftpflicht der Eisenbahn- und Dampfschifffahrt-Unternehmungen bei Tödtungen und Verletzungen“ 2-ik artikulusa, valamint az 1869. évi március 5-iki osztrák törvény 1. és 2. §§-ai is.

Az idézett törvények hivatkozott szakaszai a következőképpen szólnak:

turelles. Ainsi une guerre qui empêche les transports ou qui cause la perte des marchandises est un cas de force majeure. Un incendie produit par la foudre, une inondation sont des cas fortuits. Mais, au point de vue pratique, il n'y a aucun intérêt a distinguer ces deux classes d'événements; leurs effets sont identiques, en ce sens qu'ils sont exclusif de la responsabilité.“

az 1874. XVIII-ik t. cz. 1-ső §-a:

„Ha valamely, habár a közforgalomnak még át nem adott vaspálya üzeménél valaki életét veszti, vagy testi sértést szenved, az ez által okozott károkért az illető vaspálya-vállalat felelős; kivéve, ha a vállalat bebizonyitja, hogy a halált vagy testi sértést elhárithatlan esemény (vis major), vagy egy harmadik személynek elhárithatlan cselekménye, a melyet a vaspálya-társaság megakadályozni képes nem volt, vagy a megholtnak, illetőleg a sérültnek saját hibája okozta.“

A német R. H. G. 1-ső §-a:

„Wenn bei dem Betriebe einer Eisenbahn ein Mensch getödtet oder körperlich verletz wird, so haftet der Betriebs-Unternehmer für den dadurch entstandenen Schaden, sofern er nicht beweist, dass der Unfall durch höhere Gewalt oder durch eigenes Verschulden des Getödteten oder Verletzten verursacht ist.“

A sweizi törvény 2-ik §-a:

„Wenn beim Betriebe einer Eisenbahn- oder Dampfschifffahrt-Unternehmung ein Mensch getödtet oder körperlich verletzt wird, so haftet die Transportanstalt für

den dadurch entstandenen Schaden, sofern sie nicht beweist, dass der Unfall durch höhere Gewalt, oder durch Versehen und Vergehen der Reisenden oder dritter, bei Transportanstalt nicht angestellter Personen (Art. 3.) ohne eigenes Mitverschulden der Anstalt, oder durch die Schuld des Getödteten oder Verletzten selbst verursacht worden ist."

Az 1869-iki osztrák törvény 1. §.:

„Wenn durch eine Ereignung im Verkehre einer mit Anwendung von Dampfkraft betriebenen Eisenbahn die körperliche Verletzung oder die Tödtung eines Menschen herbeigeführt wird, so wird stets vermuthet, dass die Ereignung durch ein Verschulden der Unternehmung oder derjenigen Personen eingetreten sei, deren sie sich zur Ausübung des Betriebes bedient. Das Verschulden dieser Personen hat die Unternehmung ebenso, wie ihr eigenes Verschulden, durch Leistung des Ersatzes nach Massgabe der §§. 1325. bis 1327. des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches zu vertreten."

2. §. „Von dieser Ersatzleistung wird die Unternehmung nur dann und nur in dem Masse befreit, als sie beweist, dass die Ereignung durch einen unab-

> w e n d b a r e n Z u f a l l (höhere Gewalt — vis major) oder durch eine unabwendbare Handlung einer dritten Person, deren Verschulden sie nicht zu vertreten hat, oder durch Verschulden des Beschädigten verursacht wurde.
>
> Eine von der Unternehmung in vorhinein angekündigte oder mit ihr vereinbarte Ablehnung oder Einschränkung dieser Ersatzpflicht ist ohne rechtliche Wirkung."

A magyar törvény a vasút kártéritési kötelezettsége határának megállapitásánál az „erőhatalom" kifejezés helyett az „elhárithatlan esemény" elnevezést használja; hogy azonban ez a két kifejezés egymást födi, e tekintetben a törvény-szakasz szövegében zárjel között található „vis major" szavak minden kétséget eloszlatnak.

Hogy mit kell a törvényben használt „elhárithatlan esemény", tehát erőhatalom alatt érteni? erre a kérdésre a törvény előmunkálataiban, még pedig úgy az általános, mint a részletes indokolásban találunk feleletet, a melyeket ide iktatok.

Az általános indokolás igy hangzik:

„A szállitási üzlet jogi természetével szoros kapcsolatban van azon általánosan elismert és kétségbe nem vont jogszabály, mely szerint a szál-

litó mindazon kárért, mely a szállitás következtében okoztatik, az általános kártéritési elvek értelmében felelős.

Érvényre emeltetett ezen elv hazai törvényhozásunkban is az 1840. évi XX-ik törvényczikk 4. 5. és 6. §-aiban, melyekben a fuvarosok felelőssége szabályoztatik.

A vasútak, mint kizárólag szállitással foglalkozó nagymérvű újabb vállalatok, űzletük természeténél fogva szintén ezen szempontok alá esnek, melyek a szállitási űzlet jogi természetéből folynak. Teherszállitásnál a vaspályák kötelezettsége, az általános magánjogi kártalanitási elvek alapján nem is vonatott kétségbe, ezen elvek alkalmazása nem is okozott nehézséget. Sokkal bonyodalmasabb és nehezebb azonban a vaspálya kárpótlási kötelezettségét azon esetekben meghatározni, mikor üzeme folytán ember halált, vagy sértést szenvedett. Itt a kárpótlási igények megállapitásánál tekintetbe veendő jogi mozzanatok oly sajátságosak s gyakran oly nehezen felismerhetők, hogy általános lett azon meggyőződés, miszerint ezen sajátszerű viszonyokra külön törvény hozatala szükséges.

A felmerült nehézségek nem a kártalanitási alapelv lényegére vonatkoznak, hanem leginkább onnan erednek, mivel az új közlekedési eszköznél olyan mozzanatok merültek fel, melyeket a fennálló bizonyitási szabályok szerint bebizonyitani és

igy a biró határozathozatala alá vonni nem lehetett.

A javaslat ennélfogva két alapelv megállapitására volt kiváló figyelemmel: 1. a kártalanitásra kötelezett felelősségének terjedelmére; 2. a kártalanitási összeg megállapitását szabályozó eljárásra.

Ad. 1.: A vaspálya-vállalat többnyire részvénytársaság, s mint ilyen, központi kormányzattal és egységes vezérlettel bir. A vaspálya központi igazgatása és a vasúti üzemmel megbizott hivatalos személyzet között a dolog természeténél fogva oly szoros kapcsolat áll fenn, melynek alapján az önálló cselekvésre nem képes társaság végrehajtó közegei cselekményét sajátjának elismerni köteles. A vaspálya különféle állomásain alkalmazott hivatalnokok, a társaság által szorosan körülirt hatáskörben, ennek megbizása és meghatalmazása alapján működnek. Azért a vállalat minden kárért, melyet a hivatalos személyzet hivatalos eljárása folytán okoz, oly mérvben felelős, a mely mérvben minden személy saját cselekményeiért feleletre vonható.

Ezen szavatosság eszerint nemcsak a hivatalnokok cselekményei és mulasztásai, de ezeknek hivatalos állásukban elkövetett bűntényei által okozott kárra is kiterjed.

Az üzleti szabályok értelmében kötelesek a vaspálya-társaságok a szállitási eszközöket és a pályát folytonosan jókarban tartani. Felette sajnos következményei lehetnek itten a legkisebb elnézés-

nek vagy mulasztásnak. Minthogy azonban a hiányos szállitási eszközök következtében történt szerencsétlenség után a hiány bebizonyitása számtalan technikus részletek figyelembevételével van egybekapcsolva, melyek a valódi és a biró által felfogható tényállás megállapitását gépészeti ismerettel biró szakférfiaknak is gyakran lehetetlenné teszik: szükséges kimondani, miszerint nem a kárositott köteles a szállitási eszköz hibás voltát bebizonyitani, hanem a társaság tartozik a birót arról meggyőzni, ha a felelősségtől szabadulni akar, hogy a kárt nem az ő hibája, hanem a társaságtól független személy tette, vagy elhárithatlan esemény következtében állott be.

Ebből kitűnik azon fontos feladat, mely a biróra a jelen javaslat életbeléptetése után vár. Minden egyes esetben ő fog határozni: vajjon beszámitható cselekmény, vagy mulasztás, vagy pedig elhárithatlan esemény-e a szerencsétlenség okozója.

Az elhárithatlan esemény (vis major) egyes nemei elő nem számithatók. A törvényjavaslatban azért inditványoztatik ezen műszó, mert magában foglalja mindazon események fogalmát, melyek sem előre nem láthatók, s ennélfogva ki nem kerülhetők, sem emberi erő és ovatosság által meg nem akadályozhatók. Ezen esetben a törvénynek csak az a hivatása lehet, hogy a helyes irányt kijelölje, s a többit a biró józan belátására bizza, mert a

casuistica e téren végtelen és a legtüzetesebb elősorolás által sem merithető ki.“

Az 1. §-hoz adott részletes indokolás pedig a következőket mondja:

„Ezen szakaszban a kártalanitás általános természete állapittatik meg. A vaspálya-társaság mindazon sérülésért vagy halálesetért tartozik kárpótlással, mely üzeme által okoztatott. Az ezen törvényben megállapitott felelősség csak magánjogi természetű. Mert azon esetben, ha a vasút-társaság személyzetét ilyen szerencsétlenség alkalmával mulasztás vagy gondatlanság terheli, vagy büntetendő cselekmény a baleset okozója: akkor annak beszámitása nem ezen törvény értelmében, hanem a büntető törvény alapján történik. A kárt a vállalat még ezen utóbbi esetben is köteles megtériteni, s nem mentheti magát hivatalnoka vétkességével, mivel érte, mint megbizottjáért felelős.“ — „A kártalanitási kötelezettségtől csak az esetben szabadulhat, ha bebizonyitja, hogy vagy elhárithatlan esemény, vagy harmadik, tőle nem függő személy, vagy a sértett maga okozta a szerencsétlenséget. Az elhárithatlan esemény ismertető jellegét, mint már fönntebb emlittetett, tüzetesen megállapitani nem lehet, s azért minden egyes esetben a biróság lett hivatva a felett határozni: vajjon a vis major felmentő körülménye fenforog-e, vagy sem?“

A mint a fentebbiekből láthatjuk, ezen törvény előmunkálataiban sem találhatunk megnyugtató vá-

laszt arra a kérdésre, hogy: mi az az ismertető jelleg, a mely a „vis major“-t akképpen karakterizálja, hogy azt a közönséges véletlentől is megkülönböztethetővé teszi? Mert mig az általános indokolás azt az előreláthatlanságban és elkerülhetlenségben látja, — holott ezek a tulajdonságok épúgy jellemezhetik a közönséges véletlen eseteit, mint a „vis major“-ét, — addig a részletes indokolás egyenesen kimondja, hogy a szóban forgó kifejezés, az „elhárithatlan esemény“ ismertető jellegét megállapitani nem lehet, hanem csak a biró határozhatja meg a konkrét eset körülményei szerint, hogy „vis major“ vagy „casus“ forog-e fenn!

A mi a német „Reichshaftpflichtgesetz“ előmunkálatait illeti, az 1-ső §-hoz irt indololásból[1]) mindenekelőtt megtudhatjuk, hogy a „höhere Gewalt“ kifejezés a német kereskedelmi törvénykönyvből lett átvéve.

Lasker képviselő a kormány javaslatával szemben inditványozta, hogy a „höhere Gewalt“ kifejezés helyett az 1838. évi november 5-iki porosz vasúti törvény 25-ik §-ában használt „äusserlich unabwendbaren Zufall“ szavak vétessenek be a törvény-szakasz szövegébe. Inditványát azzal indokolta, hogy sokkal helyesebb ezt a tárgyilagos kifejezést: „äusserlich unabwendbaren Zufall“ fel-

---

1) „Motive der Vorlage des Bundesrathes“ (Sten. Ber. 3-ik kötet, 71-ik lap.)

venni a törvény szövegébe, mint a „höhere Gewalt“ kifejezést, mert ennek értelme előtte határozatlannak látszik.

Ezzel szemben dr. Schwartze és dr. Falk a javaslat szövegében használt „höhere Gewalt“ kifejezés megtartása mellett foglaltak állást.

Dr. Falk megjegyezte, hogy véleménye szerint a „höhere Gewalt“ és az „äusserlich unabwendbare Zufall“ kifejezések értelme egy és ugyanaz s hogy ő mégis a „höhere Gewalt“ kifejezés mellett foglal állást, annak indoka az, hogy miután már egy, az egész birodalomra kiterjedő törvény, a kereskedelmi törvény, egészen analog értelemben használja ezt a kifejezést, nem lenne helyes, ha a „Reichshaftpflichtgesetz“-be — mely szintén az egész birodalomra szóland — egy particularis törvény kifejezésmódja vétetnék fel. Különben a „vis major“ fogalmát ő maga is olyannak tartja, a melyet abstracte meghatározni nem lehet. Mindössze ennyi az, a mit a „vis major“-ra vonatkozólag a törvény előmunkálataiból merithetünk: ebből a kifejezés értelmét megállapitani nem lehet.

A sweizi törvény előmunkálatai szintén nem nyujtanak biztos támpontot — a mint azt Zeerledertől megtudhatjuk[1]) — a törvény 2-ik artikulusában használt „höhere Gewalt“ kifejezés megérthetéséhez. Azonban a szóban forgó törvényt megelő-

[1]) „Die schweizerische Haftpflichtgesetzgebung“, Bern, 1888.

zőleg 1875. évi márczius 20-án kelt „Bundesgesetz betreffend den Transport auf Eisenbahnen“ legalis útmutatást látszik nyujtani a „vis major“ körébe nem tartozó események elhatárolásával a kifejezés értelmének megállapitásához. Az idézett törvény 53-ik §-a ugyanis igy szól:

„Als höhere Gewalt (unabwendbarer Zufall) im Sinne des Gesetzes können nicht geltend gemacht werden Unfälle, welche herbeigeführt worden sind:

1. durch irgendwelche Versehen oder Vergehen der Beamten und Angestellten, auch wenn dieselben nicht schon unter dem im Art. 3, Satz 2 angegebenen Gesichtspunkte von der Transportanstalt zu vertreten sind;

2. durch Versehen und Vergehen der in andern als den für den Transport für Passagiere bestimmten Wagen zugelassenen Personen;

3. durch die gefährdenden Eigenschaften oder die mangelhafte Verpackung transportirter Gegenstände;

4. durch fehlerhafte, den allgemeinen Anforderungen der Technik nicht entsprechende Einrichtung des Baues oder Betriebes der Anstalt;

5. durch den mangelhaften Zustand der Anstalt selbst oder ihrer Betriebsmittel;

6. durch Nichtbefolgung oder ungehörige Befolgung von Vorsichtsmassregeln oder Vorkehrungen, die durch allgemeine polizeiliche Anordnungen oder specielle Koncessionsbestimmungen der Anstalt zur Pflicht gemacht sind."

Fick, a ki ezeket a pontokat javaslatba hozta, idevonatkozólag a következőket mondja:[1]) „Eine bestimmte positive Definition zu geben, ist kaum möglich und auch nicht räthlich, da dem Ermessen des Gerichts ein gewisser Spielraum bleiben muss. Dagegen hielt ich es wegen der grossen Verschiedenheit der Ansichten und des Mangels an einem einheitlichen höchsten Gerichtshofe... für nothwendig wenigstens negativ den Begriff einigermassen abzugrenzen und in einer Reihe von Fällen, in denen es nahe liegen würde, einen unabwendbaren Zufall anzunehmen, die Entschuldigung mit höherer Gewalt auszuschliessen."

Valóban, ez a felsorolás épen nem alkalmas arra, hogy ebből positive meghatározhassuk a „vis major" fogalmi körét.

A mi végül az 1869. évi márczius 5-iki osztrák törvényt illeti, — amint azt Exner,[2]) Randa[3]) és

---

1) „Die schweiz. Rechtseinheitsbestrebungen" 140. és k. ll.

2) Exner: „Der Begriff der höheren Gewalt" cimű munkája. Megjelent „Grünhut's Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht" X. kötet 491—582. lapokon és külön lenyomatban is.

3) Randa: „Gutachten über die Haftpflichtfrage beim Betriebe gewerbliche Anlage nach östr. Recht."

Toussaint[1]) munkáiból megtudhatjuk, — itt sem találunk semmi utbaigazitást az „unabwendbare Zufall (höhere Gewalt — vis major)“ kifejezések értelmének megállapitásához.

*

A mennyiben a posta, mint fuvarozó szerepel, a német kereskedelmi törvény 395-ik artikulusa általánosságban rá is alkalmazást talál. Ehhez képest tehát a posta is felelős mindazon kárért, a mely a dolgot az átvételtől a kiszolgáltatásig éri, hacsak be nem bizonyitja, hogy a kárt „erőhatalom“ „höhere Gewalt“ stb. okozta. E mellett azonban az 1871-ik évi október 28-iki német posta-törvény a személyfuvarozással is foglalkozó postaintézet felelősségét a személyek védelmére is kiterjeszti az erőhatalom határáig. Az idézett törvény 11-ik §-a ugyanis ezeket mondja:

„Bei Reisen mit den ordentlichen Posten leistet die Postverwaltung Ersatz:

1. für den Verlust oder die Beschädigung des reglementsmässig eingelieferten Passagierguts nach Massgabe der §§. 8. und 9., und

2. für die erforderlichen Kur- und Verpflegungskosten im Falle der körperlichen Beschädigung eines Reisenden, wenn die-

1) Toussaint: „Entwurf eines Haftpflichtgesetzes.“

> selbe nicht erweislich durch höhere Gewalt oder durch eigene Fahrlässigkeit des Reisenden herbeigeführt ist.
>
> Bei der Extrapostbeförderung wird weder für den Verlust oder die Beschädigung an Sachen, welche der Reisende bei sich führt, noch bei einer körperlichen Beschädigung des Reisenden Entschädigung von der Postverwaltung geleistet.“

Itt is előfordul a „höhere Gewalt“ kifejezés, hogy azonban minő értelmet kivánt annak tulajdonitani a törvényhozó? erre vonatkozólag itt sem nyerünk megnyugtató választ.

Dambach[1]) a ki a törvény előkészitésében résztvett, azt állitja, hogy szándékosan kerülték minden oly rendelkezésnek a törvénybe való felvételét, a mely az erőhatalomnak akár fogalmi, akár példaszerű meghatározását célozta volna, miután leghelyesebbnek látszott annak a kérdésnek eldöntését: vajjon forog-e fenn erőhatalom esete vagy sem? a konkrét eset körülményeinek szorgos figyelembe vétele mellett a biróra bizni. Kiemeli továbbá, hogy a „höhere Gewalt“ absolute meg nem határozható fogalom jelzésére szolgáló kifejezés, mert ugyanaz az esemény épúgy lehet erőhatalom, mint a kötelezett gondatlanságának — culpa — következménye.

---

1) „Das Gesetz über das Postwesen des d. Reichs.“ 92—94. lapok.

Franciaországban az 1859., illetőleg 1873. évi posta-törvények értelméhez képest — a melyek az ajánlott küldeményekért való felelősségről szólnak — a posta felelőssége szintén ki van terjesztve az erőhatalom határáig.

Az 1873-ik évi posta-törvény 4-ik artikulusa — a mely csekély eltéréssel a szövegezésben megfelel az 1859-ik évi posta-törvény 3-ik artikulusában foglalt rendelkezéseknek — igy hangzik:

„L'administration des postes n'est pas tenue à aucune indemnité soit pour détérioration soit pour spoliation des objets recommandés. La perte, sauf le cas de force majeure, donnera seule le droit, au profit du destinataire, à une indemnité de vingtcinq francs."

Rousseau[1]) azt állitja — hivatkozással az 1859. évi posta-törvény indokolására — hogy erőhatalom — force majeure — alatt egyszerűen a fegyveres kézzel elkövetett lopást „vol à main armée" kell érteni. A gyakorlat azonban — a mint azt Rousseau maga is beismeri — a kifejezés ily értelemben való megszoritó magyarázatához nem csatlakozott. Idézek itt Meili után egy itéletet, a mely szerint a posta felmentetett a kár megtéri-

1) Rousseau: „De la correspondance par lettres missives et telegrammes", Paris, 1876. 273. számnál. Idézve Meilinél „Die Haftpflicht der Postanstalten" cimű munka 51-ik lapján.

tése alol, a mely egy „Packetbootes“ hajótörése következtében állott elő:

„Que, par le défaut d'indication d'un cas determiné, la loi du 4. Juin 1859. fait comprendre qu'il faut recourir aux principes généraux de droit pour décider s'il y a eu force majeure.

Que le naufrage est évidemment un cas de force majeure; que, si on a pu le prévoir au moment du contrat, il n' est pas au pouvoir de l'homme d'y résister.

Qu' aucun texte de loi ne consacre d'une manière absolue la distinction qu'on a voulu établir entre la force majeure extraordinaire et imprévue et la force majeure ordinaire et prévue . . . .

Attendu que l'art. 3 de la loi du 4. Juin 1859. en se servants de ces mots: „sauf le cas de perte par force majeure“ n'a pas entendu limiter la force majeure au cas de vol à main armée; qu'il est vrai que les commissaires du Gouvernement, ayant à s'expliquer sur l'étendue de l'exception ont déclaré qu'elle était restreinte au cas de vol à main armée.

Attendu, que la pensée du législateur peut être recherchée dans les motifs développés par les commissaires du Gouvernement, quand le texte de la loi peut être obscur, ambigu ou incomplet; mais qu'en vérité il n'y a pas matière à interprétation dans un texte aussi formel, „sauf le cas de perte par force majeure“; que la loi évidemment ne se

serait pas servie d'une expression générique si elle avait eu à ne designer que le cas de force majeure résultant du vol à main armée..."

Ebben az itéletben az van mondva, hogy az erőhatalom fogalmának megállapitásánál vissza kell mindig menni az általános jogelvekre s ez a kifejezés korántsem szoritható csak a „vol à main armée" esetére, mert ha a törvényhozó csak ezt tartotta volna szem előtt, bizonyára nem használja a generikus „force majeure" kifejezést. De hogy mit kell „force majeure" alatt érteni, azt ezekből sem látjuk tisztázva.

A francia törvényben megállapitott felelősséghez hasonló felelősség terheli a postát az 1862. évi május 5-iki olasz posta-törvény 10-ik artikulusa szerint:

> „In caso di perdita di una lettera o piego raccommandato non cagionata da forza maggiore, l' Amministrazione delle Poste corrisponde un compenso di Lire 50 nè può essere obligata ad altro risarcimento."

Hogy azonban mit értett a törvényhozó az erőhatalomnak megfelelő „forza maggiore" kifejezés alatt? azt határozottan megállapitani nem tudom. De azokból, a mit fentebb az olasz kereskedelmi törvénykönyv 400-ik artikulusára vonatkozólag mondottam: valószinűnek tartom, hogy itt

is mint ott, a „forza maggiore“ kifejezés alatt sem többet, sem kevesebbet nem kell érteni, mint a közönséges véletlent — casus.

*

Előfordul továbbá a „vis major“-nak megfelelő kifejezés a szász, francia, olasz és zürichi polgári törvénykönyvekben, valamint a németbirodalmi polgári törvénykönyv tervezetében is.

A szász polgári törvénykönyvben és a németbirodalmi polgári törvénykönyv tervezetében a vendéglősök — a francia és olasz polgári törvénykönyvekben a fuvarosok és hajósok, valamint a vendéglősök felelőssége határának megállapitására használtatik fel az erőhatalom kifejezés; a zürichi polgári törvénykönyvben pedig a szállitási biztositás megállapitásánál.

A szász polgári törvénykönyv 1285-ik §-a igy hangzik:

„Die Haftpflicht bezieht sich auf jede Art der Entwendung oder Beschädigung der eingebrachten Gegenstände, gleichviel ob sie von dem Wirthe oder von dessen Leuten oder von dritten ausgeht. Wenn der Fremde oder dessen Angehörige oder dessen Dienstleute oder Personen welche der Fremde bei sich aufgenommen hat,

die Entwendung oder Beschädigung verschulden, oder der Schaden in der Beschaffenheit der eingebrachten Sachen seinen Grund hat, oder durch höhere Gewalt herbeigeführt wird, so fällt die Haftpflicht weg."

A francia polgári törvénykönyvből a következő szakaszokat idézem:

„1782. Les voituriers par terre et par eau sont assujetis, pour la garde et la conservation des choses, qui leur sont confiées, aux mêmes obligations que les aubergistes, dont il est parlé au titre du Dépôt et du Sequestre.

1783. Ils rèpondent, non seulement de ce qu'ils ont dèjá reçu dans leur bâtiment ou voiture, mais encore de ce qui leur a été remis sur le port ou dans l'entrepôt pour être placé dans leur bâtiment ou voiture.

1784. Ils sont responsables de la perte et des avaries des choses qui leur sont confiées, à moins qu'ils ne prouvent qu'elles ont été perdues et avariées par cas fortuit ou force majeur.

1952. Les aubergistes ou hôteliers sont responsables, comme dépositaires des effets apportés par le voyageur qui loge chez eux; le dépôt de ces sortes d'effets

doit être regardé comme un dépôt nécessaire.

1953. Ils sont responsables du vol ou du dommage des effets du voyageur, soit que le vol ait été fait ou que le dommage ait été causé par les domestiques et préposés de l'hôtellerie, ou par des étrangers allant et venant dans l'hôtellerie.

1954. Ils ne sont pas responsables des vols faits avec force armée ou autre force majeure."

Az olasz polgári törvénykönyv következő szakaszait:

„1629. I vetturini per terra e per acqua sono sottoposti, quanto alla custodia e conservazione delle cose loro affidate, agli stessi obblighi degli albergatori, riguardo ai quali é disposto nel titolo Del deposito e del sequestro.

1630. I vetturini sono obbligati non solo per ció che essi hanno giá ricevuto nel loro bastimento o nella loro vettura, ma altresi per ciô che è stato consegnato loro sul porto o nel luogo di ricapito, per essere riposto nel loro bastimento o nella loro vettura.

1631. Essi sono obbligati per la perdita e per i guasti e le avarie delle cose loro affidate se non provano che si sono

perdute o hanno sofferto guasto o avaria per un caso fortuito o per forza maggiore.

1866. Gli osti e gli albergatori sono obbligati, come depositari, per gli effetti portati entro i loro alberghi dal viandante che vi alloggia: il deposito di tali effetti deve riguardarsi come un deposito necessario.

1867. Essi sono obbligati pel furto o pel damno arrecato agli effetti del viandante, nel caso che il furto sia stato commesto, o che il danno sia stato arrecato dai domestici o dalle persone preposte alla direzione degli alberghi, o da estranei che li frequentano.

1868. Essi non sono obbligati pei furti commessi o mano armata o altrimenti con forza maggiore, o per negligenza grave del proprietario."

A német birodalmi polgári törvénykönyv tervezetének 626-ik §-a igy hangzik:

„Ein Gastwirth, welcher gewerbsmässig Fremde zur Beherbergung aufnimmt, haftet wegen des Verlustes und der Beschädigung der Sachen, welche von dem im Betriebe dieses Gewerbes aufgenommenen Gaste eingebracht sind, es sei denn dass der Schaden von dem Gaste verursacht oder durch die Beschaffenheit

der eingebrachten Sachen, oder durch höhere Gewalt entstanden ist."

A zürichi polgári törvénykönyv 543-ik §-a igy szól:

„Werden Waaren, welche versendet werden, mit Bezug auf die Gefahren versichert, denen sie bei der Versendung von dem Abgangs- bis zum Bestimmungsorte ausgesetzt sein können, so bezieht sich im Zweifel die Versicherung nur auf die Fälle höherer Gewalt, aber auch auf alle derartigen Fälle."

Siebenhaar[1]) a szász polgári törvénykönyv egyik leghivatottabb komentátora a fentebb idézett 285-ik §. indokolásából csak annyit emlit, hogy: „als höhere Gewalt ist auch der Ueberfall einer Räuberbande anzusehen." A 157-ik §-nál pedig, a hol a „höhere Gewalt" kifejezés mint az elévülés megszakadásának egyik oka szerepel, ugyancsak az indokolásból a következőket emeli ki: „In diesem §. hat man mit dem Ausdrucke „Gewalt" darauf hinzuweisen beabsichtigt, dass die in diesem §. erwähnten den Beginn und den Lauf der Verjährung hindernden Gründe lediglich solche seien, welche eine Unmöglichkeit zu handeln herbeiführen, und daher Ereignisse, welche in der Subjectivität des Berechtigten liegen, wie Z. B.

1) „Commentar zu dem bürgerlichen Gesetzbuche für das Königreich Sachsen" I. és III. kötet.

Krankheiten, sofern dadurch ein Handeln nicht unmöglich geworden ist, ingleichen Reisen u. s. w. nicht hierher gehören." Egyebet a törvény előmunkálatát képező indokolásból meg nem tudhatunk, már pedig ezekből a „höhere Gewalt" kifejezés értelmét megállapitani nem lehet.

Ami a francia és olasz polgári törvénykönyvekben használt „force majeure" és illetőleg „forza maggiore" kifejezéseket illeti, ezek alatt a közönséges véletlent — casus — kell érteni.[1]) Világosan kitűnik ez mind a két törvénykönyv idézett szakaszainak szövegezéséből az által, hogy az erőhatalom — force majeure, forza maggiore — és közönségesvéletlen — cas fortuit, caso fortuito — egymás mellett emlittetnek s a „vagy" „ou", „o" kötőszókkal vannak egybekapcsolva.

A német polgári törvénykönyv tervezetének idevonatkozó indokolásában pedig a következőket találjuk: „der Begriff der höheren Gewalt ist allerdings kein völlig bestimmter. Derselbe ist aber (mit der selben Bereichnung) bereits reichsgesetzlich (z. B. R. H. G. B. art. 395. 607.) für ähnli-

---

1) Hogy a francia jogra nézve ez igy áll, l. Zachariae von Lingenthtal „Handbuch des Französischen Civilrechts" cimű munkája II-ik kötetének 288. §. 4. és 353. §, 12 és 12. a) jegyzeteit; valamint C. Aubry-Rau „Cours de Droit civil Français d'aprés le Methode de Zachariae" cimű munkájuknak IV. r. 308-ik §-a 3-ik pontját és 373. §-t.

Az olasz jogra nézve l. Nagy Ferencnek „A magyar kereskedelmi jog kézikönyve" cimű munkája harmadik kiadásának 692-ik lapján a 6-ik jegyzetet.

che Fälle verwendet, ohne dass daraus in der Praxis die besorgten Uebelstände in namenswerther Bedeutung sich herausgestellt haben"[1]) Tehát az indokolás nyiltan beismeri a kifejezés határozatlan voltát, de értelmének megállapitásához mit sem nyujt.

Hasonlóképen nem találunk utmutatást — a mint azt Schneider,[2]) a törvény szerkesztője állitja — a zürichi polgári törvénykönyv előmunkálataiban sem, annak 543-ik §-ában használt „höhere Gewalt" kifejezés megérthetéséhez.

*

Végre megtaláljuk még az „erőhatalom" kifejezést a kézizálog kölcsön-ügyletről szóló 1881. évi XIV. t. c. 12-ik §-ában. Legutóbb pedig az 1892. évi XXV. t. c. által becikkelyezett berni egyezmény — ezen, a nemzetközi magánjog terén elsőnek mondható rendszeres munkálat 30-ik artikulusában s az ezen egyezmény folytán szükségessé vált új vasúti üzletszabályzat 75-ik §-ában talált alkalmazást.

Az idézett törvények hivatkozott szakaszai a következőképen szólnak:

---

1) „Motive zu dem Entwurfe eines bürgerlichen Gesetzbuches für das deutsche Reich" II-ik kötet 585. lap.

2) l. Dr. A. Schneider „Privatrechtliches Gesetzbuch für den Kanton Zürich", 1888. III-ik könyv 63—64. lapokon.

Az 1881. 14. t. c. 12-ik §-a:

„A zálogűzlet tulajdonosa minden kárért, mely a nála elhelyezett tárgyakban az átvételtől a kiszolgáltatásig elveszés, megromlás, megsérülés által történik, vagy a tárgy késedelmes kiszolgáltatása által okoztatik, nemcsak biztositékával, hanem egész vagyonával felelős, a mennyiben igazolni nem képes, hogy a kárt erőhatalom vagy a tárgy természetes minősége, avagy az elzálogositó, vagy annek megbizottja okozta,“

A berni egyezmény 30-ik artikulusa:

„A vasút a következő cikkekben foglalt közelebbi határozmányok értelmében azon károkért, mely az árúban a fuvarozásra való átvételtől a kiszolgáltatásig elveszés, hiány, megsérülés által keletkezett, felelős, a mennyiben igazolni nem képes, hogy a kárt a rendelkezésre jogosult vétkessége, vagy ez utóbbinak a vasút vétkességére vissza nem vezethető rendelkezése, az árú természetes minősége, (nevezetesen megromlás, beszáradás, rendes csurgás), vagy erőhatalom okozta.“

A vasúti űzletszabályzat 75-ik §-a:

„A vasút a következő szakaszokban foglalt közelebbi határozmányok értelmé-

ben azon kárért, mely az árúban a fuvarozásra való átvételtől a kiszolgáltatásig elveszés, hiány, vagy megsérűlés által keletkezett, felelős, a mennyiben igazolni nem képes, hogy a kárt a rendelkezésre jogosult vétkessége vagy az utóbbinak a vasút vétkességére vissza nem vezethető rendelkezése, az árú természetes minősége (nevezetesen megromlás, beszáradás, rendes csurgás), vagy erőhatalom okozta."

Hogy azonban mit kell az ezen törvényekben használt erőhatalom kifejezés alatt érteni? erre vonatkozólag a törvények előmunkálataiban[1]) semmi feleletet sem kapunk,

Ily körülmények között a jogtudomány és az azon felépült joggyakorlat feladata maradt a kifejezés értelmének megállapitása.

[1]) l. az 1878—81. évi országgyűlési nyomtatványok XXI. XXII. és az 1887—91. évi országgyűlési nyomtatványok XXIV. és XXIX. köteteit.

IV.

A jogtudomány.

A „vis major“ fogalmának tisztázásához a régebbi jogtudomány vajmi keveset nyujt.

A jogászok a fogalom beható vizsgálatába nem bocsátkoznak, hanem egyszerűen csak a glossából ismeretes, és egymással ellentétben álló két nézetet[1]) használják fel futólagos megemlékezésük alapjául. Majd a kötelezett vétkességével — a culpa levissima-val — hozzák kapcsolatba a „vis major“ fogalmának meghatározását, majd pedig külső, objectiv ismérveket keresnek, a melyek szerintük a „vis major“-t karakterizálják.

---

[1]) Az egyik glossa igy szól: „Gl. ad. l. 3. D. 4. 9. in verb. „Etiamsi sine culpa“: scilicet levi, levissima tamen intervenit, nam si nec levissima intervenit, ergo fuit fortuitus casus, et sic non tenetur. A másik: Quidam tamen dicunt, quod licet, non adhibeat levissimam culpam quis, puto quia fuit furto substracta, ubi non est fortuitus casus (nam furtum non computatur inter fortuitos casus, sed latrocinium) quod tunc tenetur.“

Igy Donellus[1]) szerint: „esta utem vis major, quae immittitur coelitus, ut si caupona tacta fulmine conflagravit: ita caeteros casus nautae, caupones praestabunt."

D'Avezan[2]) a „casus fortuiti et fatales"-t, a mely alatt szerinte mindig a „vis major"-t kell érteni, ekkép határozza meg: „qui nullo humani consilio praevideri possunt."

Godofredus[3]) szerint: „damnum fatale appellatur, quod cuivis patri familias, etiam diligentissimo, potest accidere."

Leyser[4]) pedig idevonatkozólag a következőket mondja: „Itaque damnum fatale et vis major tunc saltem excusabit recipientem, cum is evidenter ostendere potest, talem fuisse calamitatem, quam neque ipse, neque sui, quantamcunque adhibuissent diligentiam, avertere potuissent. Cujus exemplum in incendio ex fulmine aut in aedibus vicinis orto, in naufragio, in vi praedonum occurrit."

Pufendorf[5]) különbséget tesz a damna extrinsecus contingentia" és a „damna quae in ipsa caupona contingunt" között. Az előbbi esetben szabadul a receptor a felelősség alol, az utóbbi eset-

---

1) Donellus H.: „Commentarii de jure civili" Rec. Koenig et Bucher. XV. 53. 11. §.

2) D'Avezan: „Contractum lib." I. cap. 23.

3) Idézve Exnernél id. m. 12. l. 11. j.

4) „Med. ad Pand." I. 715. l.

5) „Observationes" IV. obs. 40. 6. §.

ben pedig felelősséggel tartozik, mert hatalmában volt, hogy ezt az eseményt elháritsa.

Glück Pandektájának 486. és 487. §-aiban a receptor felelősségét tárgyalva, a következőket mondja: „Nichts als erweisliche Schuld der Reisenden oder ein damnum fatale (vis major) d. i. ein solcher Zufall, der auch bey der grössesten Sorgfallt und Aufmerksamkeit nicht abgewendet werden konnte, soll sie von der Verbindlichkeit zum Restitution der aufgenommenen Sachen befreyen.“ A 490-ik §-ban pedig a damnum fatale-ról a következőképen szól: „Hierunter wird nun aber nicht jeder Zufall verstanden, den der Gastwirth nicht verschuldet hat, sondern eine vis major wie Ulpian gleich nacher sagt, welcher Ausdruck eine solche Begebenheit bezeichnet, die man auf keine Weise abzuwenden, oder der man durchaus nicht zu wiederstehen im Stande war. Dahin gehört z. B. Einfall der Feinde, gewaltsamer Einbruch der Räuber, Umgewitter, Brand der in des Nachbars Hause entstanden ist u. dgl.... Für solche Zufälle darf der Gastwirth nicht stehen, so wenig als der Schiffer für unabwendbaren Schiffbruch oder für die Gewalt der Seeräuber. Dahingegen befreyen solche casus fortuiti den Gastwirth von seiner Verbindlichkeit nicht, die jene physische Unmöglichkeit der Abwendung nicht mit sich führen, wenn er auch beweisen wolle, dass sie sich ohne seine Schuld ereignet haben.“

Puchta[1]) nem terjeszkedik ki a kifejezés magyarázatára, mindössze csak annyit mond a receptum tárgyalásánál, hogy a receptort felmenti a felelősség alól „eine von aussen kommende vis major.“

Holzschuher[2]) szerint a receptor felelős „für den Zufall, nur nicht für den ganz unabwendbaren, nicht für eine von aussen kommende Gewalt (vis major).“

Mittermayer[3]) erőhatalom alatt oly eseményt ért „dass der Schuldner nicht vorsehen und vermeiden konnte, in Ansehung dessen ihn auch keine Schuld trifft.“

Végre Hasse[4]) szerint a vis major „ist eine solche Kraft von aussen die in der Regel nicht durch menschliche Macht oder doch nicht die Kraft des Einzelnen zu überwinden ist: Alter, Krankheit, Raub, Brand, Einsturz.“

A kifejezés beható vizsgálatára vonatkozó érdemleges kisérletekkel csak ujabb időben találkozunk, a melyekre különösen az adott alkalmat, hogy az „erőhatalom“ kifejezés — különböző változatokban és vonatkozásokban — felhasználtatott a modern törvényekben is, a nélkül azonban, hogy — a mint azt láttuk — értelme egyidejűleg tisztáztatott volna.

---

1) „Pandekten“ 314. §.
2) „Theorie u. Casuistik“ III. 911. l.
3) „Grundriss des Deutschen Privatrechts“ II. 540. §.
4) „Die culpa des römischen Rechts“ 216. l.

Goldschmidté az érdem, hogy a kifejezés tisztázására az első nagy lépést megtette „Receptum nautarum, cauponum stabulariorum“ cimű értekezésével.

Goldschmidt[1]) abból indul ki, hogy a „vis major“ kifejezés általánosságban csak mint a „culpa“ ellentéte használtatik, t. i. vétlen események jelzésére, akár természeti, akár emberi erő által lettek légyen azok előidézve. Csak a római „receptum“-ban van ezzel a kifejezéssel más — speciális — értelem egybekötve: az nevezetesen, a mit ő fentebb[2]) idevonatkozólag idézett római jogi forráshelyekből kimagyarázott, melynek értelme szerint a receptor ott, a hol nem feltétlen felelősségről van szó, csak a „custodia“-ért, azaz a rendkivüli gondosság elmulasztásáért felelős; a mi ezen rendkivüli gondosság alkalmazása dacára sem volt elhárítható: az a „vis major“.

Látszólag módositott formában olvashatjuk Goldschmidt idevonatkozó nézetét egy másik értekezésében.[3]) Itt is abból indul ki, a mit fentebb a „custodia“-ra vonatkozólag az ő tanaként előadtam. Az, a kire a custodia terhe — mondja Goldschmidt — a törvény erejénél fogva nehezedik, s azonkivül mig ezt a terhet külön is magára vál-

1) Id. m. III. k. 90—94. ll.
2) l. 15. lapot.
3) Id. m. „Die Verantwortlichkeit des Schuldners für seine Gehülfen“ XVI. k 324. és k. ll.

lalja, az felelős, nem ugyan minden veszélyért, mely a dolgot érheti, de mindenesetre azokért a veszélyekért, a melyek rendkivüli gondossággal — „durch sorgsamste Obhut“ — elháríthatók, vagy a felek felismerhető akarata szerint elháríthatóknak tekintendők, azaz úgy veendők, mintha elhárithatók lennének. Az ilyen módon kötelezett azután nemcsak mindazon, még rendkivüli óvintézkedések elmulasztásáért is felelős, a melyek a konkrét eset körülményei között alkalmasak lettek volna arra, hogy a kárositásnak stb. eleje vétessék: hanem felelős alkalmazottjaiért, sőt bizonyos körülmények között egészen idegen személyekért is. A veszélynek ilyen korlátolt mérvben való átvállalásán alapul a receptor felelőssége is, a ki — saját vétkességétől eltekintve — alkalmazottjaiért és az utasokért felelős, de nem minden veszélyért. Mig igy — folytatja tovább Goldschmidt — positiv jogi intézkedés erejénél fogva bizonyos eseményeket, a rendkivüli gondosság alkalmazásának feltételezése mellett, elhárithatóknak kell is tekinteni, a veszély viselésének kérdése dogmatice mégis a vétkesség jogképzelmére vezethető vissza. Csakhogy sem tudományos, sem pedig praktikus szempontból nem nyerünk azzal semmit, ha ilyen és ehhez hasonló esetekben a „diligentis paterfamilias diligentia“-ját meghaladó „exactissima diligentia“ megsértéséről beszélünk. Mert a kötelezettség tartalmát ezen esetekben sem a gondosság fokozása képezi, hanem

a törvény vagy a szerződés állapitja meg azokat a magukban véve elhárithatlan eseményeket, a melyekért a kötelezett feltétlen felelősséggel tartozik, s azokat, a melyekért felelősséggel csak akkor tartozik, ha beigazolni nem tudja, hogy azok még azon eszközök alkalmazásba vétele mellett sem voltak elhárithatók, a melyek a konkrét viszonyok között az ilyen események elhárítására a józan itélet szerint a legalkalmasabbaknak mutatkoztak. Másszóval, a kötelezettség terjedelme ilyen kivételes esetekben nem valamely abstract mérték — a diligentissimi paterfamilias diligentiája — alapján állapitandó meg, hanem a felek konkrét akarata s illetőleg a törvény alapján, amelyek bizonyos adott esetben valóban, vagy praesumtive vétlen eseményeket az elhárítható események körébe belevonnak, s igy az elhárithatlanok köréből kiemelnek. A fenmaradó elhárithatlan események jelzésére használják azután a római jogi források a „vis major", „damnum fatale" stb. kitételeket. De épen azért, mivel az elhárithatlan események körét általában nem, hanem csak konkréte az egyes jogintézmény s még inkább az egyes jogviszony természete szerint lehet csak elhatárolni: ennélfogva nem is lehet a „vis major"-nak objectiv s minden körülmények között egyformán megálló értelmét megállapitani.

Az első és főellenvetés, a melyet Goldschmidt elméletével szemben érvényesitenem kell, s a me-

lyet tudtommal nem hangsulyoztak eddig eléggé: kiindulási pontjának helytelenségére vonatkozik.

Goldschmidt ugyanis, hogy a „vis major“ kifejezés értelmét megmagyarázhassa, a receptumra vonatkozó forráshelyek magyarázatán át eljut a custodia fogalmához, s ebből kiindulva, erre épitve állapitja meg a szóban forgó kifejezés értelmét. Csakhogy épen ebben rejlik fejtegetéseinek kardinális hibája. Mert — eltekintve attól, hogy a receptumra vonatkozó s általa felhasznált forráshelyek magyarázata és értelmezése mesterkélt, elferditett és saját céljaihoz alkalmazott — ép oly vitás az, hogy mit értettek a rómaiak a „custodia“ alatt[1]), mint az, hogy minő értelmet fűztek a „vis major“ kifejezéshez.

A másik ellenvetésem, a mely az elsőnek folyománya, fejtegetésének eredményére vonatkozik.

Goldschmidt ugyanis abban concludál, hogy azok az események alkotják a „vis major“ körét, a melyeknek károsító hatását a rendkivüli gondosság — „sorgsamste Obhut“ — alkalmazása mellett sem lehet elháritani.

Eltekintve már most attól, hogy ezen okoskodás szerint minden „casus“ lehet „vis major“, a mennyiben közönséges „casus“ forog fenn, ha az eseményt a rendes családapa gondosságával elháritani nem lehetett, „vis major“, ha fokozott rend-

---

[1]) l. fentebb 18. lapot.

kivüli gondossággal sem volt elhárítható az esemény károsító hatása: az a kérdés merül itt fel, hogy mit kell ez alatt a „rendkivüli gondosság“ — „sorgsamste Obhut“, „diligentia diligentissimi pater familias“ — alatt érteni?

Goldschmidt erre a kérdésre feleletet nem ad, pedig épen ezen fordul meg eredményének tarthatatlansága.

Tényleg ez a „rendkivüli gondosság“ egy olyan fogalom és mérték, a melylyel a jog terén helyesen operálni nem lehet. Mert a rendkivüli mindig individualis, atypicus s igy összehasonlitásra, összemérésre alkalmatlan. Joggal tanitja azért az uralkodó felfogás, hogy a „diligentia diligentissimi paterfamilias“ sem több sem kevesebb, mint a „diligentia diligentis paterfamilias.“ Mert valóban, a biró előtt, a ki hivatva van a gondosság kérdésében összemérés által itélni — nem egyedek, hanem csak typusok lebeghetnek, a melyekhez konkrét esetben egyedül mérheti helyesen a kifejtett gondosságot. De természetesen ez a typus, a diligentia diligentis“ sem egészen elvont, mindenkire nézve egyenlő; hanem annak meghatározása, hogy vajjon a kötelezett a rendes gondossággal járt-e el? figyelemmel kell lenni arra, hogy az illető minő természetű jogviszonyban áll? úgy, hogy az ő eljárása csak a hasontermészetű jogviszonyban állók eljárásához mérhető.

Ami a második értekezést illeti, abban látszó-

lag feladja Goldschmidt azt, a mit az elsőben kriteriumként állitott fel, t. i. a fokozott gondosságot. Tényleg nincs is erre a kriteriumra semmi szükség ott, a hol a kötelezett feltétlen felelősséggel tartozik. Ott azonban, a hol a kötelezett az esemény károsító hatásaiért csak akkor felelős, ha bizonyitani nem tudja, hogy az még azon eszközök alkalmazásba vétele mellett sem volt elhárítható, a melyek a konkrét viszonyok között az ilyen esemény elhárítására józan itélet szerint a legalkalmasabbaknak mutatkoztak: az ilyen és ehhez hasonló esetekben újra felmerül a gondosság kérdése, melynek mértékeűl csak a „diligentis paterfamilias diligentia"-ja szolgálhat. Ennek a gondosságnak elmulasztása kötelezettséggel jár, alkalmazása pedig felment a felelősség alól.

Végeredményben tehát — a mint azt láthattuk: — Goldschmidt fejtegetésében a „vis major" a „casus"-sal azonosittatik.

Ez az u. n. subjectiv elmélet, melynek alapját Goldschmidt vetette meg, a melyhez többkevesebb eltérésekkel, melyek azonban az alapgondolatot nem érintik, Thől, Windscheid, Unger, Dernburg, Shott és Hahn s még többen[1]) is csatlakoztak.

---

[1]) Igy Lewis: „Das deutsche Seerecht" I. k. 239. l. — Dr. W. Endemann: „Die Haftpflicht der Eisenbahnen, Bergwerke u. s. w. für die bei deren Betriebe herbeigeführten Tödtungen und Körperverletzungen" 54—56. l. — Dr. A. von Weinrich: „Die Haftpfliht wegen Kör-

Thől[1]) a „vis major“ fogalmának meghatározásáról a fuvarozási ügylet tárgyalásánál szól és azt mondja, hogy miután a fuvarozó felelőssége nem a véletlen, hanem az erőhatalom határáig terjed, ebből világos egyrészt az, hogy nem szabadul a felelősség alól, ha bebizonyitja is, hogy a rendes családapától várható gondosságot fejtette ki, de másrészről világos az is, hogy feltétlen felelősséggel sem tartozik, mert hiszen az „erőhatalom“ esetében, vagyis akkor, ha mindent megtett a mit ember megtehet, szabadul a felelősség alól. Ebből következik Thől szerint:

1. hogy a fuvarozó szabadul a felelősség alól, ha a károsító esemény absolute elhárithatlan

perverletzung und Tödtung eines Menschen nach dem im deutschen Reiche geltenden Rechte“ 154—156. l. — Dr. A. Sturm: „Die Haftpflicht der Gastwirthe“ etc. — Dr. F. Meili: „Das Telegrafenrecht.“ — O. Mühlenfels: „Die Haftpfflicht der Eisenbahnen und die Unfallversicherung.“ — Stf. Genzmer: „Das Reichs-Haftpflichi-Gesetz.“ — Apáthy I.: „Kereskedelmi jog“ II. k. 735. lap. A monographisták közül: — Huber: „Zum Begriffe der höheren Gewalt (vis major).“ Stucki: „Uber den Begriff der höheren Gewalt.“ — Hahn fejtegetéséhez és eredményéhez hajolnak: Dr. G. Eger: „Das Reichs-Haftpflicht-Gesetz“ 46—135. l., továbbá „Transportrecht“ 138. l. — Dr. W. Stinzing: „Ueber vis major im Zuzammenhang mit periculum und Haftung. Külön lenyomat az „Archiv für die civil. Praxis“-ból. — Dr. Neumann A.: „A kereskedelmi törvény magyarázata“ III. k. 63—72. l., továbbá a „Jogtudományi Közlöny“ XV-ik évfolyam 281., 325. és 349. l. „A fuvarozó felelőssége elveszés, vagy megsérülés által okozott kárért“ cimű cikkben. — Ezek mellett emlitendő még Gerth: „Der Begriff der vis major in röm. und Reichsrecht“ cimű munkájával, aki a „vis major“ és „casus“ között fogalmi különbséget nem lát s a „vis major“ kifejezést zavarok elkerülése végett de lege ferenda mellőzendőnek mondja.

[1]) „Handelsrecht“ III. k. 27. §.

volt; tehát semmi körülmények között sem lett volna lehető az, hogy akár az esemény, akár annak káros következményei emberi erővel elháríttathassanak;

2. hogy szabadul a felelősség alól akkor is, ha az esemény nem ugyan egyáltalában, hanem a konkrét és irányadóul szolgáló körülmények között volt absolute elhárithatlan;

3. hogy szabadul a felelősség alol akkor is, ha az esemény, a mely a kárt előidézte, az absolut elhárithatlanságot megközelitette. Az ilyen eseményt egyenlőnek kell venni az absolute elhárithatlannal. Mert hiszen — úgymond — annak oka, hogy absolut elhárithatlanság esetében a fuvarozót felelősségre nem vonjuk, nem egyéb, mint az: „das ihn hier kein Vorwurf treffen kann.“ Ezzel hasonló elbánásban kell részesiteni azokat az eseteket, a melyekben egész világos, hogy a fuvarozót még akkor sem lehetne felelősségre vonni, ha a legszigorúbb mértéket alkalmaznánk is vele szemben; még akkor sem, ha a lehető legnagyobb igyekezetet, gondosságot és körültekintést követelnénk is tőle. Lehetséges, hogy ezek az események elhárithatók lettek volna, ha a fuvarozó azokra gondolhatott és az elhárításukra szükséges eszközök beszerzéséről gondoskodhatott volna. De nem lehet — úgymond — követelni a fuvarozótól, hogy az ilyen, bár lehető, de csak igen ritkán előforduló esetekre is gondoljon és hogy az ilyen események

káros behatásai ellenében magát az azok elhárításához szükséges költséges eszközök beszerzésével védelmezze.

Végre felveti Thől a kérdést, hogy mely körülményeket kell irányadókul tekinteni? Erre vonatkozólag azt mondja, hogy először és mindenesetre azokat, a melyek a szerződésben állapitvák meg, a melyeknek betartása tehát a fuvarozási szerződés teljesitéséhez tartozik. A többieket azonban még általánosságban sem lehet meghatározni, azokat esetről-esetre a biró állapitja meg.

Windscheid Pandektáiban[1]) röviden a következőképen adja elő idevonatkozó felfogását: A vendéglősök, hajósok és fogadósok, a kik személyek és illetőleg dolgok befogadásával iparszerűen foglalkoznak, különösen szigorú felelősséggel tartoznak. Ezek nevezetesen nemcsak gondatlanságukért felelősek, hanem a custodia-ért is, azaz egy, a rendes családapa gondosságát meghaladó „specielle und persönliche Beaufsichtigung und Bewachung“-ért is, vagyis mindazon események káros következményeiért, a melyeket fokozott személyes elővigyázat és gondosság mellett elhárithattak volna.

Ugyanigy formulázza a maga nézetét Unger is,[2]) aki szerint a receptor a receptum ténye által nem a „periculum rei“-t, hanem a „periculum custodiae“-t vállalta magára, ennélfogva nem is

---

1) „Lehrbuch des Pandektenrechts“ II. k. 264. §. 9. j. és 384. §.

2) „Grünhuts Zeitschrift“ VIII. k. 246. l.

felelős azokért a károkért, a melyeket a konkrét körülmények között emberi előrelátással „durch menschliche Vorsicht und Vorkehrungen“ el nem hárithatott.

Dernburg[1]) a fuvarozó szigorú felelősségét a tőle megkivánható fokozottabb gondosságra alapitja. Szerinte „vis major“ mindaz, ami az emberi erőt, előrelátást és elővigyázatot felülmulja. „Darunter ist zu verstehen“ — a mint mondja — „was an menschlicher Kraftentwicklung mit Recht gefordert wird. In der Regel genügt Vermeidung culpa.“ Csak a vendéglőstől és fuvorostól lehet többet követelni: „wer das Gewerbe eines Wirthes oder Frachtführers treibt, eine Eisenbahn in Betrib hat, dem liegt mehr ob, als die Umsicht des ordentlichen Mannes; er soll dauernd die wirksamsten Einrichtungen und Veranstaltungen treffen, um diejenigen, welche mit ihm contrahiren, oder auch Dritte, gegen Schaden zu sichern, falls er denselben vernünftigerweise voraussehen und ihm zweckmässigerweise begegnen konnte. Wer dies versäumt hat, der haftet wegen der Unvollkommenheit seiner Veranstaltungen, wenn ihm auch im gegebenen Fall kein Vorwurf gemacht werden kann.“

Schott[2]) szerint erőhatalom forog fenn:

---

1) „Preuss: Privatrecht“ II. k, 69. §.; — „Pandekten“ I. k. 1. §. 4. j. és II. k. 39. §.; továbbá „Grünhuts Zeitschrift“ XI. k. 335. és köv. ll.

2) „Das Transportgeschäft“ Endemann's Haudbuch III. k. 328. l.

a) ha az esemény absolute elhárithatlan volt, akár egyáltalában, akár csak a konkrét és irányadóul szolgáló viszonyok közt;

b) ha az esemény csak relative volt is elhárithatlan, azaz hogy nem volt elhárítható azon, a körülmények javalta elővigyázat és gondoskodás mellett sem, a melyek az általános forgalmi közfelfogás szerint észszerű arányban állanak az elérendő és biztositandó céllal és eredménynyel.

Végre Hahn[1]), a kinek fejtegetéseiben itt-ott a régi elmélet nyomaira akadunk — a fuvarozó felelősségének tárgyalásánál, kiindulva abból, hogy a „vis major“ kifejezés alatt nemcsak természeti, hanem emberi erő által előidézett események is értendők: az állitja, mikép erőhatalom minden oly esemény, melynek károsító behatásaival emberi erő hatályosan szembe nem szállhat. De csak kevés esemény mondható ilyennek, mert ma már a fuvarozási eszközök annyira tökéletesithetők s annyi ember áll rendelkezésére a fuvarozónak a forgalom biztositására, hogy csak rendkivüli esetben lesz lehetséges az, hogy akár természeti esemény, akár emberi erő károsítólag hathasson a fuvarozási vállalatra. Ha ez — dacára az ily módon tökéletesitett berendezéseknek és minden lehető biztonsági intézkedéseknek — mégis megtörténik, úgy a fuvarozót felelősség nem terhelheti.

---

1) „Kommentar zum D. Hgb.“ II. k. Ad Art: 395.

De vajjon csupán abban az esetben szünik-e meg a fuvarozó felelőssége? Mindenesetre lehetséges az, hogy a konkrét fuvarozási szerződés értelméhez képest, csak ebben az esetben fog szabadulni a fuvarozó a felelősség alól. De itt az a kérdés, hogy vajjon megfelel-e ez az általános és józan forgalmi közfelfogásnak is?

A fuvarozó azzal a célzattal folytatja űzletét, hogy abból hasznot húzzon, vagy legalább is, hogy azok a költségek, a melyek a fuvarozási űzlet felállitása és üzemben tartásához szükségesek, a fuvardijakból megtérüljenek. Ha már most azt akarnók, hogy ő mindazokért a károkért felelősségre legyen vonható, a melyek absolute elhárithatók, úgy a fuvarozó szempontjából két lehetőség képzelhető.

Az első az, hogy a fuvarozó minden lehető biztositási eszközökkel tökéletesiti űzletét s ennek költségeit a fuvarozás üzemével járó rendes költségekhez hozzászámitja. Nem szükséges közelebbi indokolása annak, hogy ez a lehetőség gazdaságilag keresztülvihetetlen. Mert hogyha a fuvarozó viz- és tűzmentes raktárakat és kocsikat épittetne s kisegitő személyzetet mindig készletben tartana, a mely — hahogy a fuvarozás üzemével elfoglalt személyeket baleset érné — ezek helyébe lépne: az igy előálló üzemköltségek oly magasra rúgnának s oly aránytalanok volnának az általuk elérni célzott eredményekkel szemben, hogy nem

akadna senki, aki az igy felemelt fuvardijakat megfizetné.

A másik eshetőség az volna, hahogy a fuvarozó csak a szükséges berendezésekkel látná el magát s rendkivüli óvintézkedéseket nem tenne, de a kár risicoját külön dijért magára vállalná, illetőleg a kérdéses veszély tekintetében mint biztositó lépne fel.

A fuvarozó részéről a biztositás elvállalása bizonyos körülmények között gazdaságilag igazolható. De vajjon a biztositás átvállalását az általános forgalmi közfelfogás követelményeként lehet-e odaállitani? Mert igaz ugyan, hogy a fuvarozó az által, hogy ha akkor is, midőn minden gondosságát az egyes fuvarozási cselekményekre és személyzete kiválasztására forditotta, mégis azon cselekmények és személyek által előidézett kárért felelős, a „véletlenért" — casus — felelős, még is kétségtelen, hogy ezen véletlen nemcsak saját cselekményeivel áll közvetlen összeköttetésben és hogy ezen cselekmények eszközlése egyenként véve teljesen az ő tetszésétől függ, hanem hogy a legtöbb ily esetben nehéz volna a vétlenség és vétkesség között határozott elkülönitést eszközölni. De egészen más természetűek azok a véletlen események, a melyek kivülről hatnak be kárositólag a vállalat üzemére, s a melyek épen ezért semmiféle causalis összefügésben sem állanak a fuvarozó cselekményeivel. A fuvarozás elvállalásából tehát az ily véletlen események elvállalására következtetni

nem lehet és semmi ok sem forog fenn a fuvarozót ily veszélyekkel szemben is biztositónaktekinteni.

Ilyen körülmények között nem is lehet azt állitani, hogy az általános, józan forgalmi közfelfogás oda irányulna, hogy a fuvarozó, mint olyan, olynemű kivülről jövő véletlen eseményekért is magára vállalja a felelősséget, a melyeknek elháritása magában véve lehetetlennek bizonyul, a melyekkel szemben tehát tisztán biztositó volna, daczára annak, hogy fuvarozási üzletét a józan forgalmi szabályok szerint vezeti és az árú elveszése vagy megsérülése ellen mindazokat az óvintézkedéseket megteszi, melyek az azok által elérendő eredményekkel észszerű arányban állanak.

Ha a bekövetkezett kár oly természetű volt, hogy azt a mondott elővigyázat mellett egyáltalában el lehetett volna háritani, azért a felelősséget a fuvarozó viseli még akkor is, ha őt egyébként gondatlansággal vádolni nem is lehet; csak hogy ha a károsító esemény olyan volt, hogy ily intézkedések által egyáltalában nem volt elháritható: csak akkor beszélhetünk „vis major"-ról, a mely alatt ehhez képest mindazon kivülről jövő eseméméények értendők, a melyeknek elháritása oly óvintézkedések alkalmazása mellett sem volt lehető, a melyek a józan forgalmi közfelfogás szerint észszerű arányban állanak az általuk elérni célzott eredményekkel.

Ha már most visszatekintünk az eddig ismer-

tett s egymástól csak csekély mértékben eltérő elméletekre, úgy azt találjuk, hogy mindannyinak közös alapgondolata az, hogy az erőhatalom kriteriuma az előreláthatlanság, illetőleg az elhárithatlanság.

Leghatározottabban Thöl, Windscheid és Unger felfogásában domborodik ez ki, a kik az erőhatalom fogalmának s illetőleg a fuvarozó és receptor felelőssége határának megállapitásánál minduntalan az „exactissima diligentia“-ra jutnak s igy — mivel, a mint az fentebb kimutatva lett, a „diligentia exactissima“, vagy „diligentia diligentissimi paterfamilias“ nem egyéb, mint a „diligentis paterfamilias diligentia“-ja — végeredményben ép úgy, mint Goldschmidt — a „vis major“-t a „casus“-sal identifikálják. Az ok pedig, amiért az „exactissima diligentia“-t elkerülni nem tudják, az: hogy nem képesek magukat emancipálni a vétkesség principiuma alol, a mely azt tanitja, hogy kiki felelőssége csak addig terjed, a meddig vétke: „damnum sine culpa esse non potest“, „quae sine culpa sunt, a nullo praestantur.“

Pedig valójában ez az elv az élőjognak, a gyakorlati élet követelményeinek sohasem felelt meg, ma pedig még kevésbé, mint valaha! Mert a magánjog igazsága nem az akarat fenyitésében, vagy jutalmazásában, hanem a gazdasági[1]) kiegyenlitésben áll, mely nemcsak a károsító szán-

---

[1]) l. dr. Schwartz Gusztáv: „Az akarat a szerződésben“ cimű cikkét a „Magyar Igazságügy“ 37-ik kötet 1-ső füzetében.

dékával, hanem a kárositott kárával is számol s épen ezért a subjectiv vétkesség principiumával be nem érheti. Hiszen már a római jog számos tétele megdöntötte a „damnum sine culpa esse non potest“ szabályát. Ott vannak a noxalis[1]) keresetek, melyek felelőssé tesznek téged a marháid által okozott kárért, ha mindjárt a legkisebb hiba sem terhel téged. Ott van a szabály[2]), hogy más dolgát, amely a tiédet kárositotta, visszatarthatod, mig kárpótlást nem nyertél, ha a kár véletlen következménye is. Ott van a receptor[3]) feltétlen felelőssége. Ott van a lakó felelőssége,[4]) ha lakásából valamit kidobott, vagy kiöntött és ez által valakit megkárositott, ha szinte senkinek hibája sem bizonyitható. Ott van a saját szerződésünkből folyó felelősség alkalmazottjaink vétkeért, sőt bizonyos esetben a véletlenért is. Mindezen és még számos más esetekben vagyoni felelősségre vonnak olyas valakit, aki az okozott kárban ártatlan, az elv „quae sine culpa sunt a nullo praestantur“ megdől és helyébe lép a vétlen felelősség elve.

Dernburg, Hahn és Schott tanainak tarthatatlanságát abban látom, hogy szerintük végelemzésben a fuvarozó felelőssége nem megy túl a „locatio“-tól eredő felelősség határán.

---

1) I. 4. 8. — D. 9. 4. — C. 3. 41.
2) l. 7. §. 2. D. 39. 2. — l. 9. §. 1—2. D. de cod.
3) D. 4. 9. és D. 47. 5.
4) D. 9. 3.

Mert hiszen az, a mit Dernburg követel a fuvarozótól, hogy t. i. tartozik állandóan és tartósan gondoskodni a fuvarozási üzlet oly berendezéséről, a mely a vele szerződő harmadik személyeket a a károsodástól, illetőleg sérülésektől megóvja, ez a felelősség, a mint azt már Exner is megjegyezte[1]) a fuvarozóra már a locatio erejénél fogva nehezedik, ezzel minden conductor operis tartozik a locatorral szemben.

Ha pedig — a mint azt Hahn és Schott kivánják — a fuvarozó felelősségét attól a kérdéstől tesszük függővé, ha vajjon a kár úgy jelentkezik-e, mint a józan forgalmi közfelfogás szerint megkivánható gondosság és elővigyázat elmulasztásának eredménye? akkor konkrét esetben elkerülhetlenül a vétkesség kérdéséhez jutunk és igy a „vis major"-t közönséges „casus"-sá degradáljuk.

Ezen u. n. subjectiv elmélettel szemben Exner[2]) fejtette ki az objectiv elmélet lényegét.

Exnert megelőzőleg Weis[3]), Pernice[4]), Wächter[5]), Baron[6]) és Brinz[7]) az előbbiektől eltérő irány-

---

1) id. m. 28. l. és l. erre Dernburgot id. m. „Grünhuts Zeitschrift" 343. l. és Höldert „Krit. Vierteljahrsschrift f. Gesetzgebung und Rechtswissenschaft" VII. k. 537. l.

2) id. m.

3) „Bemerkungen zu dem receptum der Wirthe", az „Archiv f. pract. Rechtswissenschaft" V. k. 280. és k., valamint 337. és k. lapjain.

4) „Labeo" II. k. 345. l.

5) „Pandekten" II. k. 200. §.

6) id. m. 53. l.

7) id. m. II. k. 272. l. és 345. és k. ll.

ban, objectiv alapon igyekeztek meghatározni az erőhatalom fogalmát, de minden számbavehető eredmény nélkül.

Exner „Der Begriff der höheren Gewalt“ cimű, már idézett munkájában rakta le az objectiv elmélet alapjait. Miután a római jogi forráshelyek kutatásából arra az eredményre jut, hogy azok a „vis major“ fogalmának meghatározásához biztos alapot nem nyujtanak: a modern forgalmi viszonyokból kiindulva keresi azokat a támpontokat, a melyek a „vis major“ fogalmának meghatározásához vezetnek. Az események bizonyos tárgyilag körülhatárolt kategóriájában keresi azokat a positiv ismérveket, a melyek a „vis major“-t a közönséges „casus“-tól megkülönböztetik.

Erőhatalom alatt szerinte mindazon esemény értendő, a mely:

1. valamely forgalmi vállalat üzemkörén kivül támadva, az ezen üzemkörbe való behatása által emberben vagy javakban kárt okozott és a mely:

2. fellépésének ereje és módjával az élet rendes folyásában előfordulni szokott véletlen eseményeket nyilvánvalólag felülmulja.

Hogy mi módon jutott Exner az erőhatalom fogalmát alkotó ezen két kritériumhoz? azt a következőkben ismertetem meg.

Hogy a hajós, vendéglős és szárazföldi fuvarozó felelősségének terjedelmére vonatkozólag megállapitott singularis rendelkezéseket, — tehát a „vis

major“ jelentőségét megérthessük: szükséges ismernünk, hogy mi képezi ezen magasabb felelősség indokát? Ezt kutatva, arra az eredményre kell jutnunk, hogy a szóban forgó üzlettulajdonosok magasabb felelősségének valódi és tulajdonképeni indoka nem lehet egyéb, mint az a körülmény, hogy a velök szerződő felek rendesen nincsenek abban a helyzetben, hogy eljárásukat és azokat a körülményeket, a melyekből megállapitható: vajjon a rendes gondosságot kifejtették-e? ismerhessék, illetőleg ellenőrizhessék. Úgy, hogy konkrét esetben képtelenek lennének bebizonyitani, hogy a kárt, a melyet a vállalat üzemkörén belül szenvedtek, az üzlettulajdonos vétkessége, vagy alkalmazottjai okozták-e? Az üzlettulajdonosnak ellenben nem lesz nehéz beigazolni, hogy a kár véletlen esemény eredménye. Természetesen, minél nagyobb és intenzivebb a vállalat köre, annál nehezebb lesz a vétkesség bizonyitása. Az üzlettulajdonos és a vele szerződő harmadik személyek jogállásának ezen egyenlőtlensége szükségessé teszi ennélfogva, hogy a jog ez utóbbiak érdekét pártfogásába vegye. Ez pedig abban áll, hogy az üzlettulajdonosra feltétlen felelősséget ró, tehát a vétkesség kérdését eliminálja. Csakhogy ez a feltétlen felelősség nem öncél; ennek szerepe csak az, hogy a vétkes felet mindig biztosan sujtsa, de nem az, hogy a vétlent is érje. Az esetben például, ha egy hajó tengeri vihar következtében rakományostúl elsü-

lyed, a vétkesség gondolata ki van zárva már csak azért is, mert a hajó személyzete saját élete érdekében minden lehetőt elkövet, hogy a hajót az elsülyedéstől megmentse. Ilyen esetben nincs is helye annak, hogy a vétkesség kérdését felvessük, de sőt elmondhatjuk látatlanba is, hogy ez az esemény vétlen volt.

Ehhez hasonló esetben adta Labeo a római praetornak azt a tanácsot, hogy mentse fel a receptort a receptumból eredő felelősség terhe alól. A későbbi jogászok ugyanezt tették mindazon esetekben, a melyek mint „damna fatalia“ vagy „vis major“ jelentkeztek. Mivel azonban a római jogászok ezen exceptio jogi alapját nem formulázták, a mai jogtudományra maradt a feladat, hogy azt construálja.

Miután fel van állitva a szabály, hogy a receptor felelősségének megállapitásánál — a mondott okokból — a vétkesség kérdését eliminálni kell, ez alol kivételnek már most helyesen csak akkor lehet helye, ha az ok, a mely a szabály felállitására alkalmul szolgált, fenn nem forog, ha tehát az esemény olyan, a melyről prima facie megállapitható, hogy vétlen volt. Ehhez képest az „actio de recepto“-val szemben érvényesitett exceptio alapgondolata is ez lehetett: „der vom Beklagten behauptete Unfall ist seiner Art nach so beschaffen, dass er, seinen wirklichen Eintritt als bewiesen vorausgesetzt, die Entlastung vom Schuldverdacht

schon in sich selber trägt, und über seine Existenz oder Nichtexistenz können Beweisschwierigkeiten nicht auftauchen, da das Behauptete ein grosses, greifbares, offenes Ereigniss ist, das sich ebensowenig fingiren als vertuschen lässt. Mithin liegt hier eine Verwicklung nicht vor, die das Gesetz zerhauen muss, weil der Richter sie gerecht zu lösen ausser Stande wäre, darum entfällt der Grund des Gesetzes und darum setzen wir dasselbe hier ausnahmsweise ausser Wirksamkeit. Liquidität des Sachverhaltes zu Gunsten des Recipienten ist also das Princip der auf „hőhere Gewalt“ sich stützenden Einrede.“ Ebből a principiumból vezeti le azután Exner az erőhatalom fentebb adott fogalommeghatározásában foglalt két kriteriumot.

Az első kriterium az, hogy az eseménynek kivülről kell támadnia; csakhogy ez a kriterium korántsem abban az értelemben veendő, a mint azt Hahn[1]) vagy Eger[2]) használják. De ez alatt nem is a belső megromlás — hanem mindazon események ellentéte értendő, a melyek a vasúti vállalat üzemkörén belöl keletkeztek. Az üzemkör pedig — a melynek körülhatárolása itt különös fontossággal bir — öszszeesik az üzleti eszközök körével. Ide tartoznak nevezetesen mindazon helyiségek, épületek és tárgyak, a melyek a vállalat

---

1) Id. m.
2) Id. m.

üzemben-tartásához szükségesek; különösen pedig a gépek, állatok, a mennyiben munkában vannak és az egész üzleti személyzet is. A mi tehát az így körülhatárolt üzemkörön belül történik, arról sohasem mondhatjuk, hogy az erőhatalom volt. Ehhez képest tehát nem is szólhatunk erőhatalomról, ha pl. a vasúti raktárban tűz támad és ennek következtében az ott elhelyezett árúk elégnek, valamint akkor sem, ha a hajórakomány egy téves bemondás alapján felvett u. n. „Thomas-óra" felrobbanása következtében megy tönkre. Mert mindezen és ehhez hasonló esetekben mindig kétség marad fenn a tekintetben, vajjon a fuvarozót vétkesség terheli-e vagy sem?

Azonban az eseménynek kivülről való támadása magában véve korántsem oszlatja el azt a kételyt, a mely annak valóban megtörténte és konkrét elhárithatlansága tekintetében felmerül. Mert pl. ha a hajós azt hozza fel mentségül, hogy az árút X. kikötőben éjnek idején a kellő őrizet dacára egy idegen ember ellopta; vagy hogy egy vétlen összeütközés következtében a hajó rakománya megrongáltatott; vagy hogy ha a vasút az árú megsemmisülése vagy megromlása okául azt adná elő, hogy a vonatra a menetközben egy vadász rálőtt s a lövés épen azt a kocsit találta, a melyben a kérdéses árú elhelyezve volt: — ilyen és ehhez hasonló védekezéssel szemben aligha fog sikerülni az ellenbizonyitás, de mindig kétséges lesz a tény-

állás liquid volta. Mig ellenben, hogyha a hajós azt adja elő, hogy hajója a rajta levő árúkkal együtt az angol hadi flotta bombázása következtében ment tönkre; — vagy ha a vasút azt állitja, hogy egy nagyobb területre kiterjedő földrengés következtében a pályatesten előállott földcsuszamlás volt a vonat kisiklásának és ezzel együtt az árúk megsérülésének okozója: az ilyen és ehhez hasonló események magukon viselik, ha nem is az abszolute bizonyos, de a minden valószinűség szerinti megtörténtük és konkrét elhárithatlanságuk bélyegét, ilyenkor azután helyet is lehet adni annak, hogy a receptor állitását bebizonyithassa. Mert: „Das Grosse ist offenkundig, weil es weithin und von Vielen wahrgenommen wird; das Grosse pflegt aber auch das Unverschuldete zu sein, weil Menschenwitz und Menschenkraft natürliche und wirtschaftliche Schranken haben."

Az esemény nyilvánvalóságában — Offenkundigkeit — s fellépésének erejében, illetőleg nagyságában — Grosse — találja fel Exner az erőhatalom másik kriteriumát. Csakhogy ez a „nagyság" is objective veendő. A „vis major" nem lehet az a „vis", a mely erősebb annál, a kit ér, époly kevéssé lehet az a „vis", a mely erősebb, mint a kötelezett által kifejtett legnagyobb, egészen rendkivüli gondosság. Mert ez a felfogása a „nagyság"-nak visszavezetne bennünket a vétkesség kérdésére, holott itt épen ezt kell kikerülni.

Figyelembe véve tehát azt, hogy vannak olyan események, a melyek az elháríthatlanság tekintetében felmerülhető vétkesség gyanújától teljesen mentek ugyan, de nem attól, hogy valóban megtörténtek-e? ezért a nagyságnak egy olyan mértékét kell keresni, a mely által a „vis major“ fogalmi köréből ki vannak zárva mind azok a véletlen események, a melyek természetüknél fogva akár az elháríthatlanság, akár a valóban megtörténés tekintetében több-kevesebb kétséget hagynak fenn maguk után. Ez a mérték pedig nem lehet más, mint az, a melyet a megtörtént eseménynek — konkrét elemei és körülményei figyelmen kivül hagyásával — más, objective nagy eseménynyel való öszszehasonlitásából nyerünk.

E mellett önként kinálkozik itt, hogy különbséget tegyünk az olyan események között, a melyek a forgalmi élet rendes folyásában egy vagy más formában, de mindig előfordulnak és azok között, a melyek mint egészen rendkivüliek jelentkeznek, mert a megszokott keretét szembetűnőleg felülmulják. Természetes, hogy az eseményeknek ez a szétválasztása mechanice nem vihető keresztül, de mindenesetre olyan ez, a mely egy üzletember előtt egészen megszokott, a biróra nézve pedig nélkülözhetetlen. S hogy ez a szétválasztás jogi jelentőséggel is bir: arra nézve elég a bérleti viszonyra utalni, a melynél a római jogi források, épen ezen az alapon, különbséget tesznek az

olyan események között, a melyekért a bérbevevő felelős s azok között, a melyeknek hátrányos következményeit a bérbeadó viseli s az utóbbiakra nézve a „vis major“ kifejezést használják: „Vis major“ mondja Gaius[1]) „non debet conductori damnosa esse“, s Ulpianus ide sorolja különösen a következő eseményeket: „vis tempestatis calamitosae“, „vis fluminum“, „incendium repentinum“, „incursus hostium“, „terrae motus, si labes facta sit, omnemque fructum tulerit“, „si solis fervore non adsueto id acciderit“ — s ezekkel szemben kizárja a „vis major“ köréből a következő eseményeket: „si raucis aut herbis segetes corruptae sint“, „si exercitus praeteriens per lasciviam aliquid abstulit“ s a következő mondattal zárja be: „si vero nihil extra consuetudinem acciderit, damnum coloni esse.“[2]) Az esemény rendkivüli volta meggyőz bennünket arról, hogy az sem elő nem állittatott, sem el nem torzittatott s egyszersmind meggyőz prima facie arról is, hogy elhárithatlan volt.

Az erőhatalom ezen második kriteriuma is külső és objectiv. Nem az a lényeges, hogy az esemény konkréte elhárítható volt-e, vagy sem? az elháríthatlanság nem is képezi a „vis major“ elemét, jóllehet, hogy ez az ilyen eseményeknek rendszerinti, de nem szükségképpeni alkateleme. Mivel ehhez képest a „vis major“ konkrét esetben elhá-

---

1) L. 25. §. 6. D. 19. 2.
2) L. 15. §. 2. D. 19. 2.

ritható is lehet, ennélfogva nincs kizárva az, hogy a másik fél „vis major“ fenforgása esetében oly ellenbizonyitással ne élhessen, a melyből kiderül, hogy a szenvedett kár az üzlettulajdonos, illetőleg alkalmazottjai vétkessége következtében állott elő. Csakhogy ebben az esetben a felelősség megállapitása nem az edictum singularis elvei, hanem a „jus commune“-ben a locatio-conductiora vonatkozólag meghatározott szabályok szerint történik.

Eddig tart Exner fejtegetése.

*

Mélyreható gonddal keresi Exner a forgalmi viszonyok tömkelegében azokat a támpontokat, a melyek segélyével a fuvarozónak a „vis major“-ig terjedő felelőssége indokát megállapitani és ezzel kapcsolatban az erőhatalom fogalmát meghatározni lehetséges.

A mi az elsőt illeti, véleményem szerint helyesen jár el Exner, a midőn a fuvarozó rendkivüli felelőssége indokául a vele szerződő harmadik személyeknek az ellenőrizhetés szempontjából hátrányos helyzetét helyezi előtérbe. Mert valóban, ha a fuvarozó által szállitásra elvállalt árúkban kár esik, a feladó, vagy az, a ki az árúk felett rendelkezési joggal bir, a legtöbb esetben képtelen lesz beigazolni a fuvarozó, vagy alkalmazottjai esetleges vétkességét, miután nincs abban a helyzetben, hogy a fuvarozónak a szállitás körüli eljárását és

azon körülményeket, a melyekből megállapitható: vajjon a rendes gondosságot kifejtette-e? ellenőrizhesse. Mig a fuvarozó könnyen exculpálhatja magát. A fuvarozási vállalat kiterjedt és complicalt organismusa s az alkalmazottak egész serege mellett — a kiknek érdekükben áll a fuvarozó s illetőleg saját hibájuk és vétkességük lehető eltakarása — ez másképen nem is gondolható. Épen a fuvarozási vállalat üzeme az, a mely még többféle veszélylyel jár. Nevezetesen azokat a veszélyeket értem itt, a melyek a vállalat functiójával járnak, a melyek belső veszélyeknek is mondhatók, szemben azokkal a károsító behatásokkal, a melyek a vállalat üzemkörén kivül támadva, hatnak a vállalat üzemére, a minők az emberi cselekmények és főkép a természeti események.

Mindezekhez járul még az a körülmény is, hogy a közönség nincs abban a helyzetben, hogy a fuvarozási vállalatok közt válogathatna. Ugy, hogy elmondhatjuk, mikép a fuvarozók tényleg bizonyos monopoliumot élveznek.

Éppen erre a körülményre való tekintettel — a melynek én nagy jelentőséget tulajdonitok, a fuvarozó eltérő felelőssége indokának megállapitásánál — ebből a szempontból nem tartom szerencsésnek Gerth[1]) állásfoglalását Exner azon eredményével szemben, a melyben ez a fuvarozó eltérő felelősségének indokául eljárásának ellenőrizhetlensé-

[1]) Id. m.

gét mondja ki. Gerth azt mondja erre, hogy ugyanez az ellenőrizhetlenség megvan a bizományos és szállitmányozónál is, és ezek mégis csak a rendes kereskedő gondosságával tartoznak ügyleteikben eljárni. Csakhogy Gerth figyelmen kivül hagyja azt a körülményt, hogy a publicum nincs szoritva egyetlen bizományos, vagy szállitmányozóra, hanem a bizományosok és szállitmányosok tömegéből tetszése szerint kiválaszthatja azt, a kihez dolgát bizományba, vagy szállitásra adni akarja. De meg azután az ellenőrzés ezekkel szemben — tekintettel épen kevésbbé kiterjedt organismussal biró üzletükre — sokkal könnyebben gyakorolható is. Előttem tehát úgy látszik, hogy a fuvarozó eljárásának ellenőrizhetlensége helyes indoka a magasabb felelősség megállapitásának, de a mellett jelentékeny szerep jut itt annak a körülménynek is, hogy a fuvarozók tényleg monopoliumot élveznek.

Hiszen már Ulpianus[1]) is utal erre, a midőn a receptumra vonatkozó praetori edictum igazolására elmondja, hogy „Maxima utilitas est hujus edicti, quia necesse est plerumque eorum fidem sequi et res custodiae eorum committere. Ne quisquam putet, graviter hoc adversus eos constitutum; nam est in ipsorum arbitrio, ne quem recipiant.“ Tehát a szóban forgó vállalat sajátlagos természete és az a körülmény, hogy a közönség kényszeritve volt dolgait minden ellenőrzés nélkül a

1) L. 1. §. 1. D. 4. 9.

receptorra bizni: igazolják Ulpianus felfogása szerint is az edictum rendelkezéseit. De ez a forráshely többet is kifejez: arra is utal nevezetesen — a mint azt már Meili[1]) helyesen jegyezte meg — hogy a mint a modern fuvarozó, úgy a római forgalmi életben a nautae, caupones és stabularii is tényleg monopoliumot élveztek.

Minden aggály nélkül el lehet tehát ismernünk, hogy Exner jórészben megtalálta azokat a motivumokat, a melyek a modern törvényhozót arra késztették, hogy a receptumban foglalt singularis felelősség mérvét a fuvarozóra kiterjessze.

A mi már most az erőhatalomnak Exner által adott fogalom-meghatározását illeti: ennek tulajdonképeni fontosságot az első kriterium kölcsönöz, mert a másodikat, ha nem is olyan határozottan formulázva, az objectiv elmélet hivei[2]) már rég a „vis major“ alkotó elemeként emlitik. De sőt az első kriteriumot is megtalálhatjuk Glücknél[3]) és

---

[1]) Id. m.

[2]) Igy Bluntscli: „Deutsches Privatrecht“ II. k. 20. l. „Diese Unterscheidung innerhalb des Zufalls hat in der That ein praktisches Interrsse. In den Fällen des gewöhnlichen Zufalls nämlich ist es meistens sehr schwer, zu einem sichern Urtheile zu gelangen, ob durch Sorgfalt der Schaden hätte abgewendet werden können oder nicht; in den Fällen der hőheren Gewalt dagegen (Naturereignisse, Feindesgewalt) ist klar, dass der Einzelne ihr nihct widerstehen kann. Jene Unterscheidung schneidet daher in objectiv sicherer Weise den Streit und Beweisfragen ab und eignet sich daher vorzüglich für das Handelsrecht.“

Koch: „Das deutsche Eisenbahnrecht“ 24. l.

[3]) Id. m.

Puchtánál,[1]) valamint az 1838. évi porosz vasúti törvény 25-ik §-ában, de nem abban az értelemben használva, a minőt Exner tulajdonit annak.

Az első kérdés, a mi itt mindenekelőtt felmerül, az, hogy vajjon az Exner által adott fogalommeghatározást alkotó két kriterium alkalmazható-e azokra az eseményekre, a melyek a római jogi forrásokban a „vis major“ példáiként vannak felemlitve?

Erre a kérdésre határozottan nemmel kell felelnünk.

Mert már magában véve az a körülmény is útját állja ez alkalmazásnak, hogy a római jogi források egy és ugyanazon eseményt, hol a véletlen — casus, — hol pedig az erőhatalom — vis major — példájaként emlitik.

De ettől eltekintve, ha a „vis major“-nak a receptumra vonatkozó forrás-helyekben emlitett két classicus példáját tartjuk is szem előtt, t. i. a „naufragium“-ot és a „vis piratarum“-ot: arra az eredményre jutunk, hogy ezt a két példát sem fedi Exner fogalom-meghatározása. Mert hiszen sem a „naufragium“, sem pedig a „vis piratarum“ nem mondhatók oly eseményeknek, legalább arra a kezdetleges korra nézve nem, a melyek a római forgalmi viszonyok között rendkivüliek lettek volna, de sőt valószinűleg ezek voltak azok az események, a melyekkel a hajósoknak okvetlenül számot kellett vetniök. Azután meg hol van ezeknél az ese-

[1]) Id. m.

ményeknél oly körülmény, a mely megtörténtüket nyilvánvalóvá teszi? Végre a mi a hajótörést illeti, ennek okául nem mindig és szükségképen valamely kivülről támadt esemény kell, hogy szolgáljon, lehetséges, hogy épen belülröl támadt okok miatt történt az, vagy hogy épen a kellő gond és körültekintés kifejtésének hiánya volt az ok. Mindezek a körülmények nem engedik meg azt, hogy Exner fogalom-meghatározását az erőhatalomnak a római jogforrások által használt példáira alkalmazhassuk.

A másik kérdés már most az, hogy vajjon egyfelöl az Exner által adott fogalom-meghatározást alkotó két kriterium csakugyan olyan objectiv és külső-e, hogy feleslegessé teszi a felmerült eset körülményeinek s illetőleg a vétkesség kérdésének vizsgálatát; — másfelöl, hogy vajjon el vannak-e határolva általuk a véletlen körébe tartozó események olyképpen, hogy segélyükkel egyrészt a „casus“, másrészt pedig és főképen a „vis major“ példáira minden nehézség nélkül, „prima facie“ ráismerhetünk?

A „vis major“ első kriteriuma — mint láttuk — abban áll, hogy az eseménynek, mely valamely vállalat üzemkörére kárositólag hat, kivülről kell támadnia. Ezen kriterium használható volta már most ismét két kérdésen fordul meg. Az egyik az: vajjon körül lehet-e élesen határolni — még pedig nemcsak elméletileg, hanem főképen gyakorlatilag is — azon vállalatok üzemkörét, a melyekkel szem-

ben bizonyos fontos okokból a vétkességet meghaladó felelősség megállapitása szükséges? Erre a kérdésre igenlőleg kell válaszolnunk. Mert a mint a vasúti vállalat üzemkörét sikerült Exnernek — véleményem szerint gyakorlatilag is — helyesen körül határolni, ép úgy lehetséges az az elhatárolás más vállalatoknál is. Csakhogy — bár igaz, hogy ez által az eseményeknek két egymástól prima facie megkülönböztethető kategoriáját nyerjük, — ez a körülmény magában véve még nem engedi meg azt, hogy a szóbanforgó kriterium használható voltáról beszéljünk, mert pusztán azért, hogy a károsító esemény kivülről támadt, korántsem felesleges az eset körülményeinek s illetőleg a vétkesség kérdésének vizsgálata, úgy, hogy tulajdonképen ezen kriterium használhatósága a másik kérdésen fordul meg és ez az: vajjon megállja-e a helyét az Exner által adott forgalom-meghatározást alkotó második kriterium? Ettől függ az első kriterium használhatósága is! Erre a második kérdésre pedig határozottan nemmel kell felelnünk!

A második kriterium ugyanis — a melytől tehát az egész fogalom-meghatározás sorsa függ — a károsító esemény nyilvánvalóságában, rendkivüliségében és nagyságában lett megállapitva. Mind olyan tulajdonságok ezek, a melyek sem objectivnek, sem külsőknek, sem pedig olyanoknak nem mondhatók, hogy általuk az eseményeknek két egymástól prima facie megkülönböztetendő kategoriá-

ját nyernők. Mert ugyan hol van a biztos, külső és objektiv, tehát összefolyhatlan határvonal a rendes és rendkivüli, a nyilvánvaló és nem nyilvánvaló, a nagy és objectiv nagy között? Erre a kérdésre Exnertől feleletet nem kapunk, de nem is kaphatunk, mert ezek a fogalmak viszonylagos értékűek lévén, általuk az eseményeknek külső és objektiv — vagy a mint Exner mondja és beismeri — mechanikus elhatárolása lehetetlen. Azután, vajjon az esemény rendkivüliségéből és nagyságából lehet-e mindig biztosan következtetni annak nyilvánvalóságára is? Bizonyára nem! Mert ugyan hol van az esemény okának vagy akár csak magának az eseménynek is nyilvánvalósága abban az esetben például, ha egy hajó a nyilt tengeren mindenestől elvész? De lehet az esemény nagy, rendkivüli és nyilvánvaló is a nélkül, hogy a vétlenség tekintetében való s a bizonyosságot egészen megközelitő valószinűséget is magában hordaná. Arra az esetre gondolok itt, ha hogy egy vendéglő valamely nagy, nyilvánvaló és rendkivüli zivatarban kivülről támadt tűzvész következtében leég. Vajjon bizonyos-e az, hogy a vendégeknek ott elhelyezett dolgai tényleg bennégtek, és nem-e úgy lopták el azokat? Valóban nem! Már pedig úgy ebben, mint más egyéb esetben is, nem az esemény nyilvánvalóságára, nagyságára és rendkivüliségére van szükség, hanem a z e s e m é n y n e k a v é t l e n s é g tekintetében való nyilvánvalóságára. Miután pedig

ezt az esemény rendkivüliségéből, nyilvánvalóságából és nagyságából megállapitani nem lehet, nem marad egyéb hátra, mint hogy, ezen kriterium mellett is, rátérjünk az esemény konkrét körülményeinek, tehát a vétkesség kérdésének vizsgálatára. Itt azután megint csak szemben találjuk magunkat azokkal a nehézségekkel, a melyek a bizonyitás tekintetében felmerülnek, a miért is a második kriterium s vele együtt az egész fogalommeghatározás használhatósága megdől.

Az Exner által kifejtett ezen u. n. objektiv elmélethez több-kevesebb eltéréssel a kifejtésben, Bruckner és Hafner csatlakoztak.[1])

Bruckner[2]) a „vis major“ fogalmának meghatározására a véletlen fogalmából indul ki, s ennek két kriteriumát állapitja meg: egy positiv és egy negativ ismérvét. Positiv ismérve a véletlen eseménynek: bizonyos dologra való károsító behatása valamely erőnek; a negativ ismérve pedig, az ezen erő ellen alkalmazható ellenállás hiánya. Ha már most azt akarjuk, hogy valaki az ily természetű véletlen eseményért is felelősségre legyen vonható, akkor még egy momentumra van szükség, arra t. i., hogy az esemény következménye a a kötelezettnek beszámitható legyen, másszóval,

---

[1]) Nálunk dr. Nagy Ferencz „A magyar kereskedelmi jog kézikönyve“ czimű, már idézett munkájában, a 69-ik lap 6-ik jegyzetében, emlékezik meg a „vis major“-ról, a hol is — röviden ismertetve és birálva a különböző felfogásokat — véleményével Exner elméletéhez csatlakozik.

[2]) Id. m. 253—268. ll.

hogy a kötelezettet vétkesség terhelje. Hogy azonban vétlenség vagy vétkesség esete forog-e fenn? azt csak a konkrét eset körülményeiből lehet megállapitani. A kötelezettet az előbb jelzett mindkét irányban terhelheti vétkesség: majd a miatt, hogy az erő fellépését előidézte, majd a miatt, hogy a dolgot abba a helyzetbe hozta, a melyben az az erő kárositó hatásának ki volt téve; majd végre a miatt, hogy az ezen erő ellen alkalmazható ellenállást elmulasztotta. A két első esetben a vétkesség kérdésének elbirálása a konkrét eset körülményeiből eszközölhető csak. A mi ellenben az alkalmazható ellenállás elmulasztását illeti, itt fel lennénk mentve a konkrét eset körülményeinek vizsgálatától, ha volnának olyan, általában meghatározható (abstract) események, a melyek az ellenállhatlanság, illetőleg elhárithatlanság kriteriumát magukon hordanák. Már pedig ilyen események vannak Bruckner szerint, s ezek épen a „vis major“ példái. Miután azonban a „vis major“ csak egy irányban, t. i. az elhárithatlanság tekintetében teszi kétségtelenné a vétkesség hiányát, ennélfogva az az anyagi jog szempontjából, a melynek általában a vétlenséggel vagy a vétkességgel van dolga, semmi jelentőséggel sem bir. Az eset konkrét körülményeinek vizsgálata, dacára a „vis major“ fenforgásának, elkerülhetetlen. A vis major jelentősége tehát a bizonyitás kérdésénél domborodik ki. Az anyagi jog szempontjából való jelentősége csak ott kezdődik, a hol a kötele-

zett a Bruckner által u. n. garantialis custodia-ért felelős, és főképen a receptum-nál. Az anyagi jog azon részében, a hol a kötelezett eredetileg feltétlen felelősséggel tartozott, adtak helyet először a „vis major“ kifogásának, a feltétlen felelősség szigorúságának enyhitésére. Ez által a dolog annyiban változott, hogy a kötelezett szabadult kötelezettsége alól, ha „vis major“ esete forgott fenn és a másik fél ellene vétkességet sikerrel nem bizonyitott. Minden más esetben fenmaradt a feltétlen felelősség. De azért az által, hogy a „vis major“ bizonyos kötelmi viszonyokban anyagi-jogi hatással ruháztatott fel, fogalma nem változott. Ez áll a „vis major“-ra vonatkozólag a receptumnál is, a mely itt is, mint mindenütt, nem egyéb, mint az abstracte elhárithatlan véletlen.

A római jogra vonatkozólag azt mondja Bruckner, hogy a római jogászok a „vis major“ fogalmának meghatározását nem tartották szükségesnek, hanem a biró gyakorlati érzékére bizták azt, hogy az ismert példákból vett analogia utján a konkrét eset körülményeiből döntse el a kérdést, hogy forog-e fenn „vis major“ esete vagy sem? Abból indultak ki a rómaiak, hogy a „vis major“ fogalma, mint minden fogalom, a mely a tapasztalati életnek köszöni létét, a theoretikus analysist nem birja ki ugyan, de a gyakorlati érzékkel biró ember mindig meg fogja találni a helyes utat, ha egypár találó példával megjelöljük azt.

Abstracte elhárithatlan események, tehát a „vis major“ példái gyanánt szerepelnek szerinte mindazon események, a melyeket fentebb a római jogi forráshelyek tárgyalásánál idéztem: az „incendium,“ „rapina,“ „mortes et fugae servorum,“ „impetus praedonum,“ „vis piratarum,“ „vis tempestatis,“ „ruina“ s még a többiek. E mellett természetesen nem zárkózik el Bruckner azon tény elől, hogy az általa elősorolt események jórészt olyanok, a melyeket, ha előre láthatunk, el is hárithatunk, s hogy vannak olyan események is, a melyeket, ha előre látunk is, el nem hárithatunk, de a melyekkel szemben legalább a passiv védekezés még mindig fenmarad abban, hogy a dolgot arról a helyről, a hol a veszély fenyegeti, eltávolithatjuk. Ezekhez képest állapitja meg a „vis major“-nak két kategoriáját, mindkettőben felvevén az előreláthatlanság kriteriumát.

Szerinte a „vis major alatt értendő:

1. mindazon esemény, a mely már fellépésének ereje által kizár minden activ ellenállást, s a melyre épen ezért alkalmazhatók a „vis major“, „vis divina“ és „vis cui resisti non potest“-féle elnevezések. De itt is hozzá kell járulni még az előreláthatlanság kriteriumának is, mert e nélkül még ezen eseményekkel szemben is lehetséges, ha csak passiv védekezés is;

2. mindazon esemény, a melylyel szemben activ ellenállás képzelhető ugyan, de a melyek mégis elhárithatlanok, mert előreláthatlanok s mert

velök szemben állandó hathatós védekezés lehetetlen.

A mint ezekből láthatjuk, Bruckner egészen más eredményre jut az erőhatalom kriteriumait illetőleg, mint a minővel Exnernél találkoztunk. Bruckner nem tekinti a „vis major“ alkateleméül sem az esemény nagyságát, sem rendkivüliségét, sem nyilvánvalóságát, sem pedig kivülről való támadását. A mit ő a „vis major“ kriteriumának tart, az a károsító esemény előreláthatlansága s ebből folyólag a károsító eseménynyel szemben való ellenállhatlanság, a mely Exner szerint rendszerinti sajátsága ugyan az erőhatalomnak, de épen nem kriteriuma. Ez az előreláthatlanság, illetőleg ellenállhatlanság azonban Bruckner szerint — s épen erre a körülményre való tekintettel sorolom őt az objectiv elmélet hivei közé — független a gondosság, illetőleg a vétkesség kérdésétől; az esemény külső, objektiv megjelenésében kell annak kidomborodni. Csakhogy épen ebben van Bruckner felfogásának tarthatatlansága, mert hogy ilyen események in concreto lehetnek és lesznek is, az kétségtelen, de hogy in abstracto is volnának ilyenek, azt helyesen állitani nem lehet. Bruckner a földrengést és a vulkán kitörését mondja a többek között ilyennek; in concreto lehet, hogy ezek az események előreláthatlanok voltak, de hogy ha — a mint az rendesen történni szokott — előre küldik hirnökeiket, lehet-e ezeket akkor is in abstracto előreláthatla-

noknak mondani? Bizonyára nem! Valóban, az esemény külső, objectiv megjelenésének semmi köze sincs az előreláthatósághoz, vagy előreláthatlansághoz. Azt, hogy valamely esemény előrelátható, vagy előreláthatlan, elhárítható, vagy elháríthatlan-e? csak a kötelezett személyes viszonyából az eseményhez állapithatjuk meg helyesen; de itt azután elkerülhetlen a gondosság, illetőleg vétkesség kérdésének vizsgálata.

Sokkal közelebb áll Exner felfogásához Hafner, a ki „Ueber den Begriff der höheren Gewalt im deutschen Transportrecht" cimű munkájában[1]) fejtette ki a „vis major"-ra vonatkozó nézetét.

Hafner a római jogból indul ki s egynehány forráshely vizsgálatából arra az eredményre jut, hogy a rómaiak „vis major" alatt azokat az eseményeket értették, a melyeket objective véve károsító hatásaikban elháríthatlanoknak kell tekinteni. De hogy egyébként a „vis major" kifejezést valami határozott fogalom jelzésére használták volna, az előtte kétségesnek látszik.

A mi az „erőhatalomnak" Hafner által adott meghatározását illeti, ebben, egy jelentéktelen módositástól eltekintve, egészen megegyezik Exnerrel. Hafner szerint ugyanis erőhatalom alatt nem azokat az eseményeket kell érteni, a melyek az Exner által adott két kriteriummal birnak, hanem azokat a véletlen eseményeket, a melyek ezek-

1) Zürich 1886.

kel a kriteriumokkal felruházvák. A különbség tehát a két felfogás között mindössze abban áll, hogy Hafner az erőhatalom meghatározásába a véletlen fogalmát is beleveszi. De ez a különbség is csak látszólagos, mert a dolog érdemére nézve Hafner felfogása öszszeesik Exnerével. Hafner épúgy, mint Exner, megköveteli, hogy a kötelezett, ha a felelősség alól szabadulni akar, oly esemény fenforgását bizonyitsa be, a mely az Exner által adott fogalom-meghatározást alkotó két kriteriummal bir. De viszont, hogy ha „vis major“ esete forog fenn, úgy Exner szerint is elengedhetlen kelléke a kötelezettség alóli felmentésnek az, hogy az esemény vétlen volt. Exner kiemeli, hogy mivel azok az események, a melyek a „vis major“-ként jelentkeznek, a legnagyobb valószinűség szerint kizárják a vétkesség fenforgását, ezért nincs szükség a kötelezettel szemben a vétlenség különös beigazolására.

Hafner a „vis major“ fogalmába akként illeszti bele a vétlenség momentumát, hogy a „vis major“ az az esemény, a mely a kötelezettet felszabaditja a felelősség alól. Mig Exner szerint „vis major“ csak lényeges előfeltétele annak, hogy a kötelezett kötelezettsége alól szabaduljon. Gyakorlatilag véve, a felelősség szempontjából, a két felfogás egyremegy.

V.

Joggyakorlat.

A mai törvények egy részének álláspontjából kétségtelen tény az, hogy mást kell érteni „vis major“ és mást „casus“ alatt. Ez a III-ik részben előadottakból minden kétséget kizárólag előtűnik. Hogy azonban miben áll a két kifejezés közötti fogalmi különbség? erre a kérdésre azokból a törvényekből megnyugtató választ nem kapunk.

A dolog ilyen állása mellett csak természetesnek találhatjuk, hogy a birósági gyakorlat sem zárkózhatott el a két kifejezés közötti különbség elől. Részben rá is nehezedik a feladat a két kifejezés közötti fogalmi különbség és ezzel együtt az „erőhatalom“ fogalmának meghatározása tekintetében.

A birósági gyakorlat a jogtudományon épült fel, s a mint itt, úgy ott is ingadozást, bizonytalanságot találunk a fogalom meghatározása körül.

Majd positiv, majd negativ irányban igyekszik meghatározni a „vis major“ fogalmát, de minden számbavehető eredmény nélkül. Ennek illustrálására akarom itt a német, osztrák és magyar birósági gyakorlatot bemutatni, de csak annyiban, a menynyiben ez a biróságok álláspontjának és felfogásának feltüntetésére szükséges.

*

A német birodalmi kereskedelmi főtörvényszék gyakorlatából a következő határozatokat közlöm:[1])

I. „Die Frage, ob ein bestimmtes Naturereigniss als vis major aufzufassen, ist nicht nach einem *absoluten* Massstab, sondern nach der *Besonderheit des Falles* zu beantworten, aber die bejahende Antwort setzt *die Existenz zweier objektiven Requisiten,* nämlich:

1. die Unabwendbarkeit des Ereignisses durch die nach Lage des Falles gebotene Vorsicht;

2. die Unüberwindlichkeit des eingetretenen Ereignisses, resp. seiner Schadensfolgen durch menschliches Bemühen, voraus.“ (1873. február 4.)

II. „Die Ursache ber Beschädigung war ein solches Naturereigniss, dessen Gewalt menschliche Kraft in der Regel nicht zu wiederstehen vermag. Insofern beruft sich also der Beklagte mit Recht auf höhere Gewalt. — Aber blos der Eintritt der letzteren würde den Beklagten von der Entschädigungspflicht nicht befreien. Diese blieb bestehen, falls ihm möglich war, wenn nicht das Eintreten der Ge-

[1]) Eger id. m. 122. és k. ll.

walt vorherzusehen, so doch das Frachtgut ihren Folgen bezw. ihrer Einwirkung zu entziehen." (1874. január 13.)

III. „Höhere Gewalt ist ein, unter den gegebenen Umständen auch durch die äusserste, diesen Umständen angemessene und vernünftigerweise zu erwartende Sorgfalt weder abzuwehrendes, noch in seinen Folgen vermeidliches Ereigniss. (1871. május 4.)

IV. „Höhere Gewalt ist dasjenige äussere Ereigniss, dessen Vermeidung durch Vorkehrungen, welche zu dem durch dieselben zu erreichenden Erfolge nach der allgemeinen Verkehrsanschauung in vernünftigem Verhältnisse stehen, unmöglich ist. Es kommt dabei dann auf die thatsächlich obwaltenden Verhältnisse nicht an, wenn gerade das Dasein solcher Verhältnisse (z. B. Magazinirung feuergefährlicher Waaren in gegen Feuer nicht herkömmlicherweise gesicherten und sichernden Räumen) als Beweis für die Ausserachtlassung der angemessenen und vernünftigerweise zu erwartenden, äussersten Sorgfalt erscheint." (1872. november 12.)

V. „Glätte eines asphaltirten Perrons in Folge plötzlich eingetretenen Glatteises, begründet nicht den Einwand der „höheren Gewalt" im Sinne des §. 1. Die Eisenbahn muss zur Verhütung von Unglücksfällen, welche durch die Glätte entstehen können, rechtzeitig Vorsichtsmassregeln treffen (z. B. durch Streuungen) event. wenn dies wegen der Plötzlichkeit des Eintritts der Glätte auf dem Asphalt nicht angängig ist, die Asphaltirung der Perrons überhaupt vermeiden." (1876. október 5.)

A „Reichsgericht" gyakorlatából a következő határozatokat mutatom be:[1])

I. „Höhere Gewalt bezeichnet im Unterschiede von Zufall ein äusseres durch elementare Naturkräfte, die schä-

---

[1]) Eger id. m. 123. l.

digende Wirkung von Naturereignissen, oder durch Menschenkräfte, die Handlungen dritter Personen herbeigeführtes Ereigniss, welches den Unfall verursacht hat und dessen schädigenge Wirkung nach der allgemeinen Verkehrsanschauung durch geeignete Vorkehrungen zu vermeiden unmöglich ist. Die Unmöglichkeit der Abwendung des Unfalls muss eine objective sein; eine blos subjective in der Person des Betriebsunternehmers liegende Unmöglichkeit läuft auf einen Zufall, einen casus, hinaus und befreit den Betriebsunternehmer nicht von seiner Haftverbindlichkeit. Indem das Haftpflichtgesetz die Schadensersatzpflicht des Betriebsunternehmers nur in Bezug auf den durch höhere Gewalt oder eigenes Verschulden verursachten Unfall verneint, stellt es zugleich die Haftung für casus oder Zufall fest.“ (1879. deczember 2.)

II. „Zwar ist durch das Gezetz der Begriff von „höherer Gewalt“ nicht näher bestimmt, allein in der Wissenschaft und in der Rechtsprechung ist kein Streit, dass darunter nicht blos elementare Ereignisse, unüberwindbare Kräfte der Natur, sondern alle von aussen, d. i. ausserhalb dem Betriebe des Unternehmens einwirkende Ereignisse zu verstehen sind, die nach menschlicher Einsicht nicht voraauszusehen sind und — wenn sie eintreten — durch menschliche Kraft und Sorgfalt nicht abgewendet und in ihrem Erfolge nicht abgeschwächt werden können.“ (1881. január 15.)

III. „Der plötzliche Eintritt einer Geistesstörung ist ein Ereigniss, welches, sofern es bei Aufwendung grösster Sorgfalt nicht vorhergesehen und seinen Folgen begegnet werden konnte, einen Fall „höherer Gewalt“ im Sinne von §. 1. des Haftpflichtgesetzes begründet. Es kann dahingestellt bleiben, ob nicht im Sinne des Gesetzes ganz allgemein als Grundsatz zu gelten habe, dass ein Fall höherer Gewalt vorliege, wenn der Unfall nachweisbar durch ein äusseres (d. h. nicht auf eigene Handlungen des Haftpflich-

tigen oder seiner Bediensteten zurückzuführendes) Ereigniss, welches trotz grösstmöglicher Vorsicht nicht vorhergesehen, beziehungsweise abgewendet werden konnte, verursacht worden ist.“ (1880. július 9.)

IV. „Der Bruch eines einzelnen Radreifens an einer Lokomotive in Folge von Frost, begründet nicht den Einwand der höheren Gewalt.“ (1883. június 20.)

V. „Ebensowenig ist das Ausströmen von Kohlenstaub aus einer Lokomotive und eine dadurch herbeigeführte Verletzung, als auf höherer Gewalt beruhend anzusehen.“ (1884. márczius 29.)

Az osztrák biróság gyakorlatából a következő három határozatot közlöm:[1])

I. „Es kann von keinem unabwendbaren Zufall gesprochen werden, wenn die Umstände, durch welche ein Eisenbahnunfall verursacht wurde, nur den Betrieb und das Betriebsmateriale der Bahn, dessen Instandhaltung ihr obliegt, und worauf aber die Passagiere nicht den entferntesten Einfluss haben, betreffen.“ Röll, No. 248. (1878. április 24.)

II. „Plötzlicher Eintritt eines dichten Nebels bildet keine „vis major“, welche die Haftpflicht der Eisenbahngesellschaft für den in Folge des Nebels hervorgerufenen Zusammenstoss zweier Züge, bezw. für die dabei eingetretenen Verletzungen von Menschen ausschliest.“ Röll, No. 409. (1885. június 1.)

III. „Die Verletzung des im Postambulancewagen dienstmachenden Postbeamten durch einen Stoss bei Ingangsetzung des Zuges ist, da letzteres einen unabwendbaren Zufall darstellt, von der Eisenbahn nicht zu vertreten.“ Röll, 1892. 5. (1892. február 17.)

---

1) Dr. V. Röll „Sammlung von eisenbahnrechtlichen Entscheidungen der öster. Gerichte.“

Végre a magyar birói joggyakorlatból a következő határozatokat közlöm:

I.[1]) „Felperes keresetében azon kárt és költséget követeli, mely alperesek által fuvarozás végett átvett árúban a szállitási eszközül használt hajó elsülyedése folytán okoztatott, illetőleg az árú megmentése és eladása körül felmerült. Alperesek a kereset ellenében első sorban azzal védekeznek, hogy a szállitó hajó, melyen alperes árúja felfelé szállittatott, a lefelé jövő „József" nevű hajóval összeütközött és ennek folytán sülyedt el, a kár tehát *erőhatalom* által idéztetett elő. *Erőhatalom (vis major) fogalma alatt oly természeti, vagy emberi erőszak értendő, mely a kellő gondosság mellett sem volt emberi erővel elhárítható; az erőhatalom ismérve tehát az elhárithatlanság.* Alkalmazva e fogalom-meghatározást a fenforgó esetre: ha alperesek, kiket a K. T. 398. §-a értelmében e tekintetben a bizonyitás terhel, igazolják, hogy a szállitó hajó személyzete kellő gondossággal járt el és mindent elkövetett, hogy az összeütközést elkerülje, de ez ennek daczára sem sikerült, az összeütközés tehát a kellő gondosság és az alkalmazott emberi erő mellett is elhárithatlan volt: *az elsülyedés okául szolgáló összeütközés erőhatalomnak tekintendő — még amaz esetben is, ha az összeütközés nem kizárólag a szél hatása alatt, hanem netalán a „József" hajó személyzetének gondatlansága, vagy szabálytalan eljárása által állott is be, mert az „erőhatalom" főkelléke: az elhárithatlanság, alperesek irányában az esetben is fenforog.* Ama körülmény tehát, hogy az esemény főindoka nem természeti erő, hanem a szállitó hajó személyzetétől különböző személyektől eredt emberi gondatlanság lett volna, magának az eseménynek minősitésére befolyással nem lenne s

---

[1]) Döntvénytár, új folyam I. k. 242. l. 1040/82. sz.

felperes irányában különbséget csak annyiban tehetne, hogy mig a tisztán természeti erő által okozott kár csak felperest, mint a kárt szenvedett dolog urát illetné, addig a gondatlanság folytán előállott erőhatalom esetében felperesnek az illető személyek irányában kárkövetelési joga fenmaradna, de maga az esemény, mint elhárithatlan, alperesek irányában mégis erőhatalomnak lenne tekintendő. Már pedig nemcsak a hajó személyzetének, kik arra nézve, hogy az esemény elháritására mindent elkövettek s a kellő gondossággal jártak el, érdekelt tanúknak tekinthetők, hanem más, kifogástalan tanúknak vallomásából is kitűnik, hogy a mint a hajó személyzete látta a szemközt jövő hajót, a szállitó hajót a part felé kormányozta, a vontató lovakat vezető gyerekeknek kiáltott, hogy a hajót a part felé vontassák s hogy a hajó személyzete mindent elkövetett, hogy a „József“ nevű hajóhoz kötött s a szél által a szállitó hajó felé nyomott dereglyét kikerülje, de az ennek daczára nem sikerült. Ily körülmények között, amidőn be van igazolva, hogy az összeütközés a kellő gondosság mellett sem volt elhárítható, a hajó elsülyedését *erőhatalom* által előidézettnek kellett tekinteni. Miután pedig az esetre, ha a kárt erőhatalom okozta, a K. T. 398. §-a értelmében a fuvarozó a kárért nem felelős — felperest keresetével elutasitani kellett.“ (Curia 1882. 1040. Dt. I. 242.)

II.[1]) „Magasabb, vagy nagyobb *erőhatalmi véletlen* alatt csak oly baleset érthető, melynek emberi erő egyáltalában ellen nem állhat s melyet minden elővigyázati intézkedés daczára megelőzni és elháritani nem lehet. A hirtelen és váratlanul beállott *záporeső* által okozott kár ilyen nagyobb erőhatalmi véletlen által okozottnak tekinthető, mely ellen óvintézkedések, épp annak váratlan bekövetkezése miatt alkalmazásba sem vétethettek. Megvizsgálandó

---

1) „Ügyvédek Lapja“ 1892. 28. sz.

azonban, vajjon a záporeső okozta kár a károsult által nem volt-e idejekorán elhárítható?" (Curia 1892. 136.)

III.[1]) „A vaspályavállalatok korlátozás nélkül, tehát saját alkalmazottjaikkal szemben is felelősek mindazon károkért, melyek az által okoztattak, hogy valaki a vaspályaüzemnél testi sértést szenvedett. (1874. XVIII. 1., 3. §§.)

A „vis major" fogalma alá földrengés, árviz, hegyszakadás és hasonló elhárithatlan események és elemi csapások vonhatók csupán, nem pedig a közönséges balesetek.

Baleset fenforgása esetében a vaspálya-vállalat köteles bizonyitani, hogy az nem az ő közegeinek mulasztásából, gondatlansága, vagy hibájából származott és ehhez nem elegendő az, hogy a személyzet ellenében a büntető törvény szerinti bűnös cselekmény fenforgása meg nem állapitható."

„A bpesti kir. törvényszék. Felperes keresetével elutasittatik. Indokok. Jelen per elbirálásánál a döntő körülményt az képezi, vajon alperes, cs. és kir. szab. délivaspálya-részvénytársaság, eleget tett-e ama kötelezettségének, a mely őt egy olyan rendes alkalmazottal szemben, a minő felperes volt, a balesetbiztositási és a szolgák nyugdijintézeti alapszabályok értelmében terhelik; másodsorban pedig az, hogy a felperes keresetképtelenségét előidézett balesetnél terheli-e az alperes társulatot mulasztás és minő mérvben? Felperes beismeri alperesnek amaz állitását, hogy ő, miután pályaorvosilag a szenvedett sérülés folytán keresetképtelennek jelentetett ki, az alperesi vállalat pénztárából kártérités czimén, balesetbiztositás fejében 720 frtot már felvett; nyugdijigényére nézve pedig életfogytáig járó évenkénti 156 frt 80 krnyi összeggel a nyugdijintézeti alapszabályok értelmében kielégitést nyert. Ezen beismerésével szemben azonban felperes maga sem állitja, annál kevésbbé igazolja azt,

---

[1]) Döntvénytár, III-ik évfolyam I. kötet 49. és k. ll.

hogy alperes társulat kártéritési, illetve nyugdijigényének megállapitásánál az alapszabályokba ütköző bármily szabálytalanságot is elkövetett volna, és igy felperes arra, hogy neki 300 frt készpénz fizetés és 50 frt értékű lakás képezte jövedelmét, azaz havonkint 29 frt 16 kr., melyet ő 5 szolgálati éven át, vagyis 1894. július 1-ig húzott volna, a midőn fizetése évi 60 frt, vagyis havonkint 5 frttal, vagyis 34 frt 16 krra emelkedett volna, mely jövedelem járt volna ismét 5 évig, vagyis 1899. évi július 1-ig, a midőn fizetése ismét havi 5 frttal, tehát havonkint 39 frt 16 krra emelkedett volna és e jövedelem oly minimumot képez, hogy ennél kevesebből ő és családja meg nem élhetnek, — kellő sikerrel annál kevésbbé hivatkozhatik, mert a nyugdij mennyiségének meghatározásánál rendszerint azon javadalmazás szolgál alapul, a melyet a nyugdijazandó alkalmazott nyugdijaztatása idejében élvez és mert a rangban és fizetésben való előléptetés nem szükséges és elmaradhatatlan következménye a szolgálatnak különben sem, hanem az ily előléptetések magának a nyugdijaztatásnak ténye folytán a nyugdijazott által többé igénybe nem vehetők. Tehát felperest azon összegnél, melyben nyugdijaztatása idejében alperes által részesittetett, az 1874. évi XVIII-ik törvényczikkben megállapitott teljes kárpótlási igényének fenforgása nélkül magasabb összegű kárpótlás nem illetheti meg, már csak azért sem, mert felperes állására nézve oly egyszerű munkásosztályhoz tartozónak tekintendő, a kinek családja saját tevékenysége által is utalva van a megélhetésre szükségesek megszerzésében felperessel egyetemben közreműködni. De felperest alperes terhére teljes kártérités még az 1874. évi XVIII. törvényczikk alapján sem illeti meg, mert alperes vállalat jelen per során bebizonyitotta, hogy felperesnek testi sérülését és ebből kifolyó munkaképtelenségét *elháríthatlan esemény, „vis major“ okozta.*

Ugyanis az eskü alatt kihallgatott és az általános kér-

désekre adott feleleteiknél fogva kifogás alá nem eső tanúk vallomásaival, továbbá a valódiság és tartalomra nézve nem kifogásolt 2. B. alatti utasitással, illetve a 2. B. alatti vizsgálati jegyzőkönyvvel alperes vállalat perrendszerűen beigazolta azt, hogy felperes, mint vizsgázott váltóőr, a kisiklott tehervonaton a vasúti üzem szabályai szerint jogszerűen alkalmaztatott fékezői, s nem mint felperes vitatja, kalauzi minőségben s felperes sérülését azon elhárithatlan esemény folytán, miszerint daczára annak, hogy a kisiklott vonatnak teherkocsijai rendszerint megterhelve voltak, azok mégis, a a mint a baleset szinhelyére jöttek, a melyen a pálya lényeges kanyarulatot tesz, egyensúlyt vesztettek s ennek folytán tulságosan az egyik oldalra nehezedtek, a vágányból kijöttek és kisiklottak. Fehér József fékező első ijedségében leugrott arról a kocsiról, a mely eldölt és az utánna jövő kocsi okozta sérülését; továbbá, hogy a baleset szinhelyéül szolgáló pályarész a baleset előtt teljesen jó állapotban volt, mivel ezen a helyen tizennégy nappal ezelőtt rendes javitási munkálatok végeztettek és ugyanazon helyen napról-napra személy- és tehervonatok akadálytalanul áthaladtak és közlekedtek, s hogy a kisiklott 2061. sz. tehervonat ezen a helyen szabályszerű menetsebességgel közlekedett s a mozdonyvezető, tekintettel a pálya jelentékeny esésére, azon a helyen az előirt jelzést: „fékezni“ többször megadta, de attól a pillanattól kezdve, mikor észrevétetett, hogy az egyik kocsi a vágányból kijött, a vonatot nem volt képes többé megállitani; végül, hogy technikai szempontból a vállalat, sem a pálya forgalmi személyzete mulasztást nem követett el. Mindezeknél fogva felperest az alperesi vállalat által saját hatáskörén kivül, önként meghatározott és felperes részére már is folyósitott nyugdijösszeget meghaladó nagyobb összegnek alperesi vállalattól leendő megmegvételére irányitott keresetével elutasitani kellett.“

„A bpesti kir. itélőtábla: Az első biróság itéletét meg-

változtatja, felperes kártéritési jogát, illetve alperes kártéritési kötelezettségét megállapitja és utasitja a kir. törvényszéket, hogy a kár mennyiségére nézve itéletet hozzon. Indokok: Az 1874. XVIII. t. cz. 1-ső §-a szerint a vaspálya-vállalatok általában felelősek mindazon károkért, melyek az által okoztattak, hogy valaki a vaspálya-üzemnél testisértést szenvedett és pedig korlátozás nélkül, tehát saját alkalmazottjaival szemben is, a mint az idézett t. cz. 3. §-ából is kitűnik; és eme kötelezettség alól csakis az esetben menthetők fel, ha bebizonyittatik, hogy a sértést *elháríthatlan esemény, elemi csapás (vis major)* vagy egy harmadik személynek cselekménye, melyet a vaspálya-társulat el nem háríthatott, vagy a sérültnek saját hibája okozta. Alperesnek azonban felperes tagadásával szemben nem sikerült bizonyitani, hogy a fent elősorolt és őt a kártéritési kötelezettség alól felmentő emez esetek egyike is fenforgott volna a kérdéses esemény alkalmával, midőn felperes a vonat kisiklása alkalmából a keresetben jelzett sérülést szenvedte és ennek következtében keresetképtelenné vált; nevezetesen nem is állitotta, hogy elemi csapás, vagy elhárithatlan esemény jött volna közbe a kérdéses alkalomkor, mely a „vis major" fogalma alá esnék (földrengés, árviz, hegyszakadás), avagy egy harmadik személynek általa meg nem akadályozhatott cselekménye okozta volna a vonat kisiklását. Ekkép tehát az emlitett kisiklás csakis balesetnek tekinthető, ilyennek fenforgása esetében pedig az általános bizonyitási elvek szerint alperes köteles bizonyitani, hogy a bekövetkezctt baleset nem az ő közegeinek mulasztásából, gondatlansága, vagy hibájából származott; ez irányban azonban az alperes által 3. AB. alatt csatolt vizsgálati jegyzőkönyv bizonyitékul el nem fogadható, mert ebben különben is saját közegei által bemondottak alapján csak az mondatott ki, hogy a megállapitott tényállásból a kezelő személyzet ellenében büntető törvény

szerinti bűnös cselekmény fenforgása meg nem állapitható; ezzel azonban még a baleset elhárithatlansága, melynek bizonyitása alperest terheli, bizonyitva nincs. De nem volt elfogadható alperesnek az a kifogása sem, hogy felperes maga okozta volna sérülését az által, hogy a kocsiról leugrott és igy a másik kocsi kerekei alá került, mert a 3. AB. alatti jegyzőkönyvből is kitűnik, hogy a kocsik és azok között az is, melyen felperes volt, éldültek és ekkép magából abból a tényből, hogy felperes a kisiklott és dülő félben levő kocsiról leugrott, nem állapitható meg, hogy a sérülést felperes saját hibája okozta, minthogy az nem a leugrás, hanem a kocsik kisiklásának következményeként állott be, ez utóbbit pedig nem felperes okozta. Mindezeknél fogva alperes kártéritési kötelezettségét meg kellett állapitani és minthogy az első biróság a kártalanitás mérlegelésébe nem bocsátkozott, ugyanezt a kár összegének megállapitása tekintetében érdemleges itélet hozatalára utasitani kellett, magától értetvén, hogy a kártérités mértékének megállapitásánál lesznek azután figyelembe veendők az alperes társaság által önkényt utalványozott összegek. (1894. március 6. 13,361. sz. a.)

A m. kir. Curia: A másodbiróság itélete indokai alapján helybenhagyatik."

*

Ha már most közelebbről vesszük szemügyre ezeket a különböző birósági határozatokat, úgy azt találjuk, hogy a felvetett kérdésre: mit kell „vis major" alatt érteni? megnyugtató választ ezek sem adnak.

A német birodalmi kereskedelmi főtörvényszék I. alatt közölt határozatában a „vis major" kriteriumaként az elhárithatlanság és legyőzhetlenség,

— „Unabwendbarkeit“, „Unüberwindlichkeit“ — van megjelölve, akként azonban, hogy mind a két kriteriumnak objectivnek kell lenni. De vajjon mennyiban objectiv tulajdonságai valamely eseménynek az elhárithatlanság és legyőzhetlenség? Bizonyára csak annyiban, a mennyiben objectiv maga az a gondosság, a mely az elháritásra és legyőzésre alkalmazásba vétetett. Ha ez a gondosság — a mi nem lehet sem több, sem kevesebb, mint a „diligentia diligentis“ — alkalmaztatott s az esemény károsító hatása mégis beállott: akkor véletlenről — casus — szólunk; ha pedig nem alkalmaztatott a kellő gondosság, akkor vétkességről — culpa.

A II-ik számú határozatban az erőhatalom fogalma akként van meghatározva, hogy az alatt minden oly természeti esemény értendő, melynek emberi erő rendszerint ellen nem állhat; — a III-ik számú határozatban pedig akként, hogy erőhatalom mindazon esemény, a melyet az adott körülmények által indicált s józanul várható legnagyobb gondosság alkalmazása mellett sem lehet elháritani; — a IV-ik számú határozat szerint végre oly eseményt kell erőhatalom alatt érteni, a mely a figyelem oly fokának alkalmazása mellett sem volt elhárítható, a mely a józan forgalmi közfelfogás szerint észszerű arányban áll az elérendő céllal. Mindezek által pedig nem az erőhatalom — vis major — hanem a közönséges véletlen — casus —

fogalma van meghatározva. Mert mi egyebet kell érteni emberi erő alatt, ha nem az átlagos ember erejét? Mi az a józanul várható legnagyobb gondosság, ha nem a „diligentia diligentis?“ Mi végre az a figyelem, amely a józan forgalmi közfelfogás szerint észszerű arányban áll az elérendő céllal, ha nem a gondos ember figyelme? Ha pedig már most ez az emberi erő, ez a józanul várható legnagyobb gondosság és az elérendő céllal észszerű arányban álló figyelem alkalmazása dacára is bekövetkezett az esemény károsító hatása: nem egyébbel állunk szemben, mint a közönséges véletlen — casus — esetével.

A német birodalmi törvényszék I. alatt közölt határozatában „vis major“ alatt — ellentétben a közönséges véletlennel — minden oly külső, a természet elemi ereje, a természeti erők károsító hatása, emberi erő és harmadik személyek cselekménye által előidézett oly eseményt kell érteni, a melynek károsító hatását a józan forgalmi közfelfogás szerint várható elővigyázat alkalmazása mellett sem lehetett elhárítani. A második számú határozat szerint pedig erőhatalom alatt nemcsak természeti események, hanem minden oly külső — a vállalat üzemére kivülről ható — események is értendők, a melyeket emberileg sem előre látni, sem pedig — ha egyszer felléptek — emberi erővel és gondossággal elhárítani, vagy hatásaikban gyöngiteni nem lehetett.

Mind a két határozatban az esemény előreláthatlansága s ebből folyó elhárithatlansága, valamint kivülről való támadása van kiemelve a „vis major“ kriteriumaként. A mi az első két ismérvet, t. i. az esemény előreláthatlanságát és elhárithatlanságát illeti, ezek — a mint az már többször kiemeltetett — ép oly jellemző tulajdonságai a közönséges véletlennek, mint a „vis major“-nak. A harmadik kriterium pedig — eltekintve attól, hogy az sem magában véve, sem pedig a másik két ismérvvel combinálva meg nem állhat, — a német birodalmi törvényszék harmadik szám alatt közölt határozatában egészen fel van adva s helyébe az erőhatalom ismérveként az eseménynek a lehető legnagyobb elővigyázat alkalmazása mellett való elhárithatlansága van odaállitva és ezzel a közönséges véletlen – casus — meghatározva.

A birói határozatok között egészen sajátságos helyet foglal az osztrák birói gyakorlatból harmadik szám alatt bemutatott határozat, a hol egy, a vasúti posta-kocsiban szolgálatot teljesitő postatisztnek a vonat megindulása következtében előállott lökés által történt megsérülése erőhatalom által előidézettnek van kimondva. Sajátságos ez a határozat azért, mert teljesen ignorálni látszik úgy az 1869. évi március 5-ki lex specialis alapelvét, mint a jogtudomány idevágó eredményeit s felmenti a vasúti vállalatot kötelezettsége alól oly esemény alapján, a melyért az úgy a subjectiv,

mint az objectiv elmélet szerint felelős maradna; erőhatalomnak minősit oly eseményt, a melyet még közönséges véletlennek sem lehet határozottan nevezni, mert a körülmények, a melyekről megállapitható: vajjon a kellő gondosság kifejtetett-e, vagy sem? ellenőrizhetlenek.

A magyar birói gyakorlat — a mely a fentebb bemutatott három határozatból áll — egészen a subjectiv elmélet alapján épült fel. Mind a három határozatban az esemény elháríthatlansága van kiemelve az erőhatalom ismérveként.

Az első számú határozatban a hajó elsülyedése okául szolgáló összeütközés van erőhatalomnak minősitve azon fogalom-meghatározás alapján, hogy „erőhatalom alatt oly természeti vagy emberi erőszak értendő, mely a kellő gondosság mellett sem volt emberi erővel elhárítható.“ Ámde egészen helytelenül, mert — eltekintve attól, hogy épen a szóban forgó esetben alperes bizonyitása dacára is fenmarad a kétség az iránt: vajjon a kellő gondosságot valóban kifejtette-e, vagy sem? itt nem az erőhatalom — vis major — hanem a közönséges véletlen — casus — van meghatározva s alperes ezen az alapon felmentetve. Mert ugyan mi egyebet kell közönséges véletlen — casus — alatt érteni, ha nem azokat az eseményeket, a melyeket a kellő gondosság alkalmazása mellett sem lehetett elháritani?

A második számú határozat szerint a „hirte-

len és váratlanul beállott zápореső által okozott kár . . . nagyobb erőhatalmi véletlen által okozottnak tekintendő," mert „erőhatalmi véletlen alatt csak oly baleset érthető, melynek emberi erő egyáltalában ellen nem állhat, s melyet minden elővigyázati intézkedés dacára megelőzni és elháritani nem lehetett." Alkalmazva már most ezt a fogalom-meghatározást az erőhatalom fentebbi példájára: vajjon a zápореső csakugyan olyan erőhatalmi véletlennek tekintendő-e, a melynek emberi erő egyáltalában ellen nem állhat, s a melyet minden elővigyázat dacára sem lehetett elháritani? Bizonyára nem! Mert ha magát a záporesőt nem is, de annak károsító következményeit emberi erővel nemcsak mérsékelni, de teljesen kizárni is lehet. S azután mit kell érteni emberi erő alatt, ha nem az átlagos ember erejét s mit azon intézkedés alatt, a melynek dacára is bekövetkezett az esemény károsító hatása, ha nem a rendes embertől várható intézkedéseket? Ennek elmulasztása esetében vétkességről, alkalmazása dacára történt bekövetkezése esetében véletlenről — casus — szólunk.

A harmadik szám alatt bemutatott határozatban az erőhatalom nem fogalmilag, hanem példaszerűleg van meghatározva akként, hogy „vis major" fogalma alá földrengés, árviz, hegyszakadás és ehhez hasonló elhárithatlan események és elemi csapások sorolhatók csupán, nem pedig közönséges balesetek." Az erőhatalom kriteriuma tehát itt

is az elhárithatlanság! Úgyde a vonatkisiklás — a mely itt közönséges balesetnek van minősitve — konkréte épúgy lehet elhárithatlan, mint a hogy konkréte elháríthatók lehetnek akár a földrengés, akár az árviz, akár a hegyszakadás, vagy ezek káros következményei. Erőhatalom és közönséges véletlen között itt sincs különbség, itt is összefolynak azok.

A mi végül a német birodalmi kereskedelmi főtörvényszék V-ik, a német birodalmi törvényszék IV-ik és V-ik, valamint az osztrák biróság gyakorlatából bemutatott I-ső és II-ik számú határozatokat illeti, miután az ezekben megállapitott kötelezettségek alapját nem az erőhatalom fogalmából, hanem egyszerűen a vétkességből kellett volna helyesen levezetni, ennélfogva ezek a határozatok még negativ támpontokul sem szolgálhatnak az erőhatalom fogalmi körének megállapitásánál.

VI.

Befejezés.

Végig kisértük az eddigiekben a „vis major“ jelenét és multját, s az eredmény, a melyre jutottunk, az, hogy a „vis major“ fogalmának megnyugtató, elfogadható meghatározását nem találtuk meg sem a római jogban, a honnan ez a kifejezés ered, sem a modern törvényekben, a melyek azt recipiálták, sem a jogtudományban, sem a joggyakorlatban. A meghatározások, a melyekkel találkoztunk, nem az erőhatalom — vis major, — hanem a közönséges véletlen — casus — definitiói voltak.

Pedig kétségtelen, hogy úgy a római jog — legalább a receptumra vonatkozó forrás-helyeknél, — mint a mai törvények jórésze, mást akarnak érteni „vis major“ és mást „casus“ alatt. A kisérletek tehát, a melyek a jogtudományban és joggyakorlatban a két kifejezés fogalmi szétválasztá-

sára, s ezzel az „erőhatalom“ kifejezés értelmének meghatározására voltak irányozva, bár jogosultak, de jórészben hiábavalók voltak, azért, mert a „vis major“ fogalmát, a mely különben, a mint azt Bruckner[1]) helyesen jegyezte meg, nem is önálló magánjogi fogalom, meghatározni nem lehet. Nem lehet pedig azért, mert arról lévén itt szó, hogy a véletlen körébe tartozó eseményeket két, egymástól külső és objectiv határvonalak által összefolyhatlanul elválasztott kategoriába oszszuk: oly tényezők, a melyek az elhatároláshoz s igy az „erőhatalom“ definitiójához felhasználhatók volnának, rendelkezésünkre nem állanak, illetőleg a mennyiben rendelkezésünkre állanak, nem alkalmasak az elhatárolásra, mert hely, idő és körülmények szerint változó és épen nem külső és objectiv jellegűek.

Miután tehát az „erőhatalom“ fogalmát meghatározni nem lehet, csak természetes, hogy de lege ferenda annak alkalmazása sem jöhet szóba. A kérdés már most csak az, hogy mit tegyünk helyébe? a közönséges magánjogi felelősséget-e? mint azt a franczia jog teszi, vagy pedig a feltétlen felelősséget?

Előttem kétségtelennek látszik, hogy bizonyos jogi viszonylatokban a közönséges magánjogi felelősséggel — a közérdek nagyobb veszélyeztetése nélkül — meg nem elégedhetünk; de kétségtelen előt-

1) Id. m.

tem az is, hogy ugyanazokban a feltétlen felelősség megállapitása mig egyrészről méltánytalan, másrészről gazdaságilag keresztülvihetetlen is.

A helyes megoldás a középen fekszik és abban áll, hogy mindazon jogi viszonylatokban, a melyekben a közönséges magánjogi felelősség kevés, a feltétlen felelősség pedig sok: az események egyrészével szemben a feltétlen felelősség, másrészével szemben pedig a közönséges magánjogi felelősség állapitandó meg.[1])

Hogy már most mely események azok, a melyekkel szemben a felelősségnek egyik, s melyek azok, a melyekkel szemben annak másik mértéke alkalmazandó? erre a kérdésre Exner fentebb vázolt fejtegetéseiből nyerünk feleletet.

Exner azt mondja, hogy bizonyos jogi viszonylatokban, nevezetesen például a fuvarozóra nézve azért állapit meg a törvény a rendesnél nagyobb felelősséget, mert a fuvarozó eljárása és azon körülmények, melyekből megállapitható, vajjon a fuvarozó a rendes gondosságot kifejtette-e, vagy sem: sokkal inkább elrejtőznek az ellenőrzés alul, mint másnál; mert a távollévő félre nézve többnyire lehetetlen behatolni azon tények hálózatába, a melyek az eseménynyel okozatos összefüggésben álla-

---

[1]) Hasonló eredményre jutnak Gerth id. m. 212. l. és dr. Magyary Géza a „Jogtudományi Közlöny" XXV-ik évfolyam 39-ik számában „Az új belhajózási törvények Németországban" cimű cikkben.

nak, s mert épen azért a fuvarozónak nagyon könnyen állana módjában a felelősséget magától elháritani. Ha pedig ezen magasabb felelősség indoka abban rejlik, hogy a fuvarozó eljárása ellenőrizhetlen, akkor ezzel adva van az is, hogy meddig terjedjen a felelősség? Mindaddig, a mig az ellenőrizhetlenség tart, a meddig kétség lehet az iránt, vajjon a fuvarozót az esemény bekövetkeztében vétkesség terheli-e, vagy sem. Ámde ez az ellenőrizhetlenség, ez a kétely nem minden eseménynyel szemben áll fenn egyformán, ezért a felelősséget sem lehet minden eseménynyel szemben egyformán megállapitani. Mert mig azokkal az eseményekkel szemben, a melyek a fuvarozási vállalat üzemkörén belöl keletkeznek, az ellenőrzés csaknem lehetetlen, addig a vállalat üzemkörén kivül támadt eseményekkel szemben ez bár talán konkréte nehéz, de mégis lehetséges; itt a fuvarozó bizonyitásával szemben a másik fél ellenbibizonyitása sikeres lehet. Ennek figyelembe vétele mellett volna már most megállapitandó a fuvarozó felelőssége akként: hogy a vállalat üzemkörén belől támadt eseményekkel szemben feltétlen, az azon kivül támadt események káros következményeiért pedig csak közönséges felelősséggel tartozzék.

Miután pedig az üzemkörnek s ezzel együtt az eseményeknek külső és belsőre való ilyen objectiv elhatárolása más jogviszonyokban is, a hol a magasabb felelősség megállapitására ugyanazon

okokból szintén szükség van, épúgy lehetséges, mint a fuvarozásiban: ennélfogva a felelősség ezekben is hasonlóképen volna megállapitandó.

Röviden öszszefoglalva már most az eredményt, a melyre jutottam, ez az: hogy a „vis major“ kifejezés de lege ferenda elvetendő s helyébe mindazon jogviszonylatok, illetőleg vállalatoknál, a melyekben a magasabb felelősség megállapitása közérdek követelte szükség, az üzemkörön belöl támadt eseményekkel szemben a feltétlen, az üzemkörön kivül támadt eseményekkel szemben pedig a közönséges felelősség teendő.

Sziládi László könyvnyomdája Kecskeméten.

